T.C
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KUR'ÂN'IN İLÂHÎ KİTAP OLUŞU VE MU'CİZELİĞİ

YÖNETEN
DOÇ. DR. Süleyman TOPRAK

HAZIRLAYAN
Mustafa SÖNMEZ

KONYA – 1990

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KUR'ÂN'IN İLÂHÎ KİTAP OLUŞU VE MU'CİZELİĞİ

Mustafa SÖNMEZ

Danışman: Doç. Dr. Süleyman TOPRAK

Konya-1990
Sayfa: 112

"Kur'ân'ın İlâhî Kitap Oluşu ve Mu'cizeliği" konusu İslam düşünce tarihinde önemine binaen sürekli olarak canlılığını korumuş ve öğle görünüyor ki gelecekte de bu canlılığını koruyacaktır. Bu nedenle tarih boyunca bu konuda çokça tartışmalar yapılmış ve çok sayıda eserler yazılmıştır.

Tevrat, İncil vb gibi geçmişteki İlâhî kitaplar zamanla tahrif edildikleri için orijinalitelerini yitirmişlerdir. Bu yüzden Allah Teâlâ son İlâhî kitap olarak Kur'ân'ı Kerim'i göndererek onu insanlığa rehber ve hidâyete kaynağı kılmıştır. Bu nedenle Yüce Allah, geçmiş kitapların başına gelen tahrif edilme ve orijinaliteyi kaybetme durumunun Kur'ân'ın da başına gelmemesi için onu koruyacağını bildirmiş ve korumuştur. Başta Hz. Peygamber (s.a.v) ve ashabı, Kur'ân'ı ilk indiği günden itibaren hem ezberlemiş ve hem de yazarak kayda geçirmiş ve iki kapak arasına alarak ondan herhangi bir şeyin kaybolmasına fırsat vermemişlerdir. Bu ezberleme ve yazma işi daha sonraki nesillerce de devam etmiş ve öyle görünüyor ki kıyamete kadar da aynı titizlikle devam edecektir. Bu durum Kur'ân'dan başka hiçbir kitaba nasip olmamıştır.

Diğer taraftan Kur'ân'ın bizzat kendisi de hem lafız ve hem de mana yönünden bir mu'cize olup insanlar tarafından bir benzerinin meydana getirilmesi imkânsızdır. Kur'ân-ı Kerim, bu hususta bütün muarızlarına meydan okuyarak onlardan, kendisinin bir benzerini veya kısa bir sûresinin benzerini meydana getirmelerini istemiştir. Buna rağmen geçmişten günümüze kadar kimse onun bir benzerini meydana getirememiş ve öyle görünüyor ki gelecekte de getiremeyeceklerdir.

Kur'ân-ı Kerim mana yönüyle de mu'cizedir. Şöyle ki o, gaybî olarak hem geçmiş milletlerden ve başlarına gelenlerden doğru haber vermiş hem de ileride meydana gelecek bir takım olayları bildirmiş ve bu haberler daha sonra aynen vukubulmuşlardır. Üstelik Kur'ân öyle ilmî hakikatlerden haber veriyor ki, zaman geçtikçe ve bilimsel gelişmeler ilerledikçe bunlar, onun verdiği haberleri doğrulamakta ve âyetlerinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaktadırlar. Milâdî VII. yüz yılda ümmî bir zattan sudur eden bu kelamın kıyâmete kadar gelecek bütün insanlara ve asırlara hitap edecek bir özelliğe sahip olması onun Hz. Muhammed'in sözü değil, Allah'ın kelâmı olduğunun en büyük delilidir ve Allah tarafından Hz. Muhammed'e verilmiş en büyük bir mu'cizedir. Geçmişte olduğu gibi gelecekte de tüm insanlığa hidayet kaynağı olmaya devam edecektir.

ABSTRACT

THESIS OF M.A.

THE KORAN'S BEING A DIVINE BOOK AND IT'S BEING A MIRACLE

Mustafa SÖNMEZ

Advisor : Assos. Prof. Dr. Süleyman TOPRAK

Konya- 1990

Page: 112

The subject of 'the Koran's being a divine book and it's being a miracle' has kept its vividness in the history of Islamic philosophy and as it seems it will go on forever. Because of this, many debates have been held and many works have been created on this topic.

Ancient divine books like Torah and Bible have lost their original forms as they had been deformed throughout the history. Therefore, sending the Koran as the last divine book, Allah Almighty has made it as a guide and a source of salvation to human being.

Hence Allah Almighty, to keep it being deformed and losing originality which occurred for preceding books, had notified keeping it and actually did so. Leading with Prophet (Peace be Upon Him) and his companions, beginning from the first day when the Koran began to be revealed, both memorized and recorded by writing and also bound it to prevent it to lose anything from it. This work of memorizing and recording goes on by following generations and as it seems it will go on meticulously till the day of recurrence. No other book is granted to this honor.

On the other hand the Koran, itself, for not only its eloquence but also its meaning aspects is a miracle and it is impossible for human being to create something similar to it. İn this sense the Koran, challenging to its opponents, demanded them to create something similar to it or to any short verse of it. But nobody has been able to create anything similar to it and as it seems nobody will be able to ever.

The Koran is a miracle also by means of meaning. That is to say, it has told both from ancient people and their adventures and also foretold from the events which would happen in the future. And also these events came true actually. Moreover the Koran, itself, tells about such scientific events that as time passes and developments advance its heralds are confirmed and this helps a better understanding of its verses better. This Koran, emerging an illiterate man in 7th century A.D. , its having a peculiarity of addressing to all human being and all ages till the day of recurrence, is the biggest proof that it is not the word of Mohammed but it is the word of Allah and it is the greatest miracle given to Mohammed by Allah.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Bilindiği gibi her dinin kutsal kitabı, o dinin dayandığı temel prensipleri ihtiva eder. Kitapsız bir din düşünülemez . Bu nedenle kitap meselesi, bütün dinlerin mensuplarını çok yakından ilgilendiren bir husustur.

Biz biliyoruz ki, dinlerde kutsal kitap metinlerinin sağlam veya bozuk olması, yine o dinin mensupları açısından çok büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü, bir dinin sağlamlığı o dinin kitabının sağlamlığıyla doğrudan ilgilidir. Yani, kitap sağlamsa o din de sağlamdır. Kitap bozulmuşsa din de bozulmuştur. Asliyetini, geçerliliğini kaybetmiştir. Durum böyle olunca, elbette ki bütün dinler açısından mes'elenin önemi gün gibi ortaya çıkmaktadır.

Söz kitabımız Kur'an'a gelince O, dinimizde şer'i delillerin birincisini, yani temelini teşkil etmektedir. Diğer delillerin hepsi Kur'an'a irca' edilebilir (döndürülebilir). Bu nedenle Kur'ansız bir "İslam" asla düşünemeyiz.

Tarih boyunca, insanlığı irşad için Allah Teala'nın çok sayıda kitap gönderdiğini biliyoruz. Yine biliyoruz ki, gönderilen bu kitaplar içerisinde bu güne kadar Allah'tan geldiği şekliyle orijinal halini muhafaza eden tek kitap Kur'an-ı Kerim'dir. Dolayısıyla Allah indinde tek geçerli din de İslam dinidir.

Şüphesiz bu durum İslam düşmanlarının gözünden kaçmamış, O'nu da diğer kitaplar gibi bozmak için ellerinden gelen her türlü çabayı sarfetmişlerdir. Bundan dolayı Kur'ân-ı Kerim, Asr-ı saadetten günümüze kadar daima bu düşmanca saldırıların hedefi olmuştur. Durum böyle olunca Kur'ân-ı her yönüyle savunma ve muhafaza etme meselesi daima gündemde kalmış, nazil olduğu günden itibaren her zaman aktüel bir mevzu olmaya devam etmiştir. Bu yüzden Kur'an-ı müdaafa etme mevzusunda çok sayıda eserler te'lif edilmiştir. Esasen bu konu, başta Kelâm olmak üzere bütün İslamî ilimlerin çok yakından ilgi duyduğu bir husustur. Çünkü Kur'ân, tüm şer'i ilimlerin esas kaynağıdır.

Geçmişte Kur'ân'a yapılan saldırılara zamanın gereğine göre en iyi şekilde mukabele ederek cevap veren İslam alimleri, her konuda olduğu gibi bu mevzuda da bizlere zengin bir miras bırakarak üzerlerine düşen görevi yapmışlardır.

Ne var ki Kur'ân'a yapılan saldırılar durmamış, günümüzde de hızını ve dozunu artırarak devam etmektedir. Bu nedenle bu mevzu hala gündemde olup aktüelitesini korumaktadır. O halde günümüzde de Kur'ân-ı Kerim'i tanımak, tanıtmak ve savunmak bugün biz Müslümanların üzerine düşen önemli bir görevdir. Geçmiş İslam alimlerinin bizlere bıraktığı değerli eserlerden faydalanıp, günümüzün ilmî gerçekleri ışığında yeniden Kur'ân'ın mu'cizeliği (i'câzü'l-Kur'ân) meselesini ele alarak onun ilahî ve mu'ciz bir kelâm oluşunu çağımız insanına da göstermeliyiz.

"Kur'ân'ın İlâhî Kitap Oluşu ve Mu'cizeliği" konusunda geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir hayli çalışmalar yapılmıştır. Bu mevzu muhtelif eserler içerisinde hususi bab ve bölümlerde ele alındığı gibi,

sadece bu konuya ait müstakil eserler de yazılmıştır. Özellikle bu mevzuda Arapça olarak yazılmış eserlerin sayısı oldukça kabarıktır. Ülkemizde ise bu konuda yapılan çalışmalar mevzii nitelikte olup, daha çok hususi bazı âyetlerin i'cazını anlatmaya yöneliktir.

Tesbit edebildiğimiz kadarıyla bu mevzuda Türkçe olarak yayımlanmış eserler içerisinde, en derli toplu ve muhteva yönünden en doyurucu olanı, İsmail KARAÇAM'ın "Sonsuz Mu'cize Kur'ân" isimli eseridir. Ayrıca bu konuda, Osman KESKİOĞLU' nun "Kur'ân Tarihi" isimli eserinizi de zikredebiliriz. Ancak bu eserde "Kur'ân'ın İlâhî Kitap Oluşu ve Mu'cizeliği" meselesi sadece bir bölüm teşkil etmekte, kitap ağırlıklı olarak Kur'ân tarihi ve Kur'ân ilimlerini ihtiva etmektedir.

Yine bu mevzuda yazılmış Ömer Rıza DOĞRUL'un "Kur'ân Nedir? ", Celâl KIRCA' nın "Kur'ân-ı Kerim ve Modern İlimler "ile, "Kur'ân'da Fen Bilimleri", Süleyman ATEŞ'in "İslam'a İtirazlar ve Kur'ân-ı Kerim'den Cevaplar", Suat YILDIRIM'ın "Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân İlimlerine Giriş" i ile, Haluk NURBAKİ'nin "Kur'ân-ı Kerim'den Âyetler ve İlmî Gerçekler" isimli eserleri de kayda değer çalışmalardır.

Ancak bu eserlerin her birisinde Kur'ân'ın değişik bir i'caz yönü işlenmektedir. Veyahut da yukarıda geçtiği gibi, bu kitapların bazılarında da Kur'ân tarihi ve Kur'ân ilimleri ağırlık kazanmakta, Kur'ân'ın İlâhî Kitap Oluşu ve Mu'cizeliği ise yine kısa bir bölüm teşkil etmektedir. Ayrıca bu eserlerin bir kısmında da Kur'ân'ın tabiat ilimleri yönünden i'cazı anlatılmaktadır. Görüldüğü gibi, zikrettiğimiz son eserlerin de mevzuya yaklaşımları geniş kapsamlı olamamıştır.

Söz bizim araştırmamıza gelince, bu çalışmanın da mevzii nitelikten öteye gidemediğini itiraf ederim. Çünkü bu mevzuda tek başına yapılacak bütün çalışmalar daima muhteva yönünden eksik kalmaya mahkumdur. Bu konuda tam ve mükemmel bir eserin ancak ve ancak kollektif bir çalışmayla meydana getirilebileceği inancındayım.

Bununla beraber "Bir şey bütünüyle elde edilemezse, bütünüyle de terk edilemez." şeklindeki usul-ü fıkıh kaidesi gereğince elimizden geldiği, gücümüzün yettiği kadarıyla bu mevzuyu işlemeğe çalıştık. Bu çalışmamız şüphesiz hatadan salim değildir. Hatalarımız ve eksiklerimizle birlikte sadece "Kur'ân'ın İlâhî Kitap Oluşu ve Mu'cizeliği" konusunu hedef alan bir araştırma ortaya koyduk. Bu mevzuda birazcık da olsa faydalı olabilmek benim için mutlaka bir huzur vesilesi olacaktır.

Araştırmamız iki bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümde Kur'ân'ın nazil olduğu günden itibaren günümüze kadar tahrif edilmeden (bozulmadan) sağlam bir şekilde gelişi, diğer bir ifadeyle "KUR'ÂN'IN İLÂHÎ KİTAP OLUŞU" çeşitli kaynakların ışığında işlenmiştir. İkinci bölümde ise, Kur'an'ın bizzat kendisinin lafız ve mana yönünden i'cazı, başka bir değişle "KUR'ÂN'IN MU'CİZE OLUŞU" mevzusunu ele alarak, bulabildiğimiz kadarıyla yerli ve yabancı, klasik ve yeni yazılan eserler ışığında işlemeğe çalıştık. Konular işlenirken peşin ve kesin hükümlerden kaçınılmaya çalışılmış, daima hata yapma ihtimali

göz önünde tutulmuştur. Her ne kadar bazı ifadelerde kesin hüküm varmış gibi görülse de, bu ifadeleri öncesi ve sonrasıyla düşündüğümüz zaman böyle bir şeyin olmadığını görürüz.

Bu çalışmamızın tam ve mükemmel olduğunu kesinlikle iddia etmiyorum. Aksine kusurlu, eksik ve yetersiz olduğunun idraki içindeyim. Çünkü, bir araştırmacı için her türlü olumsuz şartlar bir yana, işin en kötüsü kaynak bulma açısından imkansız diyebileceğimiz derecede mahdut ve kıt imknlar içerisinde araştırma yapmasıdır. Bu durumda meydana gelecek eser elbette kusurlu ve yetersiz olacaktır. Eksiklerimizin ve kusurlarımızın giderilmesi için yapılacak yapıcı tenkit ve tavsiyelere her zaman açığız ve hatta buna muhtacız.

Bu çalışmalarım esnasında bana her türlü yardımlarını esirgemeyen, daima geniş bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim değerli hocam, Sayın Doç. Dr. Süleyman TOPRAK Bey'e ve yine engin bilgi, tecrübe ve tavsiyeleriyle bize yol gösteren değerli hocam, Sayın Prof. Dr. Şerafettin GÖLCÜK Bey'e, bu arada kaynak bulma ve diğer yardımlarıyla emeği geçen tüm arkadaşlara en derin saygı ve şükranlarımı sunarım.

Hata ve kusur bizden, af ve lütuf ise Allah'dandır.

Mustafa SÖNMEZ

KISALTMALAR

(a.s)	Aleyhisselam.
a.g.e.	Adı geçen eser.
a.e.	Aynı eser.
a.y.	Aynı yer.
b.	İbn (oğul).
bkz.	Bakınız.
c.	Cilt.
D.İ.B.İ.Y.	Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
dn.	Dipnot.
İ.F.D.	İlâhiyât Fakültesi Dergisi.
Nşr.	Neşreden.
(r.a).	Radiyallahü anhü (Allah ondan razı olsun manasında dua).
(s.a.v)	Sallallhü aleyhi vesellem.
s.	Sayfa.
Sad.	Sadeleştiren.
tsz.	Tarihsiz.
trc.	Tercüme eden.
Ünv.	Üniversite.
v.	Vefat.
vb.	Ve benzeri.
vd.	Ve devamı.
vdd.	Ve devamının devamı.

GİRİŞ

1. Kur'ân'ın Manası ve Başlıca İsimleri

Kur'ân kelimesinin anlamı, telaffuzu ve menşei üzerinde İslam alimleri ittifak halinde değillerdir. Bu konuda çok değişik görüşler ileri sürülmüştür. Alimler bu kelimenin hemzeli veya hemzesiz okunacağı üzerinde ihtilaf etmişlerdir. Bununla birlikte bu kelimenin hemzeli veya hemzesiz olduğunu iddia edenler de yine kendi aralarında görüş birliği içerisinde olmadıklarını müşahede etmekteyiz[1]. Sözgelimi Kur'ân kelimesinin hemzesiz olduğu görüşünü savunanlar, onun **"karine"** kelimesinin çoğulu olan **"el- karain"** kelimesinden iştikakını[2] veya **"karane"** fiilinden türediğini[3] söylemişlerdir. Nihayet başka bir görüş de "Onun hiç bir şeyden türemediği, Kur'ân lafzının **"el"** ile muarref olup Hz. Peygamber'e indirilen kitaba alem olduğu "[4] şeklindedir.

Diğer taraftan Kur'ân kelimesinin hemzeli (mehmuz) olduğunu iddia edenlerin bir kısmı, bu kelimenin **"fu'lan"** vezninde "toplama" manasına gelen **"el-kar'ü"** kelimesinden türediğini[5] söylemişlerdir. Başka bir kısmı da bu kelimenin, "okumak" manasına gelen **"karae"** fiilinden türediğini[6] ifade etmişlerdir. Bunlara göre **"Kur'an"; "ğufran, u'sman veya rüchan"** vezninde mehmuz (hemzeli) bir mastardır[7]. Bu hususu bizzat Kur'ân-ı Kerim açıklamaktadır[8].

Doğru manayı **"karae"** fiilinin sık sık kullanıldığı Kur'ân'ın kendisinde aramamız gerekir[9]. Bu kelime Kur'ân'da daha çok ezberden okuma manasına kullanılmış[10] ve aynı zamanda mastarî manadan ism-i mef'ul manasına nakledilmiştir. Bu durumda ism-i mef'ul manasına; **"okunan, tilavet olunan"** her hangi bir şeye **"kur'ân"** denilebilir. Ancak bu kelime, İslam'ın ortaya çıkmasıyla Hz. Peygamber'e

---

[1] Suyutî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebibekr (v. 911 / 1505), ***el- İtkan fî Ulûmi'l-Kur'ân,*** c.1,s. 67-68, İstanbul, 1978.

[2] Bu görüş Ebu Zekeriyya Yahya b. Ziyad el-Ferrâ (v. 207 / 822)' nın görüşüdür. O, "Kur'ân âyetleri birbirine benzer, bir birine karinedir." demektedir. Bkz. Suyutî, a.g.e, c.1, s. 68; Cerrahoğlu, İsmail, ***Tefsir Usulü,*** Ankara, 1979, s. 31.

[3] Bu görüş de Ebu'l-Hasen el-Eş'ârî (v. 324 / 936)'nın görüşüdür. *"Karane",* lügatte bir şeyi bir şeye yaklaştırmak demektir. Bkz. (Bir hey'et), ***el- Mu'cemü'l- Vasît,*** "KRN "maddesi, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1986, s. 730; Eş'ârî'ye göre, sûre ve âyetlerin bir kısmı diğer kısmına zammedildiği için *"Kur'ân"* kelimesi bu kelimeden türetilmiştir. Bkz. Suyutî, a.g.e, s. 67.

[4] Bu görüşü Muhammed b. İdris eş-Şafiî (v. 204 / 819) ileri sürmüştür. Buna göre, "Tevrat ve İncil gibi Kur'ân lafzı da Hz. Muhammed (s.a.v)'e indirilen kelâma verilen isimdir." Suyutî, a.g.e, s. 67.

[5] Bu görüş Ebu İshak ez-Zeccâc (v. 311 / 923)'ın görüşüdür. Bkz. Suyutî, a.e, s. 68.

[6] Bu görüş de Ebu'l Hasen Ali b. Hazım el-Lihyanî (v. 215 / 830)'nin görüşüdür. Suyutî, a.e, a.y; Cerrahoğlu, a.g.e, s. 32.

[7] Geniş bilgi için bkz. Keskioğlu, Osman. ***Kur'ân Tarihi,*** İstanbul, tsz., s. 94-95; Cerrahoğlu, a.e, s. 32.

[8] "Onu (göksünde) toplamak ve (dilinde akıtıp) okutmak şüphesiz bize aittir.", Kıyâme, 75 / 17-18.

[9] ***İslam Ansiklopedisi,(İ.A)*** Kur'ân maddesi, İstanbul, 1950, c.IV, s. 699.

[10] Sofuoğlu, Mehmet, ***Tefsire Giriş,*** Çağrı yayınları, İstanbul, 1981, s. 9; Yıldırım, Suat, ***Kur'ân-ı Kerim ve Kur'ân İlimlerine Giriş,*** İstanbul, 1983, s.37-38.

indirilen mu‘ciz kelâma özel isim olmuştur. Ayrıca bu kitabın **“Kur’ân”** olarak isimlendirilmesinde onun satırlarda cem‘ine ve kalplerde hıfzına işaret vardır. Çünkü Kur’ân, kıraat manasındadır. Kıraatte ise istizkâr, yani hatırlama ve ezberleme bulunur[11].

Hulasa Kur’ân, Peygamber efendimize vahy yoluyla nazil olan Allah kelâmının ismidir. Bir çok ayette **“Kur’ân”** kelimesinin **“kıraat”** kelimesiyle yan yana zikrolunması Kur’ân’ın, kıraatten müştak olduğunu gösterir[12]. Bu durum şu manaya da bir işarettir ki Kur’ân, yer yüzünde en çok okunan kitaptır. Bu nedenle **“okumak”** manasına gelen **“karae”** fiilinden alınarak ona **“Kur’ân”** denilmiştir.

Allah Teâlâ, gönderdiği son kitabını değişik isimlerle isimlendirmiştir. Bu mukaddes kitabın isimlerinden en çok kullanılanı **“Kur’ân”** ismidir[13]. Onun bu isimleri bizzat Kur’ân’ın kendisinde bolca zikredilir. Onun isimlerini bazıları 55’e, hatta 90’a çıkaranlar bile vardır[14]. Ancak bunların hepsi isim olmayıp, onun özelliklerini bildiren vasıfları niteliğindedirler. Şimdi Kur’ân’ın isimlerinden bir kısmını kısaca görelim.

1. el- Kitab: Yazmak ve yazılı sayfa anlamlarına gelir. Bu isim, ayrıca Kur’ân’ın satırlarda kaydolup kitapta toplanmasına hem delâlet, hem de teşviki ihtiva eder. *“el-Kitab”,* her ne kadar diğer semavî kitaplara da şamil bir isim ise de, Kur’ânı-Kerim’de *“Kur’ân”* ismiyle müteradif olarak kullanılmaktadır[15].

2. ez-Zikr: Muhtevası yönünden Kur’ân’a sık sık *“Zikr”* adı da verilmektedir. Bu kelimenin bir çok manası var ise de Kur’ân’da hatırlatma, ihtiyar ve öğüt manalarına kullanılmaktadır[16].

3. el-Furkân: Hak ile batılı ayırmak, tefrik etmek, kurtuluşa ermek ve selamet manalarına gelmektedir[17]. Kur’ân’da altı defa geçen bu kelimenin manası her yerde kesin olarak tayin edilememektedir[18]. Kısacası *“el-Furkân”,* hak ile batılı ayırıp insanları selamete ulaştıran manasında Kur’ân’a isim olarak verilmiştir.

Bunlardan başka Kur’ân’ın diğer isimlerinden bir kısmı da şunlardır: Ümmü’l-Kitab, el-Mesanî, Kelâm, Nûr, Hüdâ, Rahmet, Şifa, Mev‘ize, Hikmet, Müheymin, Hablüllah, Ahsenü’l-Hadîs, Fasl, Kayyim,

---

[11] Suphi Salih, ***Mebahis fi Ulûmi’l-Kur’ân,*** Dersaadet, tsz., s.17.

[12] Kur’ân-Kerim’de “Kur’ân” kelimesinin geçtiği âyetlere misal olarak bkz. Kıyâme, 75 / 17-18; İsra, 17 / 45, 88, 93, 106; Bakara, 2 / 185; Taha, 20 / 2; Neml, 27 / 6; Hicr, 15 / 87; Vakıâ, 56 / 77; Haşr, 59 / 21; A‘râf, 7 / 204; Müzzemmil, 73 / 20; Bürûc, 85 / 21-22.vb... âyetlerden yukarıda geçen mana anlaşılmaktadır.

[13] Cerrahoğlu, a.g.e, s. 34.

[14] Suyutî, a.g.e, c.1, s. 67; Cerrahoğlu, a.e, s. 35.

[15] İ. A., Kur’ân maddesi, c.IV, s. 996; Yıldırım, a.g.e, s.37; Cerrahoğlu, a.g.e, s. 35; S. Salih, a.g.e, s. 17.

[16] İ. A., c.VI, aynı yer; S. Salih. a.g.e, s. 20.

[17] S. Salih. a.e, a.y; İ.A, c.IV, s. 699.

[18] İ.A, c.IV, a.y.

Tenzil, Rûh, Vahy, Beyan, Hakk, Urvetü'l-Vüska, Tezkire, Adl, Sıdk, Büşrâ, Kasas, Belağ, Mecid, Aziz, Beşir....[19].

Hülasa Allah Teâlâ, Kitabını şanına uygun isimlerle isimlendirmiş ve muhtelif hususiyetleriyle de vasfetmiştir.

2. Kur'ân'ın Tanımı

Kur'ân-ı Kerim'in çok değişik tarifleri yapılmıştır. Bu tariflerin hemen hepsi onun çeşitli sıfatlarını ve yönlerini anlatmaktadır. Diğer bir ifadeyle bu tariflerin hiç birisi Kur'ân'ın bütün vasıflarını tam anlamıyla ihtiva edecek nitelikte değildir. Özellikle mütekellimlerle usulcülerin Kur'ân'ı tanımlamadaki yaklaşımları farklı olmuştur. Şimdi bu tanımların bir kısmını görelim.

1. Kur'ân: Hz. Muhammed (s.a.v)'e vahy yoluyla indirilmiş, mushaflarda yazılmış, tevatürle nakledilmiş, tilâvetiyle taabbüd olunan mu'ciz bir kelâmdır[20].

2. Kur'ân: Fatiha sûresinin evvelinden Nas sûresinin sonuna kadar Hz. Muhammed (s.a.v)'e indirilmiş, kendine has özellikleriyle mümtaz olan lafızdır[21].

3. Kur'ân: Hz. Muhammed (s.a.v)'e gelen vahiyleri ihtiva eden mukaddes bir kitaptır[22].

4. Kur'ân: Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v)'e indirilmiş, ondan tevatüren nakledilmiş nazm-ı celîl ve mu'ciz bir kelâmdır[23].

5. Kur'ân: Allah'ın zatıyla kaim olan, nefsî kelâma ait İlâhî bir mana olup, Hz. Muhammed (s.a.v)'e indirilen İlâhî lafza delâlet eder. Buna göre Kur'ân, Allah Teâlâ'nın sübutî sıfatlarından Kelâm sıfatının bir tecellisidir[24].

Yukarıdaki tanımlarda görüldüğü gibi, bunların her birisinde Kur'ân'ın değişik bir kaç özelliği nazara verilmektedir. Hepsinin ittifak ettiği temel nokta, Kur'ân'ın Allah kelâmı oluşudur.

Genel olarak bu tariflerden çıkaracağımız sonuç şudur: "Kur'ân-Kerim, Allah Teâlâ tarafından vahiy yolu ile 23 senede peyderpey Hz. Muhammed (s.a.v)'e indirilmiş, doğruluğundan şüphe edilmeyecek kadar kalabalık bir gurup tarafından tevatüren nakledilmiş, ibadet kasdıyla daima okunup mushaflarda yazılmış, Allah'ın Kelâm sıfatının bir tecellisi olup, kendine has özellikleriyle mümtaz, mu'ciz ve

---

[19] Geniş bilgi için bkz. Suyutî, a.g.e, c.I, s. 67-68; S. Salih. a.g.e, 20-21; Cerrahoğlu, a.g.e, s. 36.

[20] ez- Zerkanî (veya Zürkanî), Muhammed Abdülazim, ***Menahilü'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'ân,*** baskı yeri ve tarihi yok, c.I, s.10.

[21] ez-Zerkanî, a.e, a.y.

[22] Cerrahoğlu, a.g.e., s. 34.

[23] Molla Hüsrev (v. 885 / 1480), ***Mir'âtü'l-Usûl fi Şerh-i Mirkâti'l-Vüsûl,*** baskı yeri ve tarihi yok, s.32-33; Abdulkerim Zeydan, ***el-Veciz fi Usuli'l-Fıkh, İstanbul,*** 1979, s.124.

[24] el-Lukkanî (veya Lakkanî), Abdusselam b. İbrahim, ***Şerh-ü Cevhereti't Tevhid,*** Mısır, 1955, s.195; Gölcük, Şerafeddin – Toprak, Süleyman, ***Kelâm,*** Konya, 1988, s. 63.

mukaddes lafızlar mecmuasıdır.” Mütevatir olmayan rivayetler Kur’ân hükmünde olmadığı gibi, okunmasıyla ibadet yapılamayan lafızlar da bu tarifin dışında kalır. Bundan dolayı hadis-i şerifler Kur’ân’dan ayrılırlar.

Kur’ân-ı Kerim, yalnız lafız olmadığı gibi yalnız mana da değildir. O, hem lafız hem de mananın kendisidir. Bu nedenle lafızları aynen muhafaza edilerek tevatüren nakledilmiştir. O, dinin esası olup i‘tikadî, amelî ve ahlâkî temel prensipleri ihtiva etmektedir. O, her şeyin aslını beyan eder[25].

3. Kur’ân’ın Muhteviyatı (Kapsamı)

Kur’ân-ı Kerim, insanlara hidâyet rehberi olarak gönderilmiş bir kitaptır[26]. Dinî delillerin birincisi ve temel kaynağı olan bu kitap insanlığın en büyük mürşididir. O, fert ve toplumun hem dünya, hem de âhiret mutluluğu için ne lazımsa onları bildirmiş, beşeriyetin tüm maddî ve manevî ihtiyaçlarına cevap vermiştir. Kur’ân-Kerim, insan hayatının mutluluğu için iman ve salih amel (Allah’ın rızasına uygun hayırlı iş yapma) yollarını çizerek güzel ahlâk kaidelerini koymuştur[27]. O, faziletli bir toplumun meydana gelmesi için gerekli bütün esasları tespit ederek açıklamıştır. **Şimdi Kur’ân-ı Kerim’in kapsadığı konuları kısaca görelim.**

1. İ‘tikadî konular: Kur’ân-ı Kerim’in bir çok âyeti Allah’ın varlığına ve birliğine, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, kader ve kazaya, ahiret gününe, cennet, cehennem vb. ölüm ötesi hayata, imanla alakalı ve İslam dininin temelini oluşturan inanç esaslarıyla ilgili çeşitli meseleleri ihtiva etmektedir[28].

2. İbadetle ilgili konular: Kur’ân-ı Kerim, İslam’ın amelî esaslarını kapsayan ve müminlerin yapmakla yükümlü oldukları namaz, oruç, hac, zekât vb. bir takım ibadetlerin yapılmasını emreden âyetleri ihtiva eder[29].

3. Muamelatla ilgili konular: Kur’ân-ı Kerim, İslam toplumunun devamını sağlayan ve toplum fertleri arasındaki ilişkileri düzenleyen bir dizi hükümleri kapsar. O, ayrıca şahsın ve toplumun hukukî ve iktisadî yapısını ilgilendiren alış-veriş, emanet, bağış, vesayet, miras, nikah ve boşanma gibi konuları ihtiva etmektedir[30].

4. Ukubât (cezalar) ile ilgili konular: İslam toplumunun huzur ve mutluluk içinde varlığını devam ettirebilmesi, toplum fertlerinin Kur’ân’ın emirlerine aynen uymasıyla mümkündür. Huzuru bozan, ferdin

---

[25] Âl-i İmrân, 3/138; Nahl, 16/89.

[26] Bakara, 2/185.

[27] Keskioğlu, Osman, ***Son İlahî Kitap Kur’ân-ı Kerim,*** D.İ.B. Yayınları, Ankara, 1987, s. 90.

[28] Nisa, 4/136; Hicr, 15/25.

[29] Bakara, 2/43; yine aynı sûrenin 182-196 ve 197. âyetleri.

[30] Bakara, 2/275, 175-180-182; Mâide, 5/106-107 vb.

ve toplumun hukukuna tecavüz eden kimselerin mutlaka cezalandırılmaları gerekir. Bundan dolayı Kur'ân'da; hırsızlık yapan, zina eden, adam öldüren, yol kesen, eşkiyalık ve zorbalık gibi şeyleri yaparak Allah'ın yasaklarını çiğneyen kimseler hakkında uygulanacak cezaî müeyyideler de bulunmaktadır[31].

5. Ahlâkla ilgili konular: Kur'ân- Kerim, insanın dünya ve âhiret mutluluğunu hedef almıştır. Bu nedenle iyiliği emretme, kötülüğü yasaklama, anaya- babaya hürmet, insanlarla iyi geçinme, şefkat ve merhamet, tevazu, adâlet ve doğruluk gibi güzel ahlâk kaidelerini koyarak bunları övmüştür. Diğer taraftan kötü zan, gıybet, iftira, dedikodu, zulüm ve haksızlık, yalan ve hile, dolandırıcılık ve aldatma gibi kötü ahlâkı yeren ve yasaklayan hükümleri de kapsar[32].

6. Dualar: İnsanoğlu yapacağı işlerde daima Allah'a muhtaçtır. O, işlerinde Allah'tan yardım istemek, yaptığı ibadetlerin kabulü için O'na dua etmek mecburiyetindedir. Kur'ân-ı Kerim'de dua yapmaya teşvik olduğu gibi bizzat dua niteliğinde olan âyetler de vardır[33].

7. İbret alınacak kıssalar ve öğütler: Kur'ân-ı Kerim'de geçmiş milletlere ait pek çok olaylardan, peygamber kıssalarından bahseden ve güzel öğütleri ihtiva eden ayetler vardır. Mesela; Nuh Tufanı, Hz. İbrahim'in Nemrutla olan mücadelesi ve ateşe atılması, Ashab-ı Kehf ve Hz. Yusuf'un kıssası ile Hz. Lokman'ın oğluna yaptığı öğütler gibi[34]. Bununla beraber Kur'ân, bunlardan bir tarih kitabı gibi bahsetmez. Sadece bunları bizim geçmiş milletlerin başlarına gelen olaylardan ibret almamız için anlatır.

8. Tefekkür (düşünme) ve okumayı teşvik ile ilgili konular: Kur'ân-ı Kerim, akıl sahiplerini Allah'ın kudret ve büyüklüğünü düşünmeğe davet eder. İnsanları dünyada kendilerine verilen nimetleri anarak bunları yaratanı yüceltmeğe teşvik eder. Mesela; Kur'ân'da güneşten, ay ve yıldızlardan, gece ve gündüzün meydana gelmesinden bahsedilir. Bütün bu olayların insana yönelik nimet yönüne dikkat çekilir. Bununla birlikte Kur'ân-ı Kerim, bunlardan bir astronomi kitabı gibi bahsetmez. O, daha çok gök cisimleri arasında ve bütün kâinatta insanı hayrette bırakacak tarzda var olan düzeni, intizamı ve bunların yaratıcısını düşünmeğe sevk eder[35].

9. Terğib ve terhib (özendirme ve caydırma) ile ilgili konular: Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın emirlerine boyun eğerek yasaklarından sakınan, müminlerin cennette sonsuz ve daimi mükafatlara kavuşacaklarını anlatan ve bunlara teşvik eden âyetler vardır. Buna karşılık Allah'ın emirlerine uymayıp yasaklarını çiğneyenlerin, cehennemde şiddetli ceza göreceklerini anlatan ve bu gibi davranışlardan vazgeçilmesini bildiren âyetleri de ihtiva etmektedir[36].

---

[31] Mâide, 5/38; Nur, 24/2-4; Bakara, 2/179 vb.

[32] Âl-i İmrân,3/110; İsra, 17/23-24; Nahl, 16/90; Hucurât, 49/11-12 vb.

[33] Furkân, 25/77; Mü'min, 40/60; Bakar, 2/286; Âl-i İmrân, 3/8-9 ve 191-194.

[34] Hûd, 11/36-48; Enbiyâ, 21/51-71; Kehf, 18/10-25; Ayrıca bkz. Yusuf Sûresinin tamamı; Lokman, 31/12-19.

[35] Âl-i İmrân, 3/191; Bakara, 2/164; A'râf,7/54; Rum, 30/20-25; Nahl, 16/5-15.

[36] Beyyine, 98/6-8; Bakara, 2/25; Nisa, 4/93; Kehf, 18/102-109; En'âm; 6/31.

10. Nasihat ve tavsiyeler: Kur'ân-ı Kerim'de, insanların nefislerine mağlup olmamaları için mücahede etmelerini, dikkatli davranıp nefislerine esir olmamalarını bildiren âyetler vardır. Ayrıca Kur'ân dünyanın geçici ve âhiretin daimi olduğunu, bu nedenle dünyanın âhirete tercih edilmemesini ve dünyada insanların imtihan edildiklerini hatırlatır. Böylece Kur'ân, insanları bir takım maddî ve manevî tehlikelerden koruyan nasihat ve tavsiyeleri de içermektedir[37].

Genel olarak Kur'ân'ın muhtevasını incelediğimiz zaman, hemen hemen yüzde doksan beşini i'tikad, ibadetler, ahlâkî faziletler, ibretli kıssalar, öğütler vb... gibi hususların ihtiva ettiğini görürüz. Geri kalan yüzde beşlik bir kısmı, hukukî ve siyasî düzenlemeğe taalluk eder. Bunlardan sadece siyasete taalluk edenler ise, yaklaşık bütün Kur'ân'ın yüzde birini teşkil etmektedir[38].

4. Âyetlerin ve Sûrelerin Sayısı

"Âyet" kelimesi, lügatte çeşitli manalara gelmektedir[39]. Kur'ân-ı Kerim'de de bu manaların kullanıldığını görmekteyiz. Bunlar; mu'cize, alâmet, ibret, hayrette bırakan (acaip) görülmemiş iş, delil vb. gibi anlamlardır[40]. Birbirini gerektiren bu manalardan başka **dinî terim olarak âyet:** *"Kur'ân-ı Kerim'in her hangi bir sûresinde başı ve sonu bulunan bir veya daha fazla cümleden meydana gelmiş kelâm."* anlamına gelir. Çünkü Kur'ân âyetleri; hem mu'cize, hem Hz. Peygamber'in nübüvvetine delil, hem düşünenler için ibret, hem hayret ve hayranlık uyandıran nadir bir şey, hem de hidâyet delilidir. Âyetin çoğulu ayât veya ây dır[41].

Kur'ân âyetlerinin sayısı konusunda ihtilaf edilmiştir. Bunun sebebi bazı alimler uzun âyetleri bir saymış, bazıları da bunları bir kaç âyet saymıştır. Sûre başlarındaki harfleri bazı alimler müstakil birer âyet kabul etmiş, bazıları da etmemiştir. Âyetler arasında görülen sayı farkı bundan kaynaklanmaktadır. Yoksa bu durum âyetlerin eksikliği veya fazlalığından değildir. Sağlam kavle göre Kur'ân âyetlerinin sayısı 6236 dır. Yaygın olan görüşe göre bu sayı 6666 dır[42]. İbn-i Kemal (v. 940/1533) bunları şu şiirinde çok güzel bir şekilde toplayarak, mevzularına göre tasnifini yapmıştır.

Bilmek ister isen eğer aded-i ayâtı,
Cümlesi altı bin altı yüz altmış altı.
Bindir va'd beyanında anın bini vaîd,
Bindir emr-i ibadet bini nehy-ü tehdit.

---

[37] Hac, 22/11; Yusuf, 12/53; Hucurât, 49/3; En'âm, 6/32.

[38] Armağan, Servet, ***İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler,*** Ankara, D.İ.B.Yay. 1987, s. 15-16.

[39] ***el-Mu'cemü'l-Vasit,*** s. 35.

[40] Bakara, 2/211 ve 248; Şuarâ, 26/158; Mü'minûn, 23/50; Rum, 30/22.

[41] Yıldırım, a.g.e, s. 41.

[42] Keskioğlu, ***Son İlâhî Kitap.,*** s. 41.

Bini emsal-ü iberdir, bini ahbâr-ü kısas,

Beş yüz ayâtı helâl ile harama muhtas.

Buldu yüz ayâtı tesbih-i Hüda çün rüsûh,

Altmış altısı dahi ayât-ı nasîh-ü mensûh[43].

Kur'ân ayetlerinin tertibi, kıyas ve içtihatla değil, tevkifîdir. Yani doğrudan doğruya Hz. Peygamber vasıtasıyla Allah tarafından geldiği tertip üzere bulunmaktadır. Bunda icma' vardır. Bu durum bu güne kadar böyle devam etmiştir ve bundan sonra da devam edecektir.

Sûre kelimesi de dilde; yüksek rütbe, mevki, şeref, sûr, binanın bölüm veya katları manalarına gelir[44]. Sûrenin çoğulu suverdir. **Terim olarak sûre:** "Âyetlerden meydana gelen, başı ve sonu bulunan müstakil Kur'ân parçası" demektir. Çünkü Kur'ân sûreleri, yerli yerinde kelimelerden meydana gelen ve omuz omuza vererek bir birine destek olan âyetlerden örülmüş sağlam ve yüksek bir şehir suru gibidir. Başkalarından hemen ayırt edilebilen yüksek ve muhkem bir bina olup hakikatlerin muhteşem bir kalesidir[45]. Kur'ân'daki sûrelerin sayısı 114 tanedir. Bazı alimler Enfâl ile Tevbe sûrelerini bir sayarak her ne kadar bu sayıya 113 demişlerse de, bu sayının 114 olduğu üzerinde ümmetin icma'ı vardır[46].

Sûrelerin tertibine gelince bu konuda ihtilaf edilmiştir. Bir kısım âlimler sûrelerin tertibine tevkifî derken, diğer bir kısmı içtihadîdir demektedirler[47]. Bununla birlikte sahabenin, Kur'ân'ın bu şekli üzerindeki icma'ı sûrelerin tertibinin de tevkifî olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir.

5. Kur'ân Âyetlerinin Muhkem ve Müteşabihliği

Kur'ân âyetlerini incelediğimiz zaman bunların bir kısmının, herkesin anlayabileceği şekilde (muhkem), diğer kısmının da herkesin anlayamayacağı şekilde (müteşabih) olduğunu görürüz. Kur'ân'da helâl, haram, namaz, oruç, hac, zekât vb. gibi hükümleri kapsayan âyetler muhkemdir. Bunlar kitabın anası olup[48] manası açık, kolaylıkla anlaşılan ve harici bir te'vile ihtiyaç duymayan âyetlerdir.

Müteşabih âyetlere gelince, bunlar bir çok manaya ihtimali olup bu manalardan birini tayin edebilmek için harici bir delile ihtiyacı olan âyetlerdir[49]. İşte üzerinde ihtilaf edilip te'vil ve tefsirinde münakaşası yapılan âyetler bunlardır. Bunun sebebi, bu âyetlerin manasının muhkem âyetlerinki gibi açık olmayıp çeşitli anlamları yüklenmiş olmalarındandır.

---

[43] Keskioğlu, a.g.e, a.y.

[44] Cerrahoğlu, a.g.e, s. 57; Yıldırım, a.g.e, s. 52.

[45] Yıldırım, a.g.e, s. 52.

[46] Suyutî, a.g.e, c.I, s. 86.

[47] Suyutî, a.e, c.I, s. 82-83.

[48] Âl-i İmrân, 3/7.

[49] Cerrahoğlu, a.g.e., s.128.

Muhkem ve müteşabih kelimeleri aşağıda görüleceği gibi, Kur'ân âyetlerinde farklı anlamlarda kullanılmışlardır.

1. Kur'ân âyetlerinin tamamı muhkemdir[50]. Buradaki muhkemlikten maksat Kur'ân'ın sağlamlığı, nazmının güzelliği ve onda her hangi bir aybın olmamasıdır.

2. Kur'ân âyetlerinin tamamı müteşabihtir[51]. Buradaki müteşabihlik Kur'ân âyetlerinin güzellik, doğruluk, mu'cizelik ve gerçeklik hususunda tamamen birbirlerine benzemeleridir.

3. Kur'ân âyetlerinin bir kısmı muhkem, bir kısmı da müteşabihtir[52]. Yukarıdaki ilk iki maddenin müteşabihliği konusunda ihtilaf yoktur. İhtilaf sadece üçüncü maddededir.

Son üçüncü maddedeki ihtilafın sebebi, Âl-i İmrân sûresi yedinci âyette geçen *"muhkem ve müteşabih"* kelimelerinin tamamen bir birinin zıddı olması ve yukarıdaki ilk iki maddeden farklı manada kullanılmasından kaynaklanmaktadır[53].

Müteşabih âyetlerin tarif ve te'villeri hususunda âlimler çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Ekser ulema, müteşabih âyetlerin te'vilini Allah'tan başka kimse bilemez, görüşünü savunurlar. Onlar, Âl-i İmrân yedinci âyette geçen **"illallah"** kelimesi üzerinde vakfederler (duruş yaparlar). Diğer bir kısım âlimler de bu âyetteki vakfenin **"ve'r-rasihûne fi'l-ilmi"** de olması lazım geldiğini ve ilimde rüsuh peyda etmiş (derinleşmiş) olanların da müteşabih âyetlerin tevilini bileceklerini söylerler[54].

Hulasa, Kur'an âyetlerinde muhkem ve müteşabihlik vardır. Her ne kadar öncekiler dediğimiz selef uleması, bu âyetlerin te'vilini yapmaktan kaçınmışlarsa da zaman içerisinde cereyan eden bazı olaylar, sonrakiler dediğimiz halef ulemasını bu âyetleri te'vil yapmaya zorlamış, onlar da Kur'ân'ın ruhuna uygun bir şekilde bunları te'vil etmişlerdir.

6. Kur'ân'ın Faziletleri

Kur'ân-ı Kerim'in faziletleri hakkında İslamî literatürde oldukça geniş bir bilgi mevcuttur. Özellikle hadis mecmualarında bu konuya ait müstakil kitaplar ve bablar ayrılmıştır. Bu mevzudaki rivayetler, genel olarak ya Kur'ân'ın bütününün faziletine, veya bazı muayyen sûre ve âyetlerin faziletlerine aittir. Ancak biz burada bu konunun bütün teferruatına girmeyip kısaca temas edeceğiz.

---

[50] "Elif Lâm Râ, bu kitap ayetleri muhkem (kesin, sağlam) kılınmış.....", Hûd, 11/1.

[51] "Allah, âyetleri birbirine müteşabih (benzeyen) ve sözlerin en güzeli olan kitabı indirmiştir...." Zümer, 39/23.

[52] "(Resûlüm) Sana Kitab'ı indiren O'dur. Ondan bir kısım âyetler muhkemdir ki, bunlar Kitab'ın anası (temeli)dır. Diğer bir kısmı da müteşabihlerdir. İşte kalplerinde eğrilik bulunanlar, sırf fitne aramak ve te'viline yeltenmek için onun müteşabih olanına tabi olurlar. Halbuki onun te'vilini Allah'dan başkası bilemez. İlimde derinleşmiş olanlar: Ona inandık; hepsi Rabbimizin katındandır, derler. Bunu ancak akıl sahipleri düşünürler." Âl-i İmrân, 3/7.

[53] S. Salih. a.g.e., s. 281.

[54] Suyûtî, a.g.e, c.II, s. 4.

Şüphesiz ki Kur'ân-ı Kerim, hak ile batılı ayırt eden bir kelâm[55] ve Allah'ın sımsıkı sarılmamızı istediği sağlam bir iptir[56]. Allah Teâlâ onu dertler için deva, kalplerin pasını silmek için cila, ders almak isteyenler için öğüt, hak dava için hidâyet rehberi[57], müminler için feyiz kaynağı[58] kılmıştır. Kalplerin hayırlısı onu hıfzeden, dillerin hayırlısı onu okuyan, evlerin hayırlısı da ona mekân olandır[59]. O, Allah'ın indirmiş olduğu kitapların en büyüğü, benzeri olmayan bir nur ve burhandır[60]. Onun belağâtından daha beliğ, fesahâtından daha güzel, ifadesinden daha üstün, okunmasından daha tatlı bir kitap yoktur[61]. O, beşeriyet için bir kanun ve nizam kitabı, hem inananlara dua, zikir ve fikir kaynağı olup, iki cihanın saadet kurallarını kendisinde toplayan mukaddes bir kitaptır. Bu sağlam ipe sımsıkı sarılan doğruyu bulur. Ondan ayrılan dalâlet çukuruna düşüp boğulur. O, Hz. Peygamber (s.a.v)'in en büyük ve ebedi mucizesidir.

Yukarıda çok kısa olarak sunmaya çalıştığımız Kur'ân-ı Kerim'in faziletine elbette ki hiç bir şey yetişemez. Çünkü Kur'ân, Allah kelâmı olup onun eşi ve benzeri bu cihana gelmemiştir. Onu okumak, öğrenmek, öğretmek ve eğitimini yapıp nesilden nesile aktarmak, dilimizde ve kalbimizde daima ona yer vermek ve nihayet onu günlük yaşayışımızda düstûr yapmaktan daha önemli bir şey var mıdır? Kur'ân'nın faziletleri konusunda Hz. Peygamber(s.a.v)'in çok sayıda hadis-i şerifleri vardır. Numûne olarak burada birkaç tanesini zikredeceğiz.

1. "Şüphesiz ki, sizin en hayırlınız (en faziletliniz), Kur'ân'ı öğrenen ve öğreteninizdir"[62].

2. "Ancak iki kişi gıpta edilmeğe değer. **Birincisi,** Allah'ın kendisine Kur'ân ihsan ettiği ve gece gündüz Kur'ân okuyan kimsedir. **Diğeri,** Allah'ın verdiği malı gece gündüz (fakirlere) infak eden kişidir"[63].

---

[55] Târık, 86/13.

[56] Âl-i İmrân, 3/103.

[57] "Ey inananlar! Size Rabbinizden bir öğüt ve kalplerde olana bir şifa, inananlara doğruyu gösteren bir rehber ve rahmet gelmiştir." Yunus, 10/57.

[58] "İşte bu (Kur'ân), indirdiğimiz feyiz kaynağı (mübarek) bir kitaptır." Enbiyâ, 21/50.

[59] "İçerisinde Kur'ân okunan evde hayır çok, okunmayan evde ise hayır azdır." Suyûtî, a.e, s. 193.

[60] Karaçam, İsmail, ***Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri,*** İstanbul, Şamil Yayınevi, 1980, s. 67-68.

[61] Karaçam, a.g.e, s. 68.

[62] ez- Zebidî, Zeynüddin Ahmet b. Ahmet b. Abdullatif. (v. 998/1487), ***Sahih-i Buharî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi,*** trc. Ahmet Naim- Kâmil Miras, Ankara, 1982, c.XI, s. 239; Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (v.279/892), ***Sünen,*** İstanbl, tsz., c.VIII, s.114; Suyûtî, a.g.e., c.II, s.194; Gazalî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed (v.505/1111), ***İhyâ-u Ulûmi'd-Din***, trc. Ahmet Serdaroğlu, İstanbul, 1975, c.I, s. 274.

[63] Abdulbakî, Muhammed Fuad, ***el- Lü'lü'ü ve'l-Mercan,*** İstanbul, 1981 (ofset), c.I, s.156; Müslim, Ebu'l-Hüseyin b. Haccac (v. 261/875), ***es-Sahih,*** M. Fuad Abdulbaki neşri, İstanbul, tsz., c.I, s. 559.

3. “Kur’ân okuyan mümin, kokusu ve tadı olan turunç gibidir. Kur’ân okumayan mümin, tadı güzel ve fakat kokusu olamayan hurma gibidir. Kur’ân okuyan münafık, kokusu güzel fakat tadı acı olan reyhane otu gibidir. Kur’ân okumayan münafık ise, kokusu olmayıp tadı acı olan Ebu Cehil karpuzu gibidir”[64].

4. “Şüphesiz kalpler demirin paslandığı gibi paslanır. Onun cilası nedir, ey Allah’ın Resulü, diye soruldu? Hz. Peygamber (s.a.v) buyurdu ki, Kur’ân okumak ve ölümü hatırlamaktır”[65].

5. “Kur’ân-ı Kerim, Allah Teâlâ’ya gökler, yer ve onların içindekilerden daha hayırlıdır”[66].

6. “Ezberinde Kur’ân’dan bir şey bulunmayan kişi, harab olmuş ev gibidir”[67].

7. “Sözlerin en hayırlısı, Allah’ın kitabıdır”[68].

Yukarıdaki hadis-i şeriflerde görüldüğü gibi, Kur’ân-ı Kerim’in üstünlüğü, onu okumanın ve ezberlemenin faziletleri sayılamayacak kadar çoktur. Hz. Peygaber (s.a.v), Kur’ân öğrenimine son derece ehemmiyet veriyordu. Ashaptan bazılarını etrafa Kur’ân öğretmeğe göndermişti. Medine’ye gönderilen ilk Kur’an hocası Hz. Mus’ab (r.a)’dı. Hatta Resulüllah, kadınlara Kur’ân öğretmek için kadın hoca bile ayırmıştı[69]. Dinimizde Kur’ân-ı Kerim’in ezberlenmesi ne kadar teşvik edilip övülmüşse, ezberlenen Kur’ân metninin unutulması da o derece yerilmiş ve yasaklanmıştır[70]. Kur’ân’ın tamamını ezberlemek Ümmet-i Muhammed üzerine farz-ı kifaye ise de, namaz caiz olacak kadar ezberlenmesi her Müslümana farz-ı ayndır. Esasen Kur’ân-ı Kerim’den mümkün olduğu kadar fazla ezber yapmak her samimi Müslümanın arzulayacağı şeydir. Üstelik dini vazife gören müftü, vaiz, imam, Kur’ân öğretmeni vb. gibi şahısların bu konuda farklı bir durumda olmaları tabiî bir şeydir. Hatta bu kimseler ile toplumda tebliğ vazifesini deruhte eden herkes, yalnız Kur’ân metnini ezberlemekle kalmayarak manasını da araştırıp öğrenmelidirler[71].

Hulasa, Kur’ân-ı Kerim Allah kelâmı olduğu için sözlerin en üstünü ve en şereflisidir**.** Dolayısıyla böyle bir kelâmı okumak, okutmak, ezberlemek, manasını öğrenip onunla amel etmenin ne derece faziletli olacağı apaçık meydandadır[72].

---

[64] Müslim, a.g.e., c.I, s. 549; ez-Zebidi, a.g.e, c.XI, s.239; Abdulbaki, a.g.e, c.I, s.154; Bu hadiste geçen *“Kokusu olmayıp tadı acı olan”* ifadesi, Tirmizi’de *“Kokusu ve tadı acı olan”* şeklinde geçmektedir. Bkz. Tirmizî, a.g.e., VIII / 79.

[65] Karaçam, a.g.e, s. 81 de, Muhammed Mekkî’nin *“Nihayetü’l-Kavli’l-Müfid”* isimli eserinden naklen.

[66] Suyûtî, a.g.e., c.I, s.193 de, Darimî’den naklen.

[67] Tirmizî, a.g.e., c.VIII, s.117.

[68] Suyûtî, a.e, c.II, s.193 de, Müslim’den naklen.

[69] Keskioğlu, Kur’ân Tarihi, s. 93.

[70] Karaçam, a.g.e, s. 92.

[71] Karaçam, a.e, s. 90-91.

[72] Geniş bilgi için bkz. Gazalî, a.g.e., c.I, s. 772 vdd; Karaçam, a.g.e, s. 77-78.

I. BÖLÜM

BİR İLÂHÎ KİTAP OLARAK KUR'ÂN-I KERİM

1. 1. İLÂHÎ KİTAPTA BULUNMASI GEREKEN ÖZELLİKLER

Malumdur ki, her bir varlığı çevresinde bulunan diğer cinslerinden ayıran kendine has bazı ayırıcı özellikleri (alâmet-i farikası) vardır. Biz bu özellikler sayesinde o varlığı tanıyıp diğer varlıklardan ayırabiliriz. Aksi takdirde onu diğer cinslerinden ayırmamız mümkün değildir. Hatta görünüşte birbirine son derece benzer iki varlığı bile mutlaka birbirinden ayıran hususiyetler mevcuttur. Her ne kadar bu farkı ilk bakışta sezemesek dahi dikkatle incelemeye tabi tuttuğumuz zaman bunu çok rahatça görebiliriz.

Aynen bunun gibi İlâhî kitabı diğer kitaplardan, Îlâhî kelâmı diğer kelâmlardan ayıran bir takım özellikler olacaktır. Elbette bu hususiyetleri taşıyan kitap İlâhî olma şerefini kazanacak, diğerleri bu yüksek şerefi kaybedecektir. Çünkü her bir varlık, kendine has özellikleriyle var olduğu gibi, varlığının devamı da bu özelliklerin devamıyla mümkündür. O halde biz şimdi ilâhi kitap olmanın ne gibi özellikleri olduğunu görelim.

1. 1. 1. İlâhî Kitap Allah Kelâmı Olmalıdır

Allah Teâlâ, kelâm sıfatıyla muttasıf olup bu sıfatının gereği olarak mütekellimdir[73]. O, kelâm yani, konuşma ve söz sahibidir. Onun kelimatına nihayet yoktur[74]. Bütün semavî kitaplar Allah Teâlâ'nın kelâm sıfatının bir tezahürüdür[75]. Allah, insanlardan seçtiği nebi ve resullerle vahiy yoluyla konuşmuş ve onlara kitaplar göndermiştir. İşte biz, bu kitaplara İlâhî kitaplar (kütüb-ü ilâhiyye) veya semavî kitaplar (kütüb-ü semaviyye) veyahut da indirilmiş kitaplar (kütüb-ü münzele diyoruz[76].

İlâhî kitap, Allah'a ait olup O'ndan gelen ve Allah'ın peygamberine indirdiği kelâmıdır. Allah Teâlâ'dan gelmeyip insanlar tarafından söylenilen sözler, ne kadar beliğ ve anlamlı olursa olsunlar yine de İlâhî kelâm olamazlar. Çünkü sözün menşei Îlâhî değil beşeridir. İlâhÎ kitap, bir takım prensiplerin bir araya gelerek insana yön verip rehberlik eden iman, amel ve ahlâk ölçülerinin belirlendiği kaynaktır[77]. Allah'ın İnsanlar arasından seçtiği her bakımdan üstün şahsiyetler olan peygamberlere vahyettiği kitaplar

---

[73] Nisa, 4/163.

[74] "Deki, Rabbimin sözlerini yazmak için denizler mürekkep olsa ve bir o kadarını da katsak, Rabbimin sözleri tükenmeden denizler tükenirdi.", "Eğer yer yüzündeki ağaçlar kalem, denizler mürekkep olsa- ve yedi misli deniz de yedekte bulunup yazılsa- yine de Allah'ın sözleri bitmezdi." Kehf, 18/109; Lokman, 31/27.

[75] Gölcük, Şerafeddin, ***İslam Akâidi,*** Konya, 1989, s.108.

[76] Bilmen, Ömer Nasuhi, ***Muvazzah İlm-i Kelâm,*** İstanbul, tsz., s. 268.

[77] Gölcük- Toprak, a.g.e., s. 292.

ancak İlâhî kitap olabilirler. Bütün bunlar çeşitli zamanlarda insanlığı doğru yola iletmek ve dalâletten kurtarmak için Allah tarafından gönderilmiş Îlâhî mesajlardır.

Allah Teâlâ'nın peygamberlere indirdiği bütün kitaplar Îlâhî kelâmdır. Bunların mahluk olmadığının bilinmesi gerekir. İndirilen bu kitaplara iman etmek de şarttır[78]. Kur'ân-ı Kerim'de İlâhî kitaplara iman emredilmiştir[79].

İnsanoğlu Allah tarafından müstakil bir vaziyette hayatını devam ettirecek şekilde donatılmakla birlikte yine de o, bir İlâhî kitaba muhtaçtır. Bu kitap insana daima bir nur, bir rehber ve kılavuz olacak ve onun bütün davranışlarına yön verecektir. İnsan her ne kadar aklıyla bir tek yaratıcının varlığını bilse bile, O'nun kendisinden ne istediğini, ibadet şekillerini, iman esaslarını ve ölüm ötesi gerçekleri bilmesi imkânsızdır. O, bütün bunları Îlahî bir kaynaktan öğrenmekle ihtiyaçlarına cevap bulabilir[80].

Allah Teâlâ, her millete peygamber göndermiş ve peygamber göndermediği kavmi teklif altına alıp sorumlu tutmayacağını bildirmiştir[81]. Kitapsız peygamber olmayacağına göre bu durum bize, İlahî kitabın ulaşmadığı bir kavmin ve İlahî kitaptan feyiz almayan bir milletin bulunmadığını göstermektedir.

Bütün İlâhî kitaplar lafız ve mana bakımından Allah kelâmıdır. Bunların maksadı her şeyden önce insanları bütünüyle dalâlet ve sapıklıktan, kötü ve karanlık yollardan kurtarmaktır. Dolayısıyla bu kitaplar, beşeriyeti doğru ve güzel yola sevk etmek, hak ve hidâyet nuruna kavuşturmak için gönderilmişlerdir[82].

Hülasa İlâhî kitap, Allah'tan geldiği kesin olup bu özelliğini koruyan kitaptır. Bütün insanlığı dünya ve âhiret mutluluğuna erdirip onlara hidâyet rehberi olacak ölçü ancak ve ancak İlâhî kelâmdır. Bu özellikler beşerî hiç bir kitapta bulunmaz. Zaten bu özellikleri taşımayan kitaba da Allah kelâmı denemez.

1. 1. 2. İlâhî Kitap Vahy Mahsulü Olmalıdır

Şüphesiz ki, her şeyden önce bir İlâhî kitabın vahye dayanması gerekir. Vahye dayanmayan veya vahy mahsulü olduğu şüphe götüren kitaplar İlâhî olamazlar. Vahy ise nübüvvetle iç içe olup, ondan ayrı düşünülemez. Bu nedenle biz, bu mevzuyu işlerken daima vahy-nübüvvet ilişkisini ve bunların İlâhî kitapla olan münasebetini göz önünde bulunduracağız.

Bilindiği gibi nübüvvet ve vahy, bir birinden ayrılmayan iki önemli kavramdır. Nübüvvet vahysiz, vahy de nübüvvetsiz olamaz. Nübüvvet doğrudan doğruya vahye dayanır[83]. Vahy kavramı, Allah'ın

---

[78] Nesefi, Ebu'l-Muîn Meymun b. Muhammed (v. 508/1115), ***Bahru'l-Kelâm fi Akâidi Ehli'l-İslam,*** trc. Cemil Akpınar, İslam İnançları ve Mezhepler Arasındaki Görüş Farkları, Konya, 1977, s. 293.

[79] Bakara, 2/136; Âl-i İmrân, 3/84.

[80] Gölcük- Toprak, a.e., s. 293.

[81] İsrâ, 17/15.

[82] Bilmen, a.g.e., s. 419-420 vd.

[83] Gölcük-Toprak, a.g.e, s. 287.

insanlara bildirdiği şeylerin hepsini içine alan bir genişlik arz ettiğinden dinimizde vahy, çok kere şeriatla eş anlamlı olarak kullanılmıştır[84].

Bunun anlamı şudur. Nübüvvet ve vahy, şeriatsız (kitapsız) düşünülemeyeceğinden nübüvvet vahyi, vahy de kitabı gerektirmektedir. Çünkü Allah Teâlâ peygamberlerine, insanları saadete ulaştıracak prensipleri vahy ettiğine göre, bu prensipler zorunlu olarak kitabı meydana getirecektir. O halde nübüvvet, vahy ve kitap, bir birlerini gerektirip doğrudan doğruya ilgilendiren üç kavramdır. Bu durum tespit edildikten sonra, nübüvvet şerefiyle şereflenmiş peygamberleri diğer insanlardan ayıran farklı yönlere bir göz atalım.

Esasen peygamberler, normalde diğer insanlardan farklı kimseler değillerdir. Onlar da her insan gibi yer, içer, uyur, evlenir, dünya işleriyle meşgul olur, hastalanır ve ölürler. Onların da her insan gibi bir takım duygu ve istekleri vardır. Kehf suresindeki şu âyet peygamberlerin vasfını öz olarak anlatmaktadır. **"De ki, ben de sizin gibi bir insanım, ancak bana vahy olunuyor."[85].** Demek ki, peygamberlerin insaniyet noktasında bizlerden ayrı özellikleri yoktur. Onları bizden ayıran şey, sadece Allah tarafından seçilmeleri ve İlahî vahye[86] mazhar olmalarıdır.

Allah'ın peygamberlerine ilettiği vahyin mahiyeti ve özelliğine gelince, bunun üzerinde çok değişik yorumlar yapılmıştır. Esasen insanoğlu vahyin makul ve zaruri olduğunu kabul eder. Elbette bu kâinatın yaratıcısı kendisini tanıtacak ve kullarına onlardan ne istediğini bildirecektir. Ancak şu kadar var ki akıl, vahyin mahiyetini bilemez ve kavrayamaz. Bununla beraber vahyin mahiyetinin bilinmemesi onun inkârını gerektirmez. Çünkü insan, içinde yaşadığı bu âlemde çok kere varlığını kabule mecbur olduğu bir çok hakikatlerin mahiyetlerini bilmemekte, sadece eserleriyle onların varlığını kabul etmektedir. Bu durum insan aklının sınırlı olmasından kaynaklanmaktadır. Çevremizde her an cereyan eden bir çok olay var ki,

---

[84] Gölcük, a.g.e., s. 125.

[85] Kehf, 18/110; Fussilet, 41/6. Geçmiş bütün peygamberler, kendi ümmetlerini hak yola çağırıp tebliğat yaptıkları zaman, kavimleri peygamberlerine inanmamışlar ve bu inkârlarına gerekçe olarak da peygamberlerinin kendileri gibi bir beşer olduğunu, yiyip içtiğini, çarşılarda gezdiğini göstermişlerdir. Onlar daima kendilerine gelecek peygamberin insan üstü bir varlık olmasını beklemişlerdir. Bkz. Furkân, 25/7; Hûd,11/91; En'âm, 6/7-9.

[86] **Vahy kelimesi lügatte:** İma etmek, fısıldamak, süratle işaret etmek veya yazmak, başkasına bir şeyi intikal ettirmek, ilham ve telkin etmek, özetle seri ve gizli bir şekilde bildirmektir.(Bkz. ***el-Mu'cemü'l-Vasit,*** VHY maddesi, s. 1081; Yıldırım, a.g.e, s.18-19; Gölcük-Toprak, a.g.e, s. 287; Keskioğlu, ***Kur'an Tarihi,*** s. 33-34.

Dinî terim olarak vahy: Allah Teâlâ'nın bildirmek istediği buyruklarını kendi seçtiği kullarına, insanlar arasında mutat olmayan gizli bir yolla bildirmesidir. Şer'î anlamda vahy budur. Türkçemizde de vahy dendiği zaman ilk defa aklımıza bu mana gelmektedir. Ancak vahy kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de bu anlamının dışında; işaret ve ima (Meryem, 19/11), telkin, teşvik ve fısıldama (En'âm, 6/112 ve 121), bildirmek (Fussilet, 41/12), ilham-ı fıtri, ilham etmek ve bildirmek (Nahl, 16/68; Maide, 5/111; Kasas, 28/7) manalarında da kullanılmaktadır.

onları normal yollarla göremiyor, işitemiyor, ve mahiyetlerini kavrayamıyoruz. Ancak ilmi gelişmeler neticesinde bunları bilmemiz mümkün olmaktadır[87].

Üstelik ruhî haller hakkında insanlığın bilgisi çok azdır. Bu gün ilim ve fennin akıllara hayret veren ilerlemesine rağmen psikoloji, kendi sahasında emekleyen bir çocuk vaziyetinden ileri gidememiştir. Psikoloji alanında son gelişmelerin ve buluşların meydana çıkarmaya başladığı şuur altı âlemler, son derece esrarengiz şeylerdir[88] ve bunların hepsi de çözüm beklemektedir.

Vahyin hakikatını kavrayabilmek ise çok güçtür; hatta buna imkân yoktur. Çünkü vahyin mahiyeti İlahî sırlardandır. Bu durum peygamberlerden başkasına malum değildir. Başkalarının onu tarife kalkışması, körlerin renklerden bahsetmesi kadar çirkin ve yakışıksızdır[89]. Peygamberlerin vahiy esnasında fizik üstü bir varlıkla (melekle) ilişki kurmasındaki zorluklar dikkat çekicidir. Mesela; Hz. Peygamber'e vahy geldiğinde vücudunun titremesi, üzerine bir hüzün çökmesi, yüzünün rengi kül gibi olması, gözleri kapalı olduğu halde sesli sesli nefes[90] alması vb. gibi haller gösteriyor ki vahy, müşahede âlemimizi aşan bir hakikattir.

Peygamberlere gelen vahyi yanındakiler duymadan, sadece kendilerinin duyması da mümkündür ve bunda şaşılacak bir şey yoktur. Çünkü günlük yaşantımızda bile, bazı insanların beş duyusuyla duyup hissedemediğini başkalarının duyup hissettiğini biliyoruz. Hatta bazı hayvanların algıladıkları çok şeyi, insanlar algılayamamaktadırlar[91]. Bunun gibi, peygamberlere gelen vahyi çevresindekilerin duymaması gayet tabii bir şeydir.

Hulasa, vahyin mahiyeti ve hakikatı akılla bilinemez ve idrak edilemez. Zaten biz böyle bir şeyden mes'ul ve me'zun da değiliz. Bu mevzuda Ziya Paşa (1825-1880)'nın dediği gibi deriz ki;

İdrak-i meâli bu küçük akla gerekmez,

Zira bu terazi o kadar sikleti çekmez.

Diğer taraftan vahy, bir noktada kendine çok benzeyen ilham vb. gibi şeylerden de çok farklıdır. Vahy, gölgesiz olup enbiyaya mahsustur. İlham ise gölgelidir. Renkler karışır. Hususi değil umumidir. Şöyle ki melaikeye, derecesine göre insanlara, hatta hayvanlara yapılan ilhamlar denizlerin damlaları gibi tükenmek bilmeyen İlahî kelimelerin içinde yer alır[92]. Bu nedenle ilim erbabı nezdinde ilham, bilgi elde etme yolu kabul edilmemiştir.

Bu mevzuda İbn-i Haldun (v. 908/1496), zaruri bilginin ilham yoluyla elde edilemeyeceğini söyledikten sonra vahy ile ilham arasındaki farkı şöyle açıklamaktadır.

"Nübüvvet nuruyla kalpleri şeytanî hazlardan temizlenmiş kimseler (peygamberler), kendilerine bilgi getiren meleği görürler. Bu durum vahydir. Bu şekilde elde edilen bilgi peygamberlere aittir ve bilgilerin en yücesidir. Kesbî ve ilhamî bilgilerde ise kişi, bilginin sebebini ve onu getireni hissetmez. Bu

---

[87] Yıldırım, a.g.e, s. 18-19.

da evliya ve sıddikinin ilmidir. Bunlar İlahî ilimler, keşfi ilimler ve dinî ilimlerdir ki, **"ve allemnahü min ledünna ilmen"**[93] ayetinden alınmıştır[94].

İbn-i Haldun'a göre vahy ve ilm-i kesbinin durumları açık olup bunlar dinde zaruret ifade ederler. İlhamî bilgi ise o, daha ziyade vicdanidir. Onun doğruluğu rüya hallerinde görülür. İbn-i Haldun, bu rüyanın rüyay-ı sadıka olduğunu, "nübüvvetin 46 cüzünden bir cüzü rüyay-ı sadıkadır" hadis-i şerifiyle delillendirmekte ve bunu teyid için de çeşitli misaller vermektedir[95].

Sonuç olarak diyebiliriz ki vahy, peygamberlere has bir bilgi alma keyfiyeti olup bu yolla elde edilen ilim, zaruret ifade ederek herkes için geçerli ve bağlayıcı delil olur. İlham, rüya ve mükâşefe ile elde edilen bilgi ise ferdî ve vicdanîdir. Dolayısıyla herkesi bağlayıcı delil değildir. Vahye zıt düşmeyen ve çelişmeyen kesbî bilginin de dinde geçerli delil olacağı unutulmamalıdır.

Şunu da belirtelim ki vahyden maksat, yanlız Kur'ân-ı Kerim değildir. Herhangi bir devirde, her hangi bir millete gönderilen İlâhî vahiydir. İlâhî vahye mazhar olmayan bir millet, hakkı bulamaz ve doğruya ulaşamaz. Bundan dolayı beşeriyetin bütün maddî ihtiyaçlarını karşılayan Allah Teâlâ, onlara manevî nimetler de ihsan etmiştir[96]. Bu nimet de şüphesiz ki vahy ile, onun ayrılmaz parçası peygamberler[97] ve kitaplardır. İnsanoğlu bütün bunlara şiddetli bir şekilde muhtaçtır. Çünkü insanın bütün duyu organları gibi, aklının idrak ve anlayış gücü de sınırlıdır. Bu bakımdan Allah Teâlâ insanoğluna

---

88 Keskioğlu, ***Kur'ân Tarihi,*** s. 33-34 vd.

89 Sofuoğlu, a.g.e., s.21; Keskioğlu, a.e, s. 36.

90 Şentürk, Habil, ***Peygamberlerin Diğer İnsanlardan Farkı Vahy,*** Dokuz Eylül Üniversitesi İ.F.D. İzmir, 1986, sy. 3, s. 184.

91 Yıldırım, a.g.e, s.19.

92 Yıldırım, a.e, 23-24.

93 **"... Ve ona/Hz. Hızır (a.s)'a nezdimizden has bir ilim öğretmiştik."** Kehf, 18/65; Çantay, Hasan Basri, ***Kur'ân-ı Hakim ve Meâl-i Kerim,*** İstanbul, 1976, c.II, s.545' de 91 numaralı dn.

94 İbn-i Haldun, Ebu Zeyd Abdurrahman b. Muhammed (v. 908/1496), ***Şifâü's-Sail li Tehzibi'l- Mesâil,*** Aslı ile birlikte haşiyeler ilave edip takdim eden, Muhammed Tavit et-Tanci, İstanbul, 1975. s. 21-22.

95 İbn-i Haldun, a.g.e, s.21-22; Giridî, Sırrı Paşa, ***Nakdü'l-Kelâm fi Akâidi'l- İslam,*** (Osmanlca), Dersaadet, tsz., s. 38-39.

96 Doğrul, Ömer Rıza, **Kur'an Nedir?** D.İ.B.Yayınları, Ankara, 1967, s.19.

97 Peygamber kelimesi, Farsça kökenli olup haber getiren anlamındadır. Bu kelimenin Arapça'daki karşılığı "rasûl ve nebi" kelimeleridir. Rasul ve nebi kelimelerinin çok çeşitli tanımları yapılmıştır. Ancak bunlar arasında yaygın olan ve daha çok kabul gören tarif şudur: ***Rasul;*** Yeni bir kitap ve şeriatla insanlara gönderilen peygamberlere denir. ***Nebi*** ise; yeni bir kitap ve şeriatla gönderilmeyip kendisinden önceki bir rasulün kitabını ve şeriatını ümmetine bildirmeğe memur edilmiş peygamberlere denir. Bu tarife göre nebi resulden daha genel, resul ise nebiden daha özeldir. Bunu mantıkî bir önerme ile şöyle ifade edebiliriz. *"Her resul aynı zamanda nebidir, fakat her nebi resul değildir."* Geniş bilgi için bkz.... Pezdevî, Ebu Yüsr Muhammed b. Muhammed (v. 493/1099), ***Ehl-i Sünnet Akaidi,*** trc. Şerafeddin Gölcük, İstanbul, 1980, s. 320; Bağdadî, Ebu Mansur Abdulkahir b. Tahir b. Muhammed et-Temimî (v. 429/1037), ***Usulü'd-Din,*** İstanbul, 1928 (Ofset), s.154; Gölcük-Toprak, a.g.e., s. 273-274; Bahçeci, Muhittin, ***Âyet ve Hadislerde Peygamberler ve Peygamberlik,*** İstanbul, 1977, s. 71-75 vd.

vermiş olduğu aklın, aslında basit bir alet olduğunu, onunla doğrudan doğruya hidâyete ulaşmanın mümkün olmadığını bildirmiştir. Bu demektir ki akıl, kusurlu ve mahdut olduğu için peygamberlik müessesesinin yardımına muhtaçtır. Nübüvvet ve vahy olmadan akıl, bu ihtiyacını yalnız başına karşılayamaz. Şüphesiz bu durumu Allah Teâlâ en iyi bilendir. Üstelik tebliğ ve risâlet olmadan insanları sorumlu tutmamak, O'nun adâletinin gereğidir. Bununla birlikte aklı ilahlaştırmak kadar onu ilga etmek ve hiçe saymak ta yanlıştır. Doğrusu orta yoldur. Yani vahy esas alınarak aklı ona tabi kılmaktır[98].

Diğer taraftan nübüvvetin mümkün oluşu, Allah'ın kelâm sıfatıyla yakından ilgilidir. Kelâm sıfatı varsa nebevî vahy de vardır. Allah'ın kelâm sıfatının varlığı, açık bir gerçektir[99]. Allah Teâlâ bütün kullarıyla konuşmadığı için, onların arasından seçtiği elçiler vasıtasıyla insanlara hitap etmiştir. Allah'ın kelâmını insanlara bildirecek ve Allah ile kul arasında elçilik yapıp emir ve yasaklarını tebliğ edecek bir peygamber gereklidir. Çünkü bütün insanlar, peygamber olmadan Allah'ı gerçek anlamda bilemezler[100].

Kadı Ebu Bekr el-Bakillanî (v.403/1013), nübüvvet müessesesini inkâr eden ve buna lüzum olmadığını iddia eden Brahmanların görüşlerini reddederken özetle şöyle demektedir.

"Allah'ın; kendisini inkâr edecek, kendisine kötü söz söyleyecek insanları bildiği halde onlara peygamber göndermesi hikmetine münafi değildir[101]. Allah Teâlâ, eğer peygamber göndermezse teklif bozulur, kadimin varlığı (kıdemi) belli olmazdı. Üstelik bazı hakikatlerin ve delillerin değişmesi icap ederdi. Allah Teâlâ, Peygamber göndermekle mahlukattan mükellef olanlara teklif arzetmekte, buna mukabil insanlara çok büyük sevap ve karşılık vermektedir. O, fiilinde adildir. Böylece O'nun hikmetine en uygun olan da budur. Allah'ın kendi peygamberine bilgi öğretmesi mümkün ve vakidir. Peygamber Allah'ın bildirmesi ile bilir. O'nun yaratmasıyla harikulade mucizeler meydana gelir. Bu durum peygamberin yaratıcı olduğu ve gaybı bildiği anlamına gelmez. Zaten hiç bir peygamber de böyle bir iddiada bulunmamıştır."[102].

Esasen hak dinin menşei peygamberliktir. Bütün peygamberler Allah'ın birliğinde ittifak ederler[103]. Peygamberlerin kendilerine has bazı sıfatları vardır. Bu sıfatlar sayesinde Allah ile kulları arasında elçilik yapmak liyakatını kazanmış olurlar[104]. Peygamberlik tamamen vehbi olup çalışmakla kazanılamaz. Allah kullarından dilediğini peygamber seçer[105].

---

98 Kutup, Seyyid, ***Fî Zılali'l- Kur'ân***, trc. İ. Hakkı Şengüler, M. Emin Saraç, Bekir Karlığa, İstanbul, 1970, c.IV, s. 47- 48.

99 Gölcük-Toprak, a.g.e, s. 286; Pezdevî; a.g.e, s.130-131.

100 Geniş bilgi için bkz...Bahçeci, a.g.e, a.y; Gölcük-Toprak,a.e, s. 261.

101 Bakillanî, Kadı Ebu Bekr Muhammed b. et-Tayyib (v. 403/1013). ***Kitabü't-Temhid,*** Kahire, 1947, s. 112.

102 Bakillanî, a.g.e, s. 96-97; Bahçeci, a.g.e, s. 27-28.

103 Yazır, Elmalılı Hamdi. ***Metâlib ve Mezahib***'in dibacesi, İstanbul, 1978, s. 43.

104 Sabuni, Nureddin Ahmed b. Mahmud b. Ebi Bekr (v. 580/1184), trc. Bekir Topaloğlu, ***Matüridiyye Akâidi,*** Ankara, 1979, s.122.

105 "Allah elçiliğini vereceği kimseyi daha iyi bilir."En'âm, 6/124; Hac, 22/75.

Hulasa İlahî kitap vahysiz, vahy de peygambersiz olamaz. Âlemde her taklidin hakiki bir aslı vardır. İşte hurafe dinler ve bunlara ait kitaplar, o hakiki aslın taklitlerinden ve saptırmalarından ibarettir[106]. İlahî kitap ise tamamen vahy mahsulüdür; dolayısıyla bu gibi noksanlıklardan beridir.

1. 1. 3. İlâhî Kitap Tevatüren Nakledilmiş Olmalıdır

İslam âlimleri, bilgi edinme yollarını ve sebeplerini üç kısma ayırmışlardır. Bunlar, 1- Havass-ı selime (salim, sağlam olan beş duyu organı), 2- Akıl, 3- Mütevatir (doğru) haberdir[107]. Biz burada mevzumuzla ilgisi olan doğru (mütevatir) haber ve İlahî kitap açısından önemi üzerinde duracağız.

Günlük hayatımızda hadiseleri takip ederken doğru haberin yaşayışımızda ne kadar büyük önem arz ettiği herkesçe bilinen bir gerçektir. Hatta insanoğlu buna o kadar çok ehemmiyet vermektedir ki, dünyada meydana gelen olayları anında ve doğru tespit edip bilgi edinmek için çok çeşitli cihazlar yapmış, her türlü alıcı ve verici istasyonlar kurmuş, uydular geliştirerek doğru habere duyduğu ilgiyi göstermiştir. Çünkü doğru haber, onun yaşayışına müsbet veya menfi yönde tesir edecektir.

Yukarıda arz etmiş olduğum doğru haberin önemi, beşeriyetin dini yaşayışıyla da yakından ilgilidir. Çünkü insanın inanç dünyasının temelini oluşturan i‘tikad, ibadet ve ahlâki hükümlerin kaynağı, inandığı dinin temel direği kitaptır. Her dinin mensupları kendi kutsal kitapları ile yakından ilgilenirler. Kitaplarının sağlamlığı veya bozukluğu, onların inanç dünyasını olumlu veya olumsuz yönde etkileyecektir. Bu nedenle bütün dinlerin kutsal kitaplarının sağlam bir şekilde korunması ve nesilden nesile doğru olarak aktarılması (mütevatirliği), bunların mensupları açısından son derece önemli bir olaydır.

İşte mevzumuzun özünü teşkil eden sağlam bir şekilde nakil (mütevatirlik), bütün İlâhî kitaplarda aranan en önemli üç şarttan biridir. Diğer ikisi ise İlâhî kitabın: **a-)** Allah kelâmı olması, **b-)** Vahye istinat etmesidir. İnanılması farz olan İlâhî kitaplarda aranan şartlar bunlardır[108]. Son iki maddeyi birleştirmek de mümkündür. İlâhî kitabın Allah kelâmı olup vahye istinat etmesi gerektiğini daha önceki konularda işlediğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz.

İlâhî kitabın tevatüren nakledilmesi durumuna gelince; kaynağı İlahî vahy olan kitabın Allah kelâmı olduğu tevatür yoluyla bilinmeli, bu konuda asla tereddüt edilmemeli ve Allah’tan geldiği şeklini aynen korumalıdır[109]. Çünkü mütevatir haber, kesinlik ifade ettiğinden dolayı bu yolla elde edilen bilgi zaruri

---

[106] Yazır, a.g.e, a. yer.

[107] İzmirli, İsmail Hakkı, ***Yeni İlm-i Kelâm,*** Ankara,1981, s. 33-34; Taftazani¸Sa’duddin b. Mesut b. Ömer (v. 793/1390), ***Şerhu’l-Akâid,*** trc., Süleyman Uludağ, İstanbul, 1982, s.108-109 vdd; Aydın, Ali Aslan, ***İslam İnançları ve Felsefesi,*** İstanbul, 1979, s.115-116; Tunç, Cihat, ***Kelâm Ders Notları,*** Kayseri, 1988, Basılmamış, s.1-2.

[108] Gölcük- Toprak, Kelâm, s. 295.

[109] Gölcük- Toprak, a.y.

bilgidir ve bağlayıcı delil niteliğine sahiptir[110]. Bununla birlikte Allah'tan geldiği tevatüren[111] sabit olan İlâhî kitabın, yine günümüze kadar tevatürle nakledilmesi gerekir. Söz konusu bu iki mümeyyiz vasfı kendisinde toplamayan kitaba İlâhî kitap denemez. Çünkü o, İlâhî kitap olma vasfını kaybetmiştir. Allah'tan geldiği kesin olarak bilinse dahi, sonradan insanların değiştirmesi ile bu özelliğini yitirmiştir.

Tevatüren naklediliş, hadisçiler tarafından lafzî ve manevî olarak iki kısımda ele alınmaktadır.

1. Lafzi tevatür: Aklın yalan üzerine ittifak etmelerini kabul edemeyeceği kalabalık bir cemaatin, yine aynı şekilde kalabalık bir cemaatten yaptıkları lafzî rivayettir. Bunun en güzel örneği Kur'ân-ı Kerim'dir.

2. Manevi tevatür: Kendisinde lafzî mutabakat olmayıp, sadece mana üzerinde birleşilen rivayetlerdir[112].

Yukarıda zikredilen kalabalık cemaatin adedinde her ne kadar ihtilaf edilmişse de, bu durum mütevatir haberin kesin delil olmasına engel değildir[113].

İlâhî kitabın lafzan da mütevatir olması gerekir. Sadece manevî tevatürle nakledilmesi İlâhî kitap olmak için yeterli değildir. Bugün yeryüzünde Kur'ân-ı Kerim hariç; gerek küçük suhuflar, gerekse büyük kitapların hiçbirisi günümüze kadar mütevatir olarak gelememişlerdir. Bunlar aslında Allah kelâmı olmalarına rağmen, zaman içerisinde çeşitli şekillerde tahrif edilmiş, tebdil ve tağyire uğramışlardır. Bu nedenle onlara bugünkü halleriyle İlahî kitap diyemeyiz[114].

---

[110] Bağdadî, a.g.e., s.12-13; Giridî, a.g.e., s. 245; İzmirli, a.g.e, s. 34.

[111] **Tevatür kelimesi;** dilde, çeşitli şeyler ard arda belirmek veyahut aralıklı olarak her hangi bir kesintiye uğramadan peş peşe ortaya çıkmak manalarına gelir. (***el-Mu'cemü'l-Vasit,*** s. 1009). Terim olarak tevatür kelimesini hadisçiler ve usulcüler şöyle tarif etmişlerdir:

Hadisçilere göre tevatür (haber-i mütevatir), yukarıda metinde geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz.

Usulcülere ve Kelâmcılara gelince; bunlar ister Hz. Peygamberden gelsin ister başkasından, bütün haberleri iki kısma ayırmışlardır. **Birinci kısım:** Haber-i sadık (doğru haber) tır. **Haber-i sadık:** Meydana gelmiş olaylara uygun haber demektir. Bu da iki kısımdır**. a-)** Haber-i mütevatir**, b-)** Haber-i Resûl. İkinci kısım ise**, haber-i ahâddır.** Mütevatir olmayan tüm haberler haber-i ahâd olup Kelâm ilminde hüccet sayılmazlar.

Haber-i mütevatir ise: Yalan üzerine ittifaklarını akıl caiz görmeyen büyük bir çoğunluğun şehadetiyle sabit olan haberdir. Haber-i mütevatir, zaruri ilim ifade eder ve delil olur. Çünkü biz her hangi bir coğrafi bölgeyi veya şehri görmediğimiz halde var olduklarına kesinlikle inanır ve tasdik ederiz. Haberle elde ettiğimiz bu bilgi, kesin delil olma özelliğine sahiptir.

Haber-i Rasûle gelince: Risaleti mucize ile teyid edilen peygamberin haberidir. Bilindiği gibi mucize, nübüvvetin sıhhatine delâlet eden alâmetlerden biridir. Mu'cize ile peygamberliği doğrulanmış rasulün haberi de zaruri ilim ifade eder ve kesin delil olur. Bkz. İzmirli, a.g.e, s. 34; Giridî, a.g.e, s. 245; Taftazanî, a.g.e; s. 111-112; Bağdadî, a.g.e, s. 12-13; Tunç, a.g. notlar, s.12.

[112] Koçyiğit, Talat, ***Hadis Usûlü***, Ankara, 1975, s. 87; Özek, Ali, ***Hadis Ricali,*** İstanbul, 1967, s. 8.

[113] Koçyiğit, a.y ; Özek, a.y.

[114] Bilmen, a.g.e., s. 268-269; Gölcük- Toprak, a.g.e, s. 295-296 vdd; Aydın, a.g.e, s. 432-433 vdd.

Günümüzde bu özelliğini koruyan tek kitap Kur'ân-ı Kerim'dir. O, Allah'tan geldiği şekliyle hiçbir değişikliğe uğramadan yazılmış, ezberlenmiş ve daha sonraki nesillerce de aynı titizlikle korunarak bize kadar gelmiş son İlâhî kitaptır. O'nun bu durumu dünya durdukça devam edecektir. Bu, mesnetsiz bir iddia değil, tarihî bir gerçektir. Kur'ân'ın mütevatirliği konusu ileriki konularda daha geniş olarak işleneceği için burada bu kadarla yetinmek istiyoruz.

1. 2. KUR'ÂN'IN İLÂHÎ KİTAP OLUŞU

Buraya kadar anlattığımız mevzular, haddi zatında bu bölüm için bir giriş niteliğindedir. Çünkü, araştırmamızın bu bölümünde işlenecek temel konu, Kur'ân'ın İlâhî kitap oluşunun ispatlanmasıdır. Bundan önce genel çizgileri ile bir İlâhî kitap nasıl olmalıdır, özellikleri nelerdir? Mevzuları işlendi. Şimdi bu özelliklerin, esas mevzumuzu teşkil eden, Kur'ân'ın İlâhî kitap oluşunda, nasıl bulunduğunu görelim.

1. 2. 1. Kur'ân'ın Allah Kelâmı Oluşu

İlâhî kitap olmanın birinci şartının Allah kelâmı olmak olduğunu görmüştük. Kur'ân-ı Kerim'in Allah kelâmı olduğunun delilleri ise pek çoktur. Bunların hepsini sayıp izah etmek bu çalışmanın hacmini aşar. Ancak biz burada bazı önemli konulara temas edeceğiz.

Kur'ân-ı Kerim Allah tarafından peygamberlerin sonuncusu, Hz. Muhammed (s.a.v)'e indirilmiştir. Bu indirilişin en büyük delilleri, yine Kur'ân'ın kendisinde mevcuttur. Bir çok âyette geçen "enzelna (biz indirdik)"[115] tabirleri ile, "kul (de ki)"[116] vb. ile başlayan hitaplar, Kur'ân'ın Hz. Muhammed'in sözü olmayıp, Allah tarafından gelmiş olduğunu göstermektedir. Yine Kur'ân âyetlerinde geçen "yâ eyyühennebiyyü (Ey Nebî)" veya "Yâ eyyüherrasûlü (Ey Rasûl)"[117] gibi ifadelerden sonra gelen emirler ve nehiyler, yine Kur'ân'ın Hz. Peygamberin sözü (beşer kelâmı) olmadığını, doğrudan doğruya kelâmüllah olduğunu gösterir. Kur'ân-ı Kerim, Arapça olan lafız ve manasıyla Allah'ın sözüdür. Lafız ve mana Kur'ân'ın mahiyet ve hakikatını teşkil eder[118]. İkisinden birisi bulunmazsa ona Kur'ân, dolayısıyla Kelâmullah[119] denemez.

---

[115] "Biz onu anlayasınız diye Arapça bir Kur'ân olarak indirdik". Yusuf, 12/2; "Biz onu Kadir gecesinde indirdik". Kadir, 97/1; Aynı ifadeler için bkz. En'âm, 6/155; Ra'd, 13/1; Bakara, 2/185; Mâide, 5/48.

[116] "De ki, benim namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm, âlemlerin Rabbi Allah içindir". En'âm, 6/162; "De ki, O Allah bir tektir…". İhlâs, 112/1. Ayrıca bkz. Kehf, 18/109-110; A'râf, 7/32-33; Ahkâf, 46/9-10 vb.

[117] "Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan korur". Mâide, 6/67. Bu âyette hem indirilen var, hem de indirileni tebliğ emri vardır. Eğer Kur'ân Hz. Muhammed'in kendi sözü olsaydı böyle ifadeler kullanılmazdı. Çünkü bu ifadelerde hem âmiriyet hem de memuriyet vardır. Demek emreden Allah, memur olan da Hz. Peygamberdir. Söz Allah'ındır; sözü alan da O'nun Rasûlüdür. Bu konu ile ilgili âyetler için bkz. Mâide, 5/41; Ahzâb, 33/28, 50- 59.

[118] Gölcük-Toprak, a.e., s. 300.

Diğer taraftan Kur'ân-ı Kerîm'in Arap yarım adasında Mekke ve Medine şehirlerinde Arapça olarak Hz. Muhammed (s.a.v)'e indiği tarihî bir gerçektir[120]. Bunun böyle olduğunu kimse inkâr edemiyor. İnkâr edenler sadece Kur'ân'ın Hz. Muhammed'in sözü, uydurması, görüşü ve felsefesi olduğunu iddia etmektedirler. Bu inanışta olanlar geçmişte olduğu gibi, günümüzde de mevcuttur. Kur'ân-ı Kerîm onları, bu iddialarına karşı meydan okuyarak susturmuştur[121]. Kur'ân'ın meydan okumasını ileriki konularda müstakil olarak ele alacağımızdan burada o konuya girmeyeceğiz.

Kur'ân-ı Kerîm nazil olmaya başladıktan sonra Hz. Peygamberin icraatına (nübüvvet öncesi ve sonrası karşılaştırılarak) bakılacak olursa, onun Allah'ın emirlerine nasıl uyduğu açıkça görülür. Hz.

---

[119] "Kelâmullah" sözü, aynı zamanda "Kur'ân" kelimesinin yerinde de çok kullanılmıştır. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, Allah'ın zatı ile kâim olan nefsî kelâma âit İlâhî bir manadır. Bu mana, Hz. Muhammed (s.a.v)'e indirilen lafızlara delâlet eder.

Kur'ân-ı Kerim, Allah Teâlâ'nın Kelâm sıfatının bir tecellisi olduğu için çok kere ona "Allah'ın sözü" anlamında "Kelâmullah" denmektedir. Bkz. Gölcük-Toprak, a.e., s. 63.

Peygamberlerin icmaıyla, Allah'ın mütekellim olması sabittir. Bu, O'nun Kelâm sıfatının bir gereğidir. Mütekellim oluşuna bütün enbiyâ ile konuşması delildir. Çünkü onlar diyorlar ki, Allah, şöyle şöyle emretti, şöyle şöyle de yasakladı.

Allah'ın mütekellimliği üzerinde icma' olmakla birlikte, mütekellim olan Allah'ın sözünün (Kelâmullahın) mahiyeti üzerinde ihtilaf edilmiştir. İhtilaf konusu şudur: Kelâmullah mahluk mudur, değil midir?

Bu konuda Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaâtin görüşü şöyledir: Kelâm sıfatı Allah'ın ezelî bir sıfatıdır. Allah Teâlâ bu ezelî sıfatıyla mütekellimdir. Dolayısıyla Kelâmullah hâdis değil kadîmdir. O, kelâmında ses ve harfe de muhtaç değildir.

Mu'tezile mezhebinin görüşü de şöyledir: Allah'ın kelâmı tertip edilmiş cüzlerden müellef olup, varlık içinde birbirini takip etmektedirler. Böyle olan şeyler hâdistir. Bundan dolayı Kelâmullah da hâdistir, mahluktur.

Ehl-i Sünnet âlimleri bu görüşe karşı cevap olarak kısaca şöyle demişlerdir: Kelâmullah ses ve harf cinsinden değildir. Bilakis, Allah'ın zatıyla kâim, ezelî bir sıfattır. O, bize onunla emreder veya haber verirse; ona ibare, kitâbet ve işaretler delâlet eder. Mesla, O bize emir ve haberi Arapça tabir etse Kur'ân, Süryanice tabir etse İncil, İbranice tabir etse Tevrat meydana gelir. İhtilaf müsemmada (Kelâmullahta) değil, ibarelerde (yazı, işaret vb.) dir. "Kelâmullah (Kur'ân), mahluk mudur (yaratılmış mıdır), değil midir?" konusu etrafında Ehl-i Sünnet ile Mu'tezile arasında şiddetli münakaşalar olmuş, bilhassa Mu'tezilenin hakimiyet dönemlerinde bir çok kimse bu yüzden büyük imtihanlardan geçmişlerdir. Bu konuda Mu'tezileye karşı koyanların en meşhuru Ahmed b. Hanbel (v. 241/861) olup, yapılan bütün işkence ve eziyetlere katlanarak Ehl-i Sünnetin görüşünü Mu'tezileye karşı cesaretle savunmuştur. Geniş bilgi için bkz…Koçyiğit, Talat, ***Hadisçilerle Kelâmcılar Arasındaki Münakaşalar,*** Ankara, 1988; el-Câmî, Mevlânâ Molla Abdurrahman, ***ed-Dürretü'l-Fâhire*** (Fahreddin er-Razi'nin Esasü't-Takdîs fî İlmi'l-Kelâm isimli eserinin sonuna ekli), Kahire, 1935, s. 223; el-Lakkanî, a.g.e, s.134; İbn Ebî İzz, ***Şerhü Akîdetü't-Tahaviyye,*** s. 171-172; Razî, Muhammed b. Ömer Fahruddîn (v. 606/1210), ***Mefatihü'l-Ğayb,*** baskı yeri ve tarihi yok, III/414; Beyadî, Kemaleddin Ahmed b. Hasan b. Sinaneddin (v.1098/1687), ***İşârâtü'l-Meram Min İbarâti'l-İmam***, İstanbul, 1949; Taftazânî, a.g.e., s. 167-168 vdd.; Beyhakî, Ebu Bekr Ahmed b. El-Hüsein b. Ali (v. 485/1066), ***el-Esmâ ve's-Sıfât,*** Şeyh İmadüddîn Ahmed Haydar'ın tahkik ve ta'liki ile, Beyrut, 1985, c.I, s. 374-375 vdd.; Yurdagür, Metin, ***Allah'ın Sıfatları,*** İstanbul, 1984, s. 219 vdd; Tunç, a. notlar., s. 106 vdd.

[120] Aydın, a.g.e., s. 438.

[121] İsrâ, 17/88; Bakara, 2/23.

Peygamber, gelen vahiyleri hemen vahiy kâtiplerine yazdırıyor ve çoğalttırıyordu. Hatta bu âyetlerin kendi sözleri olan hadislerle karışmaması için hadis yazımını bile yasaklamıştı[122].

Kur'ân'ın Kelâmullah olduğuna bir başka delil de gelen vahiylerin Hz. Peygamberin arzusuna uymaması, hatta kendi aleyhine bile vahiy gelmesidir. O, bazı durumlarda büyük bir istekle vahiy beklediği halde gelmemiştir[123]. Hatta vahyin gecikmesi müşriklerce dedikoduya sebep olmuş, Hz. Peygamber de bu duruma çok üzülmüştü. Allah Teâlâ Rasûlünün bu üzüntüsünü gidermek için duhâ sûresini indirerek onu teskin etmiştir[124]. Hatta Hz. Peygamberin yaptığı bazı icraatlara karşı zaman zaman gelen âyetler onu ikaz ve itab ediyordu[125]. Eğer Kur'ân Rasûlüllahın kendi sözü olsaydı elbetteki böyle durumlar meydana gelmezdi.

Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. Peygamberin sözü olmadığı şununla da anlaşılır. O, Arapların (Kureyş kabilesi) içinde nübüvvetten önce kırk yaşına kadar yaşadığı ve onlarla konuştuğu halde Kur'ân âyetleri ininceye kadar hiç kimse onun sözlerinin belağâtına hayran olmamıştı. Gerçi Hz. Peygamber fasih Arapça konuşurdu. Üstelik onun üstün ahlâk ve fazileti, dürüstlüğü ve güvenilirliği Mekke ve civarındaki bütün kabilelerce beğenilirdi. Bununla birlikte nübüvvetten önceki konuşmaları neden Kur'ân âyetleri gibi dikkat çekmiyordu? Hatta hadis-i şeriflerde üstün belağat olmasına rağmen onlar bile hiçbir noktada Kur'ân âyetlerine benzememektedir. Ne zamanki Kur'ân-ı Kerîm inmeye başladı; başta Kureyşliler olmak üzere bütün Araplar onun üslûbu, belağâtı ve meydan okuması karşısında şaşkına döndüler. Hatta âyetlerin çekiciliği karşısında çokları gayr-ı ihtiyâri Kur'ân dinlemeğe gidiyorlardı. Onun kuvvetli cazibesi bir

---

[122] Ebu Said el-Hudrî (r.a)'den rivayet edilen bir hadîs-i şerifte Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: *"Benden bir şey yazmayınız. Kim benden Kur'ân'dan başka bir şey yazdı ise onu imha etsin. Benden rivayet ediniz. Bunda bir beis yoktur. Kim benim üzerime kasten yalan söylerse cehennemdeki yerini hazırlasın".* Müslim, es-Sahîh, c.IV, s. 2298-2299; Hadis yazımının yasaklanmasının sebepleri için bkz. Koçyiğit, Talat, ***Hadis Tarihi,*** Ankara, 1981, s. 26-27 vd.

[123] Hz. Aişe (r.a)'e yapılan iftira (ifk) hadisesinde Rasulüllah (s.a.v) şiddetle vahiy beklediği halde gelmemiştir. İfk olayında vahyin gecikmesi ile ilgili bkz. İbn-i Kesir İmadüddîn Ebi'l- Fidâ İsmail b. Ömer (v. 774/1373), ***Muhtasar-ı Tefsir-i İbn-i Kesir,*** Muhammed Ali es-Sâbunî'nin tahkik ve ihtisariyle, Batı Almanya, 1396, c.II, s. 587-588 vd.; Beydavî, Abdullah b. Ömer el-Kâdî (v. 685/1286), ***Envârü't-Tenzîl ve Esrârüt Te'vîl,*** (Mecmuâtü't-Tefâsir içinde), Beyrut,1317, c.V, s. 373-374 vd.; Yazır, Elmalılı *Hamdi,* ***Hak Dini Kur'ân Dili,*** *İstanbul,* 1982, c.V, s. 3485-86.

[124] Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, trc., Salih Tuğ, İstanbul, 1980, c.I, s. 90-91.

[125] Sahabelerden Abdullah İbn Ümmü Mektûm isimli âmâ birisi Hz. Peygamberin yanında Kureyşin ileri gelenlerinin bulunduğu bir anda gelerek Rasûlüllah (s.a.v)'a, *"Allah'ın sana öğrettiğinden bana da öğret Ya Rasûlellah"* diye bağırdı. Hz. Peygamber, Mekke ileri gelenlerinin fakir ve düşkün tabakadan kişilerle beraber bulunmak istemeyeceklerinden dolayı Ümmü Mektûm'un orada bulunmasından ve bu davranışından sıkılarak yüzünü ekşitip çevirdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ Abese sûresinin ilk on âyetini indirerek Hz. Peygamberi uyarmış, hatta itab etmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber, Bedir esirlerine verdiği hükümden dolayı da muaheze olunmuştur. Enfâl, 8/67-68; Bkz. Yıldırım, a.g.e., s. 222-223; Keskioğlu, a.g.e., s. 337-338.

çoğunun Müslüman olmasını da sağlamıştı. Nübüvvet öncesi Hz. Peygamberin sözlerinde böyle bir özellik olmadığına göre bu sözlerin kendisine vahy edildiği apaçık ortada olan bir durumdur.

Hz. Muhammed (s.a.v)'in güvenilir (el-Emîn) olduğu dost ve düşmanın ittifakı ile sabittir. Bütün hayatı en ince teferruatına kadar bilindiği halde onun yalan söylediğini ve aldattığını gösterecek bir belge yoktur. Hatta düşmanları bile onun dürüstlüğünü kabul ediyorlardı. Fazilet odur ki, düşmanlar dahi onu tasdik etsinler, sözü meşhurdur. İnsanlara karşı bir defa olsun yalan söylemeyen birisinin Allah'a karşı yalan söylemesi düşünülemez ve böyle birisi bu âyetler benim sözümdür, diyemez. Zaten onun da böyle bir iddiası yoktur[126]. Demek Kur'ân onun değil, Allah'ın kelâmıdır.

1. 2. 2. Kur'ân'ın Hz. Muhammed (s.a.v)'e İndirilişi

Kur'ân-ı Kerîm, çeşitli vesilelerle değişik zaman ve mekânlarda Hz. Peygamber'e yirmi üç yılda peyderpey indirilmiştir. Bunun böyle olmasının çok büyük hikmetleri vardır. Bunları burada anlatacak değiliz. Biz, daha ziyade Kur'ân-ı Kerîm'in Hz. Peygamber'e indirilişini, onun nübüvvet ve risâleti ile vahiy alması ve ümmîliği açısından inceleyeceğiz.

1. 2. 2. 1. Hz. Muhammed (s.a.v)'in Nübüvvet ve Risâleti

Nübüvvet müessesesinin lüzumuna ve İlâhî kitap açısından önemine daha önce değinmiştik. Şimdi de Hz. Peygamber'in nübüvvetinin delillerini ve bunun Kur'ân-ı Kerîm açısından önemini inceleyelim.

Dinler tarihini incelediğimiz zaman şunu görüyoruz ki, insanlığı irşâd etmek için çok sayıda peygamberler gelip geçmişlerdir. Hatta bu peygamberlerin getirdiği dinlerin bir kısmı, zaman içerisinde kaybolmuşken, diğer bir kısmı (bozulmuş olsalar da) halâ varlıklarını sürdürmektedir. Bu bir tarihî vakıadır. Mevzuya bu açıdan baktığımız zaman, Hz. Muhammed (s.a.v)'in peygamberliğini ve onun getirdiği İslâm dinini men edecek hiçbir sebep bulunmamaktadır. Mademki Allah'ın adetinde (sünnetullahda) peygamber göndermek var, o halde Hz. Muhammed (s.a.v)'in gönderilişi de, adetullahın bir tecellisi değil midir? Allah Teâlâ bu duruma şu âyetle işaret etmektedir:

"…………………………………..(De ki (Ya Muhammed) Ben peygamberlerin ilki değilim.)[127]. Yani Hz. Muhammed (s.a.v)'in gönderilişinde garipsenecek ve şaşılacak bir şey yoktur. O, peygamberler silsilesine eklenen bir halkadan başka bir şey değildir[128].

Hz. Muhammed (s.a.v)'in nübüvvetine bütün beşeriyet şahittir. O, hem rasûl, hem de nebidir. Kur'ân-ı Kerîm'de bunu ispatlayan çok sayıda âyetler vardır. Kur'ân'da Hz. Peygamber'e hem nebi hem de

---

126 Karaçam, İsmail, **Sonsuz Mu'cize Kur'ân,** Çağrı yayınları. İstanbul, 1987, s. 434.

127 Ahkaf, 46/9; Ateş, Süleyman; **İslâm'a İtirazlar ve Kur'an-ı Kerim'den Cevaplar,** Ankara,1971, 4. baskı, s. 94-95 vdd.

128 Gölcük-Toprak, a.g.e., s. 342.

rasûl diye hitap edilmiştir[129]. Zaten her rasûl aynı zamanda nebidir[130]. Onun peygamberliğini ispatlamak için şöyle diyebiliriz.

Hz. Muhammed (s.a.v) geçmişteki bütün peygamberler gibi nübüvvet dava etmiş, bu davasını ispatlamak için de çok sayıda deliller getirmiştir[131]. Çevresinde bulunan inatçı ve hasetçi düşmanları onun davasının halk tarafından benimsenmemesi için Hz. Peygamber'e bazen yalancı, bazen sihirbaz, bazen mecnun, şair vb. gibi her türlü iftirayı yaptılar[132]. Bütün bu olup bitenler karşısında Hz. Muhammed (s.a.v) peygamberliğini iki şeyle ispatlamıştır.

1. Değişik zaman ve mekânlarda gösterdiği mu'cizeler ile. Bunların adedi çoktur. Burada özet olarak bir kısmını zikredelim. Mesela: "Ayın ikiye ayrılması, ağacı çağırarak yanına getirmesi, taşın kendisine selâm vermesi, elindeki çakıl taşlarının tesbih etmesi, az bir sudan çok kimseyi içirmesi, az bir miktar yemekten çok sayıda insanları doyurması, onun bedduası ile insanların kıtlık ve darlık belasına düşmeleri, yine onun duası ile bu belalardan kurtulmaları, devenin ona sahibini şikayet etmesi, kurdun onunla konuşması, kuru hurma direğinin onun ayrılığından dolayı inlemesi, kendisini kötülük niyeti ile takip eden kişinin atının yere batması[133] vb. gibi çok sayıda mucizeler ile inkârcılara karşı peygamberliğini ispatlamıştır. Bütün bunlar bir insanın yapıp ortaya koyması ile değil, yalnız ve yalnız Allah'ın takdiri, dilemesi ve yardımı ile meydana gelmişlerdir. Allah Teâlâ, umumiyetle mucizeleri ortaya koyup adetlerini bozmaz. Ancak peygamberlerinin doğruluğuna şehadet etmek, peygamberliklerini insanlara ikrar ettirip emir ve nehiylerine boyun eğdirmek için mucize gösterip adetini bozar[134].

2. Kur'ân-ı Kerîm ile. Özellikle Kur'ân-ı Kerîm'in eşsiz i'cazı karşısında inkârcılar uzun müddet direnmelerine rağmen sonunda tutunamayarak boyun eğdiler ve Hz. Muhammed (s.a.v)'in peygamberliğini kabul etmek zorunda kaldılar. Kur'ân-ı Kerîm'in mu'cize oluşu ileride müstakil olarak ele alınacağı için burada bu kadarla yetineceğiz.

---

[129] Rasûl diye hitap eden âyete misal: *"Muhammed ancak bir rasûldür. Ondan önce de rasûller gelip geçti…"* Âl-i İmrân 3/144; Ayrıca bkz…Ahzâb 33/40; Bakara 2/252; Fetih 48/29; A'râf 7/158… *Nebi diye hitap eden âyete misal: "Ey Nebi! Biz seni şahid, müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik."* Ahzab 33/45. Ayrıca bkz. aynı sûre 28., 46., 50., 59. âyetler; Talak 65/1; Tahrim 66/1 ve 9. âyetler.

[130] Bağdadî, a.g.e, s. 154.

[131] Matüridî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed (v. 333/944), ***Kitabü't-Tevhid,*** Dr. Fethullah Huleyf neşri, İstanbul, 1979, s. 203; İbnü'l-Hümam, ***Kitabü'l-Müsayere (Kemal b. Ebî Şerif'in "el-Müsamere"*** isimli şerhi ile birlikte), İstanbul, 1979, s. 202-212.

[132] Abdüsselâm, Harun, ***Tehzib-ü Siret-i İbn-i Hişam,*** Beyrut, tsz., s. 68-69.

[133] Bakillânî, a.g.e., s.112-114; Matüridî, a.g.e., s. 203.

[134] Bakillanî, a.g.e., s.112; Eş'ârî, Ebu'l-Hasen Ali b. İsmail (v. 324/936), ***Babü'l-Ebvab Ahalisine Mektup***, trc. Kıvamüddin Burslan, Daru'l-Fünûn İlahiyat Fakültesi Mecmuası, İstanbul, 1927, s. 52.

Diğer taraftan Hz. Muhammed (s.a.v)'in kendi zatında bulunan üstün meziyetleri ve örnek ahlâkı da tevatüren bilinmektedir. Kureyşin hepsi onun daha önceki yaşayışında bir kere olsun yalan söylemediğini, hiç kimseyi aldatmadığını, onların indinde ***"el-Emin"*** olduğunu biliyorlardı[135]. Bu özellikler de onun peygamberliğinin delillerindendir.

Kureyşin ileri gelenleri Hz. Muhammed (s.a.v)'i peygamberlik davasından vazgeçirmek için ona mal, mülk, reislik ve insan nefsinin hoşnut olacağı her şeyi teklif ettiler. Hz. Peygamber bunların bütününü reddetti. Karşılaştığı her türlü sıkıntı, işkence ve azabı göze alarak bunların hepsine katlandı[136]. O, son derece inatçı ve cahil bir kavim içerisinde adetlerine mutaassıbane bağlı bir toplumda meydana çıkıp tek başına dinini neşretti. Onların kötü adetlerini kaldırarak yerlerine güzel ahlâkı yerleştirdi. Başta amcası, kavim ve kabilesi olmak üzere bütün halk kendisine düşman olduğu halde getirdiği dini 23 yıl gibi kısa bir zamanda bütün Arap yarımadasına hakim kılması beşer tarihinde eşi ve benzeri görülmemiş bir inkılaptır. Üstelik bu hakimiyet başka meliklerin zoraki güce dayanan hakimiyeti gibi de değildir. Hz. Peygamberin zahiri hakimiyetinin yanında kalplere de hakim olması, getirdiği din sayesinde onları kendisine en yüce duygularla bağlaması gösteriyor ki o, kendi namına hareket etmeyip doğrudan doğruya peygamberliğinin gereğini yapan bir mübelliğdir.

Hz. Muhammed (s.a.v)'in peygamberliğine geçmiş enbiya ve kitapları da şehadet etmektedir. Bilindiği gibi bu kitaplar, mensupları tarafından zaman içerisinde tahrif edilmiş olup bir çok hakikatleri gizlenmiştir[137]. Asıllarını yitirmelerine rağmen onlarda kısmen de olsa bazı doğru ibareler kalabilmiştir[138]. İşte bu ibarelerde Hz. Peygamber'in vasıflarının anlatıldığını görmekteyiz[139]. Hatta bir çok Yahudî ve Hıristiyan alimleri de bunu itiraf etmişlerdir. Kur'ân-ı Kerim de *"Kendilerine kitap verilenler (Yahudî ve Hıristiyanlar) onu (Hz. Muhammed (s.a.v)'i) öz evlatlarını tanır gibi tanırlar."*[140] âyeti ile bu duruma

---

[135] Keskioğlu, Osman- Berkî, Ali Himmet, ***Hatemü'l-Enbiya Hz. Muhammed ve Hayatı,*** Ankara, 1986, s. 82.

[136] Geniş bilgi için bkz. Hamidullah, Muhammed, ***İslam Peygamberi,*** c. I, s. 109; Keskioğlu- Berkî, a.g.e., s. 85-86.

[137] "Ey Kitap ehli! Kitaptan gizleyip durduğunuzun çoğunu size açıkça anlatan ve çoğundan da vazgeçen peygamberimiz gelmiştir." Mâide 5/1.

[138] Bu konuda geniş bilgi için Hüseyin el-Cisrî'nin ***"Risâle-i Hamidiyye"*** isimli eserini tavsiye ederiz. trc. Manastırlı İsmail Hakkı, Sad. Ahmet Gül, Bahar Yayınları, İstanbul, tsz., s. 52-94.

[139] Bkz. Peygamberimiz (s.a.v)'in vasıfları için ***Yuhanna İncili (Kitab-ı Mukaddes içinde)*** İbrânî, Kildânî ve Yunanî dillerinden son tashih edilmiş tercümesi, İstanbul, 1982. s. 11-112, 15. ve 16. bablar. Bu bablarda Hz. İsa (a.s), kendisinden sonra gelecek peygamberin vasıflarını ***"Benden sonra size gelecek tesellici, dünyanın reisi, babadan çıkan hakikat ruhu"*** *(Hıristiyanlık inanışında Allah'a baba denir.) gibi ifadelerle anlatılmaktadır.* Tahriften sonra bu ifadelerle gelecek peygamberin anlatılması normaldir. Gerçekte bu kitapların asıllarında ne kadar sarih isimler ve açıklamalar olacağı da oldukça düşündürücü bir durumdur. Kur'ân-ı Kerim'de de Allah Teâlâ Hz. İsa (a.s)'nın İsrâil oğullarına hitaben, kendisinden sonra ***"AHMED"*** isimli bir peygamberin geleceğini söylediği bildiriliyor. Saf 61/6.

[140] Bakara 2/146; En'âm 6/20.

dikkat çekmektedir. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.v), küçüklüğünde amcası Ebu Taliple birlikte Şam'a ticarete giderken yolda kendilerini misafir eden rahib Bahîrâ, daha Hz. Muhammed çocukken onu tanımış ve peygamber olacağını bildirmiştir. Hatta o Ebu Talib'e şöyle demiştir: "Bu çocuk alemin beklediği son peygamber olacaktır. Onun vasıfları İncil'de, Tevrat'da ve diğer semâvî kitaplarda anlatılmıştır. Bu nedenle sen onu Şam'a götürme; Yahudiler bunu tanırlar, çekemezler ve öldürürler. Bu nedenle derhal geriye dön" demiş. Ebu Talip de onu Şam'a götürmemiş, geri Mekke'ye dönmüştür[141].

İşte Hz. Muhammed (s.a.v) daha çocuk olduğu halde gerek Bahîrâ'nın onu tanıması, gerekse Yahudilerin onu tanıma ve zarar verme endişesi gösteriyor ki, Hz. Peygamber'in vasıfları ve geleceği geçmiş kitaplarda genişçe anlatılmıştır[142].

Hz. Muhammed (s.a.v)'in peygamberliğini geçmiş peygamberlerle mukayese ettiğimiz zaman, aralarında büyük farklar görürüz. Her ne kadar nübüvvet noktasında eşit olsalar bile nübüvvetin şümulünde farklıdırlar. Çünkü geçmiş peygamberler belli bir kavme, bölgeye ve şehre gönderiliyorlardı. Zamanları ve mekânları sınırlı idi. Hz. Muhammed (s.a.v)'in peygamberliği ise umumidir. O, bütün cinlere ve insanlara gönderilmiş (rasûlüssakaleyn) cihanşümul bir peygamberdir[143]. Kur'ân-ı Kerim'de "De ki, Ey Muhammed! Ben Allah'ın hepiniz için gönderdiği peygamberiyim."[144] âyeti ile, "O Allah ki, dinini bütün dinlerden üstün kılmak üzere peygamberini doğru ve hak dinle gönderendir."[145] âyetleri onun risaletinin umumiliğini ispat eder. O, âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir[146]. Onun peygamberliği hem zaman hem de mekân itibari ile kıyamete kadar bakidir. Hz. Peygamberin getirdiği din, geçmişteki bütün din ve şeriatları neshetmiştir[147]. Bu nedenle o, bütün peygamberlerin en faziletlisidir; dolayısı ile getirdiği din de Allah katında en sağlam ve tek geçerli dindir[148].

Hz. Muhammed (s.a.v)'in diğer peygamberlerden bir farklı yönü de peygamberlerin sonuncusu (hatemü'l-enbiya) oluşudur[149]. O, peygamberlik zincirinin son halkasıdır ve ondan sonra bir daha

---

[141] Abdusselam, a.g.e., s. 47-48 vd.

[142] Geniş bilgi için bkz. el- Cisr, a.g.e., s. 59-94.

[143] Beyadî, a.g.e., s. 329-330; Gazalî, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed (v. 505/111), ***el-İktisad fi'l-İ'tikad,*** Beyrut, 1983, s. 127.

[144] Â'râf 7/18.

[145] Tevbe 9/33; Fetih 48/28; Saf 61/9 âyetleri onun peygamberliğinin umumiliğine delildir.

[146] Enbiyâ 21/107.

[147] Âl-i İmrân 3/19,85; Mâide 5/3; Gazalî, ***el-İktisad,*** s. 213-214.

[148] Âl-i İmrân 3/19,85; Mâide 5/3; Bahçeci, Muhittin, a.g.e., s. 163-164.

[149] "Muhammed içinizden herhangi bir adamın babası değildir. O, Allah'ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur…." Ahzâb 33/40. Hz. Muhammed (s.a.v)'in Hatemü'l-Enbiyâ (peygamberlerin sonuncusu) oluşu şununla da anlaşılır ki, geçmiş peygamberlerin kitaplarının hepsinde kendilerinden sonra gelecek peygamber ve vasıfları hakkında bilgi verilirken, onların tam aksine Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Muhammed (s.a.v)'in son peygamber olduğu ve ondan sonra

peygamber gelmeyecektir. Hz. Muhammed (s.a.v)'den sonra her kim nübüvvet iddia ederse kesinlikle yalancıdır. Hatta böyle birisinden delil istemek bile insanı iman bakımından tehlikeye düşürür.

Hülasa, Hz. Muhammed (s.a.v)'in peygamberliği tarihî bir hakikat olarak tevatüren sabittir. Onun risaleti, gösterdiği mucizelerle ispatlanmıştır. Onun en mükemmel ve daimi mucizesi herkesin elinde bulunan Kur'ân-ı Kerim'dir. Kur'ân ile Hz. Muhammed (s.a.v)'in nübüvveti iç içe olduğundan ikisi de birbirlerini daima teyid ve tasdik ederler. Bunlar İslam dininin de temelini oluşturan iki ana unsurdur. Hz. Muhammed (s.a.v) peygamberlerin sonuncusu olduğu gibi Kur'ân-ı Kerim'de kitapların sonuncusudur[150].

1. 2. 2. 2. Hz. Muhammed (s.a.v)'in Vahiy Alması

Hz. Muhammed (s.a.v)'in vahy alması ile ilgili İslamî literatürde oldukça geniş malumat vardır. Biz bu kaynaklardan görebildiğimiz kadarı ile konuyu kısaca tetkik edelim.

Malumdur ki, Hz. Muhammed (s.a.v), kendisine vahyedilen tek kimse değildir. Allah Teâlâ, ondan önce çok sayıda peygamber göndererek bunların hepsine vahyetmiştir. Bu peygamberlerin bir kısmının isimleri Kur'ân-ı Kerim'de zikredilmektedir[151].

Peygamberlere gelen vahyin kısımları, mertebeleri ve şekilleri vardır. Bu konuda gerek âyet-i kerime gerekse hadis-i şeriflerde geniş bilgi bulunmaktadır[152]. Bununla birlikte peygamberler için vahyin

---

peygamber gelmeyeceği bildirilmektedir. Demek ki Hz. Muhammed (s.a.v) nübüvvet silsilesini sona erdiren bir mühür (hatem) dür. Zaten mühür önemli bir vesikanın tamamlandığını ve tasdik edildiğini bildirmek için vurulur. Hz. Peygamber'in hâtemliği ise hem nübüvveti hitama erdiriyor, hem de geçmiş bütün peygamberlerin doğruluğunu tasdik ediyor. Bkz. Yazır, a.g.e., c.VI, s. 3906; Bahçeci, a.g.e., s. 66-67; Gazalî, ***Kavâidü'l-Akâid,*** Musa Muhammed Ali tahkik ve ta'liki ile Beyrut, 1985, s. 213-214; Ayrıca bu eser İhya içinde de mevcuttur; a.mlf., ***el-İktisâd,*** s. 128.

[150] Bilmen, a.g.e., s. 274.

[151] Bkz., Nisa 4/163; Â'râf 7/117,160; Tahâ 20/77; Şuarâ 26/52-63. Vahyin umumiliği için bkz. S. Salih, a.g.e., s. 22.

[152] **Vahyin kısımları** Kur'ân-ı Kerim'de şöyle anlatılmaktadır: ***"Allah, bir insanla ancak vahy sureti ile veya perde arkasından konuşur ve yahut bir elçi gönderip izni ile dilediğini vahyeder…."*** Şurâ 42/51. Görüldüğü gibi Allah Teâlâ, prensip olarak insanlarla ancak vahy yoluyla veya perde arkasından veyahut ta bir elçi vasıtası ile konuşmuştur. Bu üç şeklin dışında hiçbir insanla konuşmamıştır.

Vahyin mertebe ve şekillerine gelince, bu konuda bilgi kaynağı Hz. Peygamber (s.a.v)'in hadis-i şerifleridir. Bu konuyu özet olarak onun hadislerinden takip edelim. **Buna göre vahyin geliş şekillerini şöyle sıralayabiliriz:**

1. Vahyin ilk şekli, Hz. Peygamber (s.a.v)'in uyku halinde iken gördüğü sadık rüyalardır. Onun gördüğü rüya, sabahın aydınlığı gibi çıkıyordu.

2. Hz. Peygamber (s.a.v) uyanık iken melek görünmeksizin kalbine ilahî vahyi ilka ederdi.

3. Melek Cebrail'in insan (çok kere ashaptan Dıhye'nin) suretinde gelerek vahy getirmesi. Hz. Peygamber (s.a.v)'e vahy, en çok bu ikinci ve üçüncü şekillerde gelirdi.

4. Çıngırak veya çan sesine benzer bir sesle meleğin vahy getirmesidir. Vahy şekillerinin en ağırı olan bu tarz vahyde de melek görünmezdi.

en mühim muhatabı Hz. Muhammed (s.a.v) olmuştur. Hz. Muhammed (s.a.v)'in vahy aldığını ve Kur'ân'ın kendisine vahyedildiğini sarahaten gösteren âyetler vardır[153]. Aynı zamanda Hz. Peygamber'in vahye tabi olmasını, kendisine vahyedileni okuması ve tebliğ etmesini emreden âyetler de mevcuttur[154]. Bütün bunlar, onun Allah'dan vahy aldığına ve kendi namına konuşmadığına delildir.

Diğer taraftan gerek siyer kitapları ve gerekse hadis-i şerifler, Hz. Peygamber'in vahy aldığını genişçe izah ederler. Bilindiği gibi Hz. Peygamber (s.a.v) kendisine peygamberlik verilmezden önce zaman zaman Mekke yakınındaki Nur dağında bulunan Hira mağarasına çekilir, orada tek başına Allah'a ibadet ederdi. Yanına biraz yiyecek alır günlerce bu vaziyette orada kalırdı[155]. Bu durum, bir nevi vahye hazırlık dönemi idi. Nihayet Miladî 610 yılında Hz. Peygamber (s.a.v) 40 yaşında iken kendisine vahy geldi. Onun vahy aldığına örnek olarak Buharî'de geçen Hz. Âişe hadisini burada nakletmekle yetineceğiz.

Hz. Âişe (r.a) şöyle rivayet etmiştir: Rasulüllah (s.a.v)'a ilk vahy, uykuda rü'ya-ı saliha görmekle başlamıştır. O, hiçbir rüya görmezdi ki sabah aydınlığı gibi açık ve aşikar zuhur etmesin. Bundan sonra kalbine yalnızlık muhabbeti ilka olundu. Artık Hira dağındaki mağara içinde ailesine gelinceye kadar adet edindiği üzere yalnız olarak ibadet ederdi. Sadece yiyecek ve içecek temini için ailesinin yanına döner, bunları tedarik ettikten sonra tekrar mağaraya çekilir ibadet ve tefekküre devam ederdi. Nihayet Rasulüllah (s.a.v)'a bir gün Hira mağarasında iken vahy geldi. Şöyle ki, ona melek Cebrail (a.s) gelip "oku" dedi. O da "Ben okuma bilmem." cevabını verdi. Hz. Peygamber (s.a.v) buyurdu ki, melek beni alıp takatım kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp yine oku dedi. Ben de ona, ben okuma bilmem, dedim. Bu hal üç defa tekrarlandı. Sonunda beni sıkıp bıraktı ve alak sûresinin ilk âyetlerini vahyetti. Bunun üzerine

---

5. Cebrail (a.s)'in asıl kendi şekli ile görünerek Hz. Peygamber (s.a.v)'e vahy getirmesidir. Bu durum ilk vahy esnasında ve miraç hadisesinde olmak üzere iki defa vuku bulmuştur.

6. Hz. Peygamber (s.a.v) uyanık iken Allah Teâlâ ile konuşması şeklinde vuku bulan vahydir. Bu durum Miraç gecesinde meydana gelmiştir.

7. Hz. Peygamber (s.a.v) uykuda iken Cebrail (a.s)'in vahy getirmesi şeklidir. Kevser sûresinin bu şekilde nazil olduğu rivayet edilir. Bkz. Buharî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (v. 256/870), ***es-Sahih,*** baskı yeri ve tarihi yok, c.I, s. 1-5; Müslim, a.g.e., c. IV, s. 1816; ez-Zebidî, a.g.e, trc. Ahmed Naim, c.I, s.1-17; Cerrahoğlu, a.g.e, s. 39 ile 48-49 vd.; Yıldırım, a.g.e., s. 25-26 vd., Sofuoğlu, a.g.e., s. 22-23 vd.; Keskioğlu, a.g.e., s. 44-45 vdd.

[153] "Nûh'a, ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Ya'kûb'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Harûn'a ve Süleyman'a vahyettiğimiz gibi, Ey Muhammed! Şüphesiz sana da vahyettik….." Nisa 4/163.

"Ey Muhammed! Bu sana vahyettiğimiz öncekileri doğrulayan gerçek kitaptır…." Fatır 35/31. Ayrıca bkz. Zümer 39/65; Şûrâ 42/13; Kehf 18/110; Fussilet 41/6.

[154] "….De ki, bu Kur'ân, bana, sizi ve ulaştığı kimseleri uyarmam için vahyolundu…." En'âm 6/19; Şûrâ 42/7; Yunus 10/15; Ahkâf 46/9; Zuhruf 43/43; "Sana kitaptan vahyolunanı oku…." Ankebût 29/45; Kehf 18/27.

[155] Abdüsselam, a.g.e., s. 61; Hamidullah, a.g.e., c.I, s. 80 vd. Keskioğlu,- Berki, a.g.e., s. 57-58 vd.; Cevdet Paşa, Ahmed, ***Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa,*** Bedir, Yayınları, İstanbul, 1972, c.I, s. 63.

Hz. Peygamber (s.a.v), kendisine vahyolunan bu âyetleri aldıktan sonra korkudan titreyerek eve döndü ve Hz. Hatice (r.a)'ye beni örtünüz, dedi. Korkusu gidinceye kadar öylece kaldı. Hz. Muhammed (s.a.v), bundan sonra gördüklerini Hz. Hatice (r.a)'ye anlatarak "Kendimden korktum." dedi. Hz. Hatice de ona "Öyle deme, Allah'a yemin ederim ki, Allah Teâlâ seni hiçbir zaman utandırmaz ve üzmez. Çünkü sen akrabana bakarsın, fakire verir, kimsesizleri kazandırırsın, misafirleri ağırlar, hak yolunda meydana gelen olaylarda halka yardım elini uzatırsın." dedi. Bundan sonra Hz. Hatice validemiz, Hz. Peygamberi alarak amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'in yanına götürdü. Varaka, cahiliyye döneminde Hıristiyan olmuştu. İbranice yazmasını biliyor ve İncil'den de zaman zaman bazı şeyler yazıyordu. Varaka, aynı zamanda ihtiyar bir ama idi. Hz. Hatice Varaka'ya şöyle dedi: Ey amcam oğlu! Dinle de bak kardeşinin oğlu ne söylüyor? Varaka da, ne var kardeşimin oğlu diye sorunca Hz. Peygamber (s.a.v), gördüğü şeyleri kendisine anlattı. Bunun üzerine Varaka şöyle dedi: Bu gördüğün Allah Teâlâ'nın Musa (a.s)'ya gönderdiği Namûs-u Ekberdir. Keşke senin davet günlerinde genç olsaydım, kavminin seni buradan çıkaracağı zaman hayatta olsaydım. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v), onlar beni buradan çıkaracaklar mı ki? diye sorunca, Varaka evet cevabını verdi. Çünkü senin gibi bir şey getiren hiç kimse yoktur ki, düşmanlığa uğramış olmasın. Şayet senin davet günlerine yetişirsem sana sonuna kadar yardım ederim dedi. Bundan sonra çok geçmedi Varaka b. Nevfel vefat etti. O esnada vahyde fetret devri vuku buldu[156].

Hulasa, Allah Teâlâ diğer peygamberlere vahyettiği gibi Hz. Muhammed (s.a.v)'e de vahyetmiştir. O, vahyin her çeşidine, bütün mertebe ve şekillerine mahzar olmuştur. Necm sûresinde ki şu âyetler, onun vahy aldığına en büyük delildir:

"……………………………………… "O (peygamber) kendiliğinden konuşmamaktadır. Onun konuşması, ancak bildirilen bir vahy iledir."[157]. Onun tebliğatını yaptığı Kur'ân âyetlerinde bugün dahi yeni keşfedilen öyle ilmî hakikatler vardır ki, bir insanın on beş asır önce bunları kendi bilgisi ile bilmesi imkânsızdır[158]. Bütün bu vb. durumlardan anlıyoruz ki, Kur'ân vahy mahsulüdür. Hz. Muhammed (s.a.v) de vahyle konuşmuş bir mübelliğdir.

1. 2. 2. 3. Hz. Muhammed (s.a.v)'in Ümmîliği

Ümmî kelimesi, sözlükte "ümm" kelimesine nisbet edilerek manalandırılır. "Ümm" kelimesi bir şeyin aslı, esası, temeli, anası ve kaynağı demektir. Buna göre "ümmî" kelimesi, ism-i mensup olup bir

---

[156] Buhari, a.g.e., c. I, s. 2-4, bed'ü'l-vahy babı.

[157] Necm 53/3-4.

[158] Ahmed Deedat, ***Kur'ân En Büyük Mucize,*** trc., Edip Yüksel, İnkilap Yayınları, İstanbul, 1983, s. 21-25.

şeyin aslına, anasına mensup, anasından doğduğu hal üzere bulunan, hiçbir şey bilmeyen gafil ve cahil manalarına gelir[159].

Bu mananın dışında tefsirlerin ve sözlüklerin beyanına göre ümmî kelimesi ayrıca Arap ümmetine mensupluğu da ifade eder. Çünkü Araplar, okuma yazma bilmeyen bir ümmet olarak tanınmıştı. Diğer bir mana da ümmî kelimesi, "ümmü'l-kura"ya mensup, yani Mekkeli demektir. Çünkü bu tabir, Şûrâ sûresinin yedinci âyetinde Mekke manasında kullanılmıştır[160]. Görüldüğü gibi yukarıdaki manaların hepsinde de ümmî kelimesi okuma-yazma bilmeyen, okuma ve yazmayla uğraşmamış manasını taşımaktadır[161].

Hz. Muhammed (s.a.v)'in ümmiliğine gelince, başta Kur'ân âyetleri olmak üzere bütün kaynaklar onun ümmiliğine şehadet etmektedir. Rasûlüllah (s.a.v)'ın ümmî bir peygamber olduğu muhtelif âyetlerle sabittir. Bu cümleden olarak Â'râf sûresinde geçen *"Onlar ki, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o Rasûle ve ümmî peygambere uyarlar.", "Yâ Muhammed! De ki, ey insanlar! Doğrusu ben göklerin ve yerin hükümranı, ondan başka tanrı olmayan, dirilten ve öldüren Allah'ın hepiniz için gönderdiği elçisiyim. Gelin Allah'a ve O'nun ümmî peygamberi olan elçisine inanın...."*[162] meâlindeki âyetlerde ümmîlik sıfatı Hz. Peygamber (s.a.v)'e isnad olunmuştur[163].

Diğer taraftan Cuma sûresinde, *"O (Allah), ümmîler içinde kendilerinden olan ve onlara Allah'ın âyetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderdi. Oysa ki önceden apaçık bir sapıklık içinde idiler."*[164] meâlindeki âyette de ümmîlik isnadı, onun içinde doğup büyüdüğü kavme yapılmıştır. Yine Ankebût sûresinde Hz. Peygamber (s.a.v)'e yapılan hitapta, *"(Ey Muhammed), sen daha önce bir kitaptan okumuş ve elinle de onu yazmış değildin. Öyle olsaydı batıl söze uyanlar o takdirde şüpheye düşerlerdi."*[165] meâlindeki âyetle de Hz. Peygamber (s.a.v)'in önceden hiçbir kitabı okuyup yazmadığını açıkça anlatmaktadır[166].

Malumdur ki, örfde hiçbir sanatkâr alimin öğrenimi gizli kalmamıştır. Hele o sanatkâr alim sanat ve marifet ehlinin işi ile meşgul olsa o adamın yaptığı ilmî tahsil ve kimlerden ders aldığı herkes tarafından dikkatlice takip edilir ve bilinir. Buna binaen Hz. Muhammed (s.a.v) gibi cihanşümul bir davayla ortaya

---

[159] el- Mu'cemü'l-Vasît, s. 27; Gazalî, ***Kavaid,*** s. 62'de 4 nolu dipnot; Canan, İbrahim, ***Peygamberimizin Hadislerinde Medeniyet Kültür ve Teknik,*** İstanbul, 1984, s. 84.

[160] Mu'cemü'l-Vasît, s. 27; Beydavî, a.g.e., c.II, s.647; Hazin, Ali b. Muhammed b.İbrahim (v. 711/1340), ***Lübabü't-Tevil fi Meâni't-Tenzil (Mecmuatün Mine't-Tefasir içinde),*** Beyrut, 1317, c. II, s. 264; Yazır, a.g.e., c. IV, s. 2297-2298.

[161] Sofuoğlu, a.g.e., s. 25-26 vd.

[162] Â'râf 7/157-158.

[163] el-Mahallî, Celaleddin (v. 864/1457)- es-Suyutî, Celaleddin, ***Tefsirü'l-Celaleyn li Kur'âni'l-Azim,*** İstanbul, 1972, c. I, s.143; İbn-i Kesir, a.g.e., c. II, s. 55.

[164] Cuma 62/2.

[165] Ankebût 29/48.

[166] Karaçam, Sonsuz Mucize., s. 387.

çıkan ve muarızlarını her yönüyle mağlup eden birisinin gördüğü eğitim ve öğrenim nasıl gizli kalabilir[167]? Onun hayatı en ince teferruatına kadar dost ve düşman herkesin malumudur. Tarih, onun ticaret amacı ile bir iki defa Suriye'ye yaptığı seyahat hariç, hiçbir yere öğrenim için gidip geldiğini kaydetmemiştir.

Bununla birlikte içinde yaşadığı Mekke ahalisi kendisini çocukluğundan beri çok iyi tanıyorlardı. O, nübüvvet iddia edip Kur'ân âyetlerini tebliğ ettiği zaman muarızları ona *"sihirbaz, kâhin, mecnun, bunamış vs."* gibi şeyler isnad ettikleri halde hiçbir Kureyşli çıkıp da kendisine *"Sen bunları filanca zattan öğrendin."* diyememiştir. Eğer herhangi bir öğrenim görseydi bunu önce Mekke ahalisi ve Kureyş kabilesi mensupları bilirdi[168]. Halbuki, hiçbir Kureyşlinin böyle bir iddiada bulunmayışı, onun ümmîliğinin en açık bir belgesidir. Kur'ân-ı Kerim'de *"Ey Muhammed! De ki, Allah dileseydi ben onu/Kur'ân'ı size okumazdım ve Allah da onu size bildirmemiş olurdu. Ben daha önce bir ömür boyu aranızda bulundum, hiç düşünmüyor musunuz?"*[169] meâlindeki âyetle bu duruma dikkat çekmektedir.

Bazı Batılı müsteşrikler, Hz. Muhammed (s.a.v)'in okuma-yazma bildiğini iddia ederek onun Tevrat ve İncil'den etkilenmekle Kur'ân'ı yazdığı imajını vermeye çalışmaktadırlar. Onlara göre güya Peygamberimiz, bütün bilgilerini on iki yaşında Şam'a ticaret için giderken Şam yakınındaki Busra denilen yerde bulunan rahip Bahîra ile yaptığı kısacık görüşmede öğrenmiş, daha sonra da bunları geliştirerek Kur'ân'ı yazmıştır. Bu iddiaya neresinden bakarsak bakalım tutulacak hiçbir yeri, savunulacak tek bir yanı bulunmamaktadır. Üstelik bu iddia gerçekleri tersyüz etmek için yapılmış zoraki bir çıkış yolu arayışıdır. İlmî bakımdan hiçbir değeri yoktur[170].

Bir kere bu iddianın doğruluğunu kabul etsek bile, yine de bu bizim davamıza delil olur. Çünkü on iki yaşındaki bir çocuğun bir rahiple yaptığı azami bir iki saatlik bir sohbette beşeriyetin kıyamete kadar bütün ihtiyaçlarına cevap verecek bir şeriat, ahlâk ve ibadet sistemini elde etmesi, yine mucizevî bir durum olup peygamberlere has bir keyfiyettir. Kaldı ki böyle bir şey aklen ve ilmen muhal olduğu gibi, beşer tarihinde de bu saçma iddiayı teyid edecek bir tek örnek dahi gösterilemez. Üstelik bu rahiple görüşen yüzlerce insan bulunduğu halde bunlardan hiç birisinin Kur'ân gibi bir kitap getirememeleri de bu iddianın ne kadar batıl olduğunu göstermektedir.

Hz. Muhammed (s.a.v), peygamberlik müddeti olan yirmi üç yıl boyunca kendisine gelen vahyleri hiçbir zaman kendisi yazmamış, daima ashaptan özel vahy kâtipleri bulundurarak onlara yazdırmıştır. Onun yazı yazdığına dair gelen haberlerin hepsi *"yazdırdı"* manasında olup, onun uygun görmesi ve tasdıki ile olduğu için "yazdı" şeklinde rivayet edilmiştir[171]. Yirmi üç yıl müddetince sürekli âyet

---

[167] Bakillanî, ***İ'câzü'l-Kur'ân,*** Şeyh İmadüddin Ahmed Haydar tahkiki ile, Beyrut, 1987.

[168] Karaçam, a.g.e., s. 390.

[169] Yunus 10/16.

[170] Bilmen, a.g.e., s. 230-231; Geniş bilgi için bkz. Karaçam, a.g.e., s. 386-393.

[171] Karaçam, a.g.e., s. 392-393.

yazdırmakla uğraşan bir insanın, yazıya kısmen de olsa aşina olması tabiidir. Kannatimce Hz. Muhammed (s.a.v), peygamberlikten sonra, velev ki okuma-yazma öğrense bile bu durum onun ümmîliğine halel getirmez. Çünkü bu meselede onun peygamberlikten önceki durumu daha önemlidir. Eğer peygamberlikten önce böyle bir tahsil ve tedrisat görseydi, o zaman münkirler bunu iddialarına delil yapabilirlerdi. "Sen filan kimseden okuyup-yazdın ve öğrendin." derlerdi[172].

Kaldı ki, okuyup-yazmanın ve bilgin olmanın da peygamber olmakla hiçbir ilgisi yoktur. Eğer böyle olsaydı Mekke ahalisi içinde oldukça bilgin sayılabilen, edebiyatın zirvesinde bulunan şahsiyetler vardı. Hatta o zamanda Arap yarımadasında çok sayıda Yahudi ve Hıristiyan alimleri de bulunmaktaydı. Eğer peygamberlikte bilginlik şart olsaydı bunlar peygamber olurdu. Halbuki bunlar ümmî olan Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği Kur'ân âyetlerinin meydan okuması karşısında aciz kalmışlar, hatta bu alimlerin çoğusu Müslüman olmuşlardır. Çünkü Hz. Muhammed (s.a.v), önceki kitaplardan ve onların kıssalarından hiç bir şey bilmediği halde getirdiği kitapta, Hz. Adem'in yaratılışı, cennetten çıkarılışı, tevbesinin kabulü gibi şeylerle Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa ve onların zamanındaki meliklerden bahsedilmiştir[173].

Denilebilir ki, Kur'ân'ın her yönüyle mu'cize oluşuna en büyük delil, onun ümmî bir peygamberden insanlığa tebliğ edilmesidir. Bu husus onun Allah kelâmı olduğunun açık belgesidir[174].

Hülasâ, Hz. Peygamber (s.a.v) insanlardan bir şey öğrenmeğe muhtaç değildir. Onun bilgi kaynağı vahydir. Bu nedenle onun kimseye ihtiyaç duymadan, kimseden ders almadan okuma-yazmayı öğrenmesi de mümkündü. Kur'ân-ı Kerim'de *"Ey Muhammed! Seni biz okutacağız ve sen unutmayacaksın."*[175] âyeti de Hz. Peygamber'in İlahî bir eğitimden geçtiğinin delilidir. Okutulanı unutmayacağı İlahî bir lisanla kendisine va'd edildiğine göre şahsen yazı bilmek ihtiyacı da kalmıyor demektir[176]. Ziya Paşa'nın şu manidar mısraları ile bu konuya son verelim.

Bir mektebe oldu kim müdavim,
Allah idi zatına muallim.

---

[172] Bilmen, a.g.e., s. 229-230; Ankebût, 29/48.

[173] Bakillanî, **İ'câz,** s. 58-59.

[174] Gölcük-Toprak, a.g.e., s. 315.

[175] A'lâ 87/6.

[176] Akyavaş, Ragıp, ***Hz. Muhammed'in Hayatı, Kur'ân Tarihi ve Dinî-Ahlâkî Müsahebeler,*** Ankara, 1970, s. 251-252.

1. 3. KUR'ÂN'IN HZ. PEYGAMBER (S.A.V)'DEN NAKLEDİLİŞİ

1. 3. 1. Hz. Peygamber (s.a.v)'in Kur'ân'ın Yazılmasına Verdiği Önem

Bilindiği gibi İslam öncesi dönemde okuma-yazma işi Araplar arasında çok gelişmemişti. Bunun yerine daha çok işitme ve hıfzetme hakim olmuştu. Zaten yazının olmadığı yerde hıfzın gelişmesi tabiidir. Bu yüzden Araplar hafızalarına çok güvenirlerdi. Aralarında sözlü edebiyat çok ilerlemiş, bir çok şiir ve kasideleri, kendi soy soplarını ve neseplerini tamamen ezbere biliyor ve naklediyorlardı[177]. Gerçi o zamanda da yazı vardı ve onlar da okuyup yazıyorlardı. Ama bu, umumi olarak herkese has bir durum değildi. Bu yüzden o günkü Araplarda gelişmiş bir yazının olduğunu söyleyemeyiz[178]. Bu nedenle Kur'ân-ı Kerim'de Arap toplumundan "ümmîler" diye bahsedilmiştir[179]. Zaten kendileri de bu tabirle iftihar ediyorlardı[180].

İşte İslam'ın yayılmaya başladığı dönemlerde genel olarak Arap toplumunun eğitim seviyesi bu minval üzere idi. Hz. Muhammed (s.a.v)'in kendisi ümmî olmasına rağmen çok büyük bir eğitimci idi[181]. O, her konuda olduğu gibi, bilhassa okuma-yazma işinde ashabının eğitimine son derece önem veriyordu[182]. Bu konuda örnekler çoktur. Bizzat Hz. Peygamberin kendisi gelen vahyleri yazdırmak için hususi kâtipler edinmiş, hayatı boyunca da gerekli her şeyi bunlara yazdırmıştır. Hatta Yahudi kâtiplere güvenmediği için ashaptan Zeyd b. Sabit'e Süryaniceyi okuyup yazmasını emretmiştir[183].

O zamanda Mekke ticaret merkezi olduğu için Medine'ye göre orada yazı daha çok gelişmişti[184]. Hz. Peygamber, Medine'de de okuma-yazmayı geliştirmek için Bedir savaşında elde edilen Mekkeli esirlerden bile faydalanmıştır. Esirlerin dahi bu sahada istihdam edilmeleri Hz. Peygamber'in okuma-yazma eğitimine ne kadar önem verdiğinin delilidir[185]. Peygamberimize vahy katipliği yapanlarda yazı sanatında maharet sahibi olmayıp yazdıkları yazılar imlâ kaidelerine uygun değildi. Arapların düzgün ve güzel yazı yazamamaları, onların yazı san'atındaki zaaflarından ileri gelmekteydi. İşte tam bu sırada

---

177 Doğrul, a.g.e., s. 42.

178 Koçyiğit, ***Hadis Tarihi,*** s. 28-29.

179 Cuma 62/2.

180 Doğrul, a.e., s. 42.

181 Bu konuda Abdullah Özbek'in ***"Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed"*** isimli eserini tavsiye ederiz. Konya, 1988.

182 Bu konuda geniş bilgi için İbrahim Canan'ın ***"Peygamberimizin Okuma-Yazma Seferberliği ve Öğretim Siyaseti"*** isimli eserini tavsiye ederiz. İstanbul, 1984.

183 Emin, Ahmed, ***Fecrü'l-İslam,*** trc. Ahmed Serdaroğlu, Ankara, 1976, s. 223-224.

184 Hamidullah, a.g.e., c.I, s. 245; Keskioğlu-Berki, a.g.e., s. 254.

185 Canan, a.g.e., s.135-136; Özbek, a.g.e., s. 134.

Kur'ân'ın yazılması ve yayılması, okuma yazmada olduğu gibi diğer ilmî ve kültürel faaliyetlerde de hızlı bir şekilde gelişmeye sebep olmuştur[186].

Kaynaklardan edindiğimiz bilgiye göre Hz. Peygambere inen Kur'ân âyetleri ashap tarafından derhal yazı ile tespit ediliyordu. Bunun için Rasulüllah'ın özel vahiy kâtipleri vardı ve bunların sayısı kırk civarındaydı. Mekke'de ilk vahiy kâtipliği yapan kişi Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh,[187] Medine'de ise Ubeyy b. Kâb'dır. Ubeyy'in bulunmadığı zamanlarda Hz. Peygamber (s.a.v) Zeyd b. Sabit'i çağırtıp bu görevi ona yaptırırdı[188].

Vahiy kâtipleri Hz. Peygamber'e nazil olan âyetleri hemen sahifelere geçiriyorlardı[189]. Bu sahifeler elbette günümüzdeki kâğıt sahifeler gibi olamazlardı. Bunlar, o zamanda Araplar indinde mutad olan yazı malzemesi idi. Onlar yazı yazmak için neyi uygun bulurlarsa ona yazarlardı. Bu malzeme hurma dalları, ince beyaz taşlar, kürek kemikleri, işlenmemiş deri, bez parçaları vb. gibi yazı yazmak için müsait olan her şeydi[190].

Hz. Muhammed (s.a.v) hayatta iken bizzat kendisi Kur'ân yazdırma işine çok önem vermiş, bu durum peygamberliğinin başladığı ilk günlerden son gününe kadar büyük bir titizlik ve dikkatle devam etmiştir. İnen âyetlerin ve sûrelerin tertibi, bizzat Hz. Peygamber tarafından düzenlenmiştir.

Kur'ân'ın yazıldığına her şeyden önce yine Kur'ân ayetleri delâlet etmektedir. Çünkü âyet-i kerimelerde Kur'ân hakkında "kitap" ve "suhuf" tabirlerinin kullanıldığını biliyoruz[191]. Bunun manası yazılı bir eser teşkil eden yapraklar olduğu açıktır.

Hz. Peygamber'e nazil olan âyetlerin derhal kayd ve tedvin edildiğini isbat eden rivayetler çoktur. Biz numune olarak burada birkaç rivayeti zikretmekle yetineceğiz.

Buhari, Sahih'inde şöyle bir rivayet nakleder. Hz. Peygamber'e "La yestevil kaidun…"[192] âyeti nazil olduğu zaman "Bana Zeyd'i çağırın, kalem ve mürekkep de getirsin." dedi. Zeyd geldiği zaman O'na yaz "La yestevil kaidun… ilh…" dedi, Zeyd de yazdı[193]. Müslim'in Sahih'inde Hz. Peygamber'in şöyle

---

[186] Emin, a.g.e., s. 223-224.

[187] Cerrahoğlu; a.g.e., s. 53; Keskioğlu, ***Kur'ân Tarihi,*** s. 87; a.mlf., ***Son İlahî Kitap,*** s. 31.

[188] Emin, a.g.e., s. 223-224. Vahiy kâtipliği yapan bir kısım sahabenin isimleri şunlardır: Dört halife, Zeyd b. Sabit, Zübeyr b. Avvam, Abdullah b. Erkam, Abdullah b. Ravaha, Huzeyfetü'l- Yeman, Muaz b. Cebel, Muhammed b. Mesleme, Talha, Ebu Hureyre, Hz. Âişe, Hz. Hafsa, Ümm-ü Selma ve Muaviye b. Ebî Süfyan…" gibi erkek ve kadınlardır. Bkz. Doğrul, a.g.e., s. 42; Cerrahoğlu, a.g.e., s. 53'de İbn Hacer'den naklen; Keskioğlu, ***Kur'ân Tarihi,*** s. 87.

[189] ez-Zerkeşî, Bedrüddin Muhammed, ***el-Burhan fî Ulûmi'l-Kur'ân,*** Beyrut, tsz., c.I, s. 238.

[190] es-Suyutî, a.g.e., c.I, s. 78; Zerkeşî, a.g.e., a.y.; Keskioğlu, a.g.e., s. 89-90; Rafiî, Mustafa Sadık, ***İ'cazü'l-Kur'ân ve'l-Belağatü'n-Nebeviyye,*** Beyrut, 1973, s. 34-35.

[191] Vakıâ 56/77-79. Beyyine 98/2-3.

[192] Nisa 4/95.

[193] Buharî, a.e., c. VI, s. 60.

dediği rivayet edilir. *"Benden Kur'ân'dan başka bir şey yazmayınız…"*[194]. Ayrıca Hz. Ömer'in Müslüman olması anında kız kardeşinin evinde "Ta hâ" sûresinin yazılı bir nüshasının bulunduğunu bildiren rivayetler de gösteriyor ki Mekke'de o gürültülü, sıkıntılı ve işkenceler içinde geçen günler de bile Kur'ân âyetleri yazılıyor ve bunlar sahabe tarafından elden ele dolaştırılarak ezberleniyordu[195]. Hz. Peygamber Kur'ân yazımına o derece önem veriyordu ki başka hiçbir sözle karışmaması için hadis yazımını bile yasaklamıştı[196].

Bununla beraber Hz. Muhammed (s.a.v)'in peyderpey inen Kur'ân âyetlerini bir kitapta toplamanın murad-ı İlahî olduğunu da biliyordu. Vakıâ sûresindeki şu âyetler, İlâhî iradenin ne istediğini anlatmaktadır. "Bu kitap çok şerefli bir Kur'ân'dır; masun ve mahfuz bir kitaptır, ona yalnız temiz olanlar dokunabilir."[197]. Bu âyette Kur'ân'a ancak temiz olanlar dokunabilir dendiğine göre onun mutlaka bir şey üzerine yazılması icap eder. Ne var ki vahiy, Hz. Peygamber'in hayatı boyunca devam ettiği için inen âyetleri bir kitapta toplamak ancak onun vefatından sonra mümkün olmuştur[198]. Bütün bunlardan şunu anlıyoruz ki, Kur'ân'ın tamamı Hz. Peygamber'in sağlığında yazılmıştır. Hz. Ebûbekr'in yaptığı iş, dağınık halde bulunan bu yazılı âyetleri bir cilt halinde toplamaktan başka bir şey değildir.

Diğer taraftan Kur'ân-ı Kerim, Hz. Peygamber'in sağlığında sadece yazılmıyor, aynı zamanda ezberleniyordu. Arapların öteden beri hafızalarına çok itimad ettiklerini ve güçlü bir ezberleme kabiliyetine sahip olduklarını mevzumuzun başında belirtmiştik. Kur'ân âyetleri inmeye başlayınca ashab onları hem yazıyor hem de ezberliyorlardı. Ashab-ı kiram Kur'ân'ı ezberlemeye son derece istekli oldukları gibi, Hz. Peygamber de Kur'ân talimine büyük önem veriyordu. Tirmizî'nin rivayet ettiği bir hadise göre Hz. Peygamber (s.a.v), *"Ezberinde Kur'ân'dan bir şey olmayan harab olmuş bir eve benzer."*[199] gibi hadisleri ile ashabını Kur'ân ezberlemeye teşvik ediyordu. İrşad ve imamet vazifesi de ancak Kur'ân'ı ezberleyenlere verilirdi. Rasulüllah'ın nezdinde özel bir yeri olan ve daima onun tarafından özel bir eğitime tabi tutulan *"Suffa ashabı"* nın Kur'ân'ı ezberleme ve yaymada ne kadar mühim rol oynadığı herkesin malumudur[200].

---

[194] Müslim, a.e., c. IV, s. 2298-2299.

[195] Hamidullah, a.g.e., c.I, s. 115; Cerrahoğlu, a.g.e., s. 64'de İbn Hişam'dan naklen; Keskioğlu-Berkî, a.g.e., s. 95'de bu sûrenin "Ta hâ" sûresi olmayıp "Hadîd" sûresi olduğunu nakletmektedir. Yazılan sûre ister "Ta hâ", ister "Hadîd" sûresi olsun fark etmez. Çünkü bu durum, o gün Kur'ân'ın kesin olarak yazıldığına delildir.

[196] Müslim, a.e., c.IV, a.y.

[197] Vakıâ 56/77-79.

[198] Cerrahoğlu, a.g.e., s. 63; Köksal, Mustafa Asım, ***Müsteşrik Caetani'nin Yazdığı İslam Tarihindeki İsnad ve İftiralara Reddiye,*** Ankara, 1961, s. 240.

[199] Tirmizî, Sünen, c. VIII, s. 117.

[200] Suffa ashabı hakkında geniş bilgi için bkz. Mustafa Baktır'ın ***"İslam'da İlk Eğitim Müessesesi Suffa Ashabı"*** isimli eserini tavsiye ederiz. İstanbul, 1985.

Hz. Peygamber (s.a.v), hafızların seyididir. Onun mescidi Kur'ân hıfzının öğretildiği bir mektepti. Rasulüllah (s.a.v) orada sahabeye ders veriyor gece-gündüz, gizli-açık, farz veya nafile namazlarda ve hemen her zaman ve her yerde buna teşvik ediyor ve ezberlenmesine yardımcı oluyordu[201]. Bu yüzden Kur'ân'ı kısmen veya tamamen ezberleyen çok sayıda kurrâ ve hafız sahabe yetişmişti. Hatta Bi'r-i Maûne faciasında Hz. Peygamber'in yetmiş kadar kurrâ ve hafız sahabesi şehid edilmişti[202]. Bu cümleden olarak Rasulüllah'ın vefatını müteakip günlerde vuku bulan Yemâme harbinde yalancı peygamberle yapılan savaşta çok sayıda hafız sahabe şehid düşmüştü. Bu durum, Halife Hz. Ebûbekr'i Kur'ân'ı cem' etme işine sevkeden en büyük sebep olmuştu[203]. Bütün bu olaylardan anlıyoruz ki Kur'ân-ı Kerim yazı ile tesbit edilmenin yanında aynı zamanda ezberleniyordu.

Hülasa, Kur'ân-ı Kerim Hz. Muhammed (s.a.v)'in sağlığında hem yazılmış hem de ezberlenmiştir. Başka bir ifade ile hem kalplerde hem de satırlarda muhafaza altına alınmıştır. Bu durum günümüze kadar aynı minval üzere gelmiş ve kıyamete kadar da gidecektir. Bu şeref beşer tarihinde Kur'ân'dan başka hiçbir kitaba nasip olmamıştır.

1. 3. 2. Sahabenin Kur'ân'ın Yazılmasına ve Korunmasına Verdiği Önem

Bu konuya girmeden önce sahabe kimdir, ne gibi özelliklere sahiptir? Ve Kur'ân tarihi açısından sahabenin önemi gibi mevzular hakkında kısa bir malumat vermenin faydalı olacağı inancındayım.

İslam âlimleri, sahabînin (çoğulu sahabe veya ashab) değişik tariflerini yapmışlardır. Ekser alimler tarafından tercih edilen tarif şudur: "Sahabî, Hz. Peygamber (s.a.v)'i mümin olarak görmüş ve mümin olarak vefat etmiş kimsedir."[204]. Bu tarife göre Rasulüllah'ı her gören kimse sahabe olamaz demektir. Çünkü tarifte sahabî olmak, "mümin" olma vasfı ile sınırlandırılmıştır.

Sahabenin adaleti ve faziletine gelince, bu konuda ümmetin icmaı vardır[205]. Çünkü Sahabe-i Kiram, doğrudan doğruya Hz. Peygamber'in terbiye ve eğitiminden geçmişlerdir. Muallimleri bizzat Rasûlüllah olduğu için bu vadide kimse onlara yetişemez. Onların İslam'ı yayma uğrunda çektikleri çileler ve gördükleri eziyetler tüyler ürperticidir. Zulüm ve işkencenin her türlüsünü gördükleri halde İslam'a ve Kur'ân'a bağlılıkları o kadar kuvvetli idi ki, bu uğurda her türlü eza ve cefaya göğüs gererek İslam'ı

---

[201] S. Salih, a.g.e., s. 68.

[202] Keskioğlu-Berkî, a.g.e., s. 288-289; Cevdet Paşa, a.g.e., c.I, s. 144-145.

[203] Cevdet Paşa, a.g.e., s. 308-309.

[204] Naim, Ahmed-Miras, Kâmil, Tecrid-i Sarih'in mukaddemesi, c.I, s. 13; Koçyiğit, ***Hadis Usulü,*** s. 34; Lakkanî, a.g.e., s. 197-198; Baktır, a.g.e., s. 15.

[205] Naim-Miras, a.g.eserin mukaddemesi, c.I, s. 19-20 vdd.; Koçyiğit, a.e., s. 36-37; Gazalî, İhya, c.I, s. 297; Baktır, a.g.eserin 15-19.

dünyaya i'lan ettiler[206]. Onlar, tabiri caizse, İslam binasının kurulması için kanlarını ve etlerini harç, kemiklerini kerpiç yaptılar. Sahabe-i kiram öyle bir imana sahipti ve öyle bir sevgi ile Hz. Peygambere bağlanmışlardı ki, o zamanın büyük din ve devletleri kendilerine düşman oldukları halde İslam'ı yaymak için cihana meydan okudular. Çok kısa bir zaman içerisinde İslam dinini dünyaya hakim kıldılar. Onlar, bu uğurda vatanlarından, mallarından, canlarından, evlat ve iyallerinden geçerek muhacir ve ensar oldular[207]. Bu fedakârlığın bir benzeri insanlık tarihinde görülmemiştir. Onlar, güzel ahlâkın her çeşidinde ve Kur'ân'ı hakkıyla yaşama hususunda Hz. Peygamberi bir gölge gibi takip ettiler. Rasulüllah'ın bir emri için onların her birisi can vermekten çekinmezdi. Sahabenin bu durumu düşmanlarını hayrette bıraktığı tarihî bir vakıadır[208]. Onlar yalan, hile, gıybet vb. gibi kötü ahlâktan tamamen beri idiler. Hz. Peygamber'in değimi ile her biri bir "yıldız" olup kendilerine iktida edeni doğru yola götürecek bir "rehber" ve "imam"[209] niteliğinde idi.

Sahabe-i kiram, bilerek Hz. Peygamber'e yalan isnad etmekten tamamen uzaktırlar. Uğruna her şeylerini feda ettikleri Kur'ân'a kendilerinden bir şey ekleme ve çıkarma yapmalarını hiçbir insaf sahibi kişi düşünemez[210]. Onların adalet ve faziletini Kur'ân[211] ve hadis[212] tasdik ederken haklarında yapılacak ithamların hiçbir değeri yoktur. İnsanlar sahabeye ittiba etmedikçe hidâyete ermiş olamazlar[213]. Tarih, böyle bir nesil ve bu neslin meydana getirdiği saadet asrını bir defa görmüş, ondan sonra da görmeyecektir.

Hülasa, sahabenin adâleti, doğruluğu ve güvenilirliği Kur'ân tarihi açısından çok önemlidir. Kur'ân tarihinin her safhasında sahabe vardır. Sahabesiz bir Kur'ân düşünmemiz mümkün değildir. Çünkü Kur'ân'ı Hz. Peygamber'den yazan ve ezberleyen onlar olduğu gibi, Hz. Peygamber'den sonra onu cem' edip mushaf haline getiren çoğaltarak dünyanın dört bir yanına götüren ve yayan yine onlardır. Tarih, onların bu görevi ne kadar büyük bir dikkat ve titizlikle yerine getirdiklerine şahittir[214].

---

206 Ahmed Nedvî-Said Sahib Ensarî, ***Büyük İslam Tarihi Asr-ı Saadet Ashab-ı Kiram,*** trc. Ali Genceli, Sebilürreşad nşr. İstanbul, 1967, s. 150.

207 Hamidullah, a.g.e., c.I, s. 194-195 vd.

208 Keskioğlu-Berkî, a.g.e., s.286-287; Hamidullah, a.g.e., c.I, s. 259.

209 İbn-i Ebi İzz, a.g.e., s. 468 vd; Bilmen, a.g.e., s. 242-243, 249 vd.

210 Köksal, a.g.e., s. 24.

211 "İyilik yarışında sabikinden olan muhacirler ve ensar ile onlara güzelce uyanlardan Allah razı olmuştur. Onlar da Allah'dan razıdırlar. Onlara içinde temelli kalacakları içlerinden ırmaklar akan cennetler hazırlanmıştır. İşte büyük kurtuluş budur." Tevbe 9/100. Ayrıca bkz. Haşir 59/8-9; Fetih 48/18-20. âyetler vb.

212 "Ümmetimin en hayırlısı benim muasırlarım, sonra onları takip edenlerdir." Buharî, a.e., c. IV, s. 189. Sahabeyi öven hadisler çoktur. Nümune olarak bkz. Müslim, a.e., c.I, s. 85; Ebû Davût, Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî (v. 275/888), ***Sünen,*** İstanbul, tsz., c.IV, s. 214-215.

213 İbn Teymiye, Şeyhu'l-İslam Ahmed b. Abdu'l-Halim (v. 728/1328), ***İktezathü's-Sırati'l-Müstakim ve Muhalefetü Ashabi'l-Cahim,*** Muhammed Hamid tahkiki ile, Kahire, 1396, s. 438.

214 Cevdet Paşa, a.g.e., c.I, s. 308; Keskioğlu, a.g.e., s. 150 vdd.

Şimdi asıl konumuza geçelim. Biz bu mevzuyu:

1. Hz. Ebûbekir döneminde Kur'ân'ın cem'i,

2. Hz. Osman döneminde Kur'ân'ın çoğaltılması, olmak üzere iki kısımda inceleyeceğiz.

1. 3. 2. 1. Kur'ân'ın Hz. Ebûbekir (r.a) Zamanında Cem'edilmesi

Kur'ân-ı Kerim'in Hz. Peygamber (s.a.v) zamanında hem yazılıp hem de ezberlendiğini daha önce görmüştük. Hz. Peygamber bu konuda yazdırma, ezberleme ve bir muallimden öğrenme gibi üçlü bir tedbir almış, bununla da yetinmeyerek her yıl Ramazan ayında Kur'ân'dan o zamana kadar nazil olmuş sûre ve âyetleri ashabının huzurunda okurdu ki, buna *"arda"* denirdi. Bir çeşit mukabele olan *"arda"*da sahabeler şahsi nüshaları ile bulunarak Hz. Rasulüllah'ın okumasını takip ederler ve kendi yanlışlarını düzeltirlerdi. Hz. Peygamberin vefat edeceği yıl bu durum iki defa tekrarlanmıştır. Buna *"arda-yı âhire"* (son arda, son mukabele) denir[215]. Hz. Peygamber bu son ardada bütün Kur'ân'ı iki defa okumuş ve Cebrail (a.s) de hazır bulunmuştur. Rasulüllah (s.a.v) Kur'ân üzerinde Müslümanlar arasında hiçbir ihtilaf çıkmaması için bu tedbire başvurmuştur[216].

Rasulüllah (s.a.v) hayatta iken vahiy devam ettiğinden Kur'ân'ı bir cilt halinde toplamak imkânsızdı. Esasen Rasulüllah hayatta olduğu için buna pek ihtiyaç da duyulmuyordu[217]. Ancak Rasulüllah'ın vefatından sonra Arap yarımadasında yer yer irtidat hareketleri zuhur etti. Bir takım yalancı peygamberler türedi. O zaman halife olan Hz. Ebubekir (r.a) bunları bastırmak ve yola getirmek için etrafa ordular gönderdi. Bu savaşlarda hususen yalancı peygamber Müseyleme ile Yemame'de yapılan savaşta çok sayıda hafız sahabenin şehid olduğunu görmüştük[218]. Bu durum, başta Hz. Ömer (r.a) olmak üzere bütün sahabeyi tedirgin etti. Hz. Ömer (r.a), Yemame harbinden sonra halife Hz. Ebubekir (r.a)'e gelerek Kur'ân hakkındaki endişelerini açtı. Ona Kur'ân'ı bir cilt halinde toplamanın lüzum ve zaruretini anlattı. Bunun üzerine Hz. Ebubekir (r.a), Rasulüllah'ın vahiy kâtiplerinden Zeyd b. Sabit (r.a)'i çağırtarak durumu ona arzetti. Bundan sonra gelişen olayları Zeyd b. Sabit (r.a)'in kendisinden dinleyelim:

Hz. Zeyd (r.a) anlatıyor: Yemame harbinden sonra Hz. Ebûbekir (r.a) beni çağırdı. Hz. Ömer (r.a) de yanında idi. Halife bana şöyle dedi: Ömer bana gelerek Yemame vakasında o şiddetli günde bir çok hafızın şehid olduğunu, diğerlerinin de aynı hale uğramalarından endişe duyduğunu ve Kur'ân'ın bir cilt halinde henüz bir yerde toplanmamış olduğunu söyleyerek Kur'ân'ın cem' edilmesini tavsiye etti. Ben de Ömer'e bunun hayırlı bir iş olduğunu, ancak Hz. Peygamber (s.a.v)'in yapmadığı bir şeyi nasıl yapayım

---

[215] Buharî, a.g.e., c.VI, s. 101; Suyutî, a.g.e., c.I, s. 66-67.

[216] Gölcük-Toprak, a.g.e., s. 301-302 vd.

[217] Karaçam, a.g.e., s. 97.

[218] Cevdet Paşa, a.g.e., c.I, s. 307-308.

dedi. Ömer de Allah'a yemin ederek bu hayırlı işi yapmam için ısrar etti. Nihayet Cenab-ı Hak bu işe benim gönlümü de açtı; ben de Ömer'in fikrine katıldım[219].

Daha sonra Hz. Ebubekir Zeyd'e şöyle dedi: "Sen genç ve akıllı bir adamsın, seni asla itham edemeyiz. Sen Hz. Peygamber'e vahy kâtipliği yaptın, o halde Kur'ân'ı araştırarak topla.". Bundan sonrasını Hz. Zeyd şöyle anlatıyor: "Vallahi bana bir dağı bir yerden başka bir yere nakletmeyi teklif etseler bundan daha ağır olmazdı. Tereddüt içindeydim. Hz. Ebubekir de bu konuda ısrarına devam etti. Nihayet Allah Teâlâ Ebubekir ve Ömer'in kalplerini açtığı gibi benim kalbimi de bu hayırlı işe açtı, fikrim yatıştı. Ben de Kur'ân'ı yazılı bulunduğu hurma dallarından, ince levhalardan, yassı taşlardan ve hafızların hafızalarından toplamaya başladım."[220]. Böylece Kur'ân-ı Kerim iki kapak arasına toplanmaya başladı.

Zeyd b. Sabit (r.a), Kur'ân'ı cem' etme işini tek başı ile yapmadı. Vahiy kâtiplerinin ileri gelenlerinden bir komisyon kuruldu. Hz. Ebubekir, Zeyd'i bu komisyonun başına getirdi[221]. Hz. Zeyd, hem vahy kâtipliği yapmış hem de Kur'ân'ı hıfzetme ve kıraat ilminde ashab arasında en önde gelen uzman birisiydi. Çok kuvvetli bir zekaya malik olan Hz. Zeyd, Rasulüllah'ın emriyle çok kısa bir zamanda Süryaniceyi öğrenmiş ve her kesin itimadını kazanmış emin ve kültürlü bir zattı. Üstelik Peygamberimiz'in vefatından önceki son iki *"arza"* da da bulunmuştur[222]. Nitekim o, ilk önce komisyon başkanı olarak istemeyince Hz. Ebubekir onu yukarıda geçtiği şekilde överek üstün meziyetlerini söylemiş ve bu işe razı etmişti[223].

Hz. Ebubekir (r.a) Zeyd b. Sabit'e Kur'ân'ı tedvin ederken şu talimatıda vermişti: "Rasulüllah'ın huzurunda okunup mukabele (arda) edilmekle en az iki şahide ve nüshaya dayanmayan bir tek harfi bile Mushaf'a koymayacaksın."[224]. İşte Hz. Zeyd yaklaşık bir yıl süren Kur'ân'ı tedvin etme işini sonuna kadar titizlikle bu prensibe bağlı kalarak yürütmüştür[225]. Üstelik Zeyd, Kur'ân'ı cem'ederken yalnız hafızların hıfzı ile yetinmeyerek Hz. Peygamberin huzurunda yazılan nüshalardan da örnekler istedi. Ayrıca bütün Kur'ân'dan bir nüsha da Rasulüllah için yazılmıştı ve onun evinde bulunuyordu. Diğer sahabeler de kendileri için nüshalar yazmışlardı. Fakat bunlar dağınık halde idiler. Kur'ân cem'edilirken bu parçalar ashaptan istendi. Halbuki Hz. Zeyd bunların hepsini ezbere biliyordu ve aynı nüshalara kendisi de malikti. Buna rağmen Hz. Zeyd'in bu şekilde hareketi son derece ihtiyattan ileri gelmekteydi[226].

---

[219] Buharî, a.g.e., c.VI, s. 98-99; Suyutî, a.g.e., c.I, s.76; S. Salih, a.g.e., s. 75.

[220] Buharî, a.g.e., a.y.

[221] Karaçam, a.g.e., s. 99; Maruice Bucaille, ***Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân ve Bilim***, trc. Suat Yıldırım, s. 195; aynı esere M. A. Sönmez'in yaptığı terceme, s. 204.

[222] Suyutî, a.g.e., c.I, s. 66-67; Karaçam, a.g.e., s. 100.

[223] Karaçam, a.e., a.y.

[224] S.Salih, a.g.e., s. 76; Gölcük-Toprak, a.g.e., s.302.

[225] Keskioğlu, ***Kur'ân Tarihi,*** s. 158-159.

[226] Doğrul, a.g.e., s. 41-42; Keskioğlu, ***Son İlahî Kitap,*** s. 48-49 vd.

Zeyd b. Sabit tedvin işini tamamladıktan sonra Kur'ân'ı yeniden kontrol etti. Bu kontrolde Tevbe sûresinin son iki âyetinin bulunmadığını görünce hemen araştırmaya başladı. Nihayet bu iki âyeti de ashabın ileri gelenlerinden Ebu Huzeyme'nin yanında bularak aldı ve gerekli yere kaydetti. Böylece Kur'ân iki kapak arasında cem'edilmiş oldu.

Bu arada şunu da belirtelim ki Kur'ân-ı Kerim, Zeyd b. Sabit'in başkanlığında bir komisyonla yukarıdaki şartlar çerçevesinde titizlikle tedvin edilirken bütün sahabe-i kiram bu işte onlara her türlü yardımı yapmışlardır. Cem'edilerek bir cilt haline getirilen bu nüshaya *"Mushaf"* adı verilmiştir[227]. Bu Mushaf üzerinde bütün Müslümanlar icma' etmişler ve hiçbir ihtilafa düşmemişlerdir[228]. Böylece Kur'ân-ı Kerim, iki kapak arasına alınarak kaybolma tehlikesinden kurtulmuştur.

Mushaf-ı Şerif tamamlandıktan sonra Hz. Ebûbekir'e verildi. Hz. Ebubekir'in vefatından sonra Hz. Ömer halife olunca Mushaf ona intikal etti. Onun vefatından sonra da Hz. Hafsa'nın evinde saklandı[229]. İleride görüleceği gibi Kur'ân'ın istinsahında bu ana Mushaf esas kabul edilecektir.

1. 3. 2. 2. Kur'ân'ın Hz. Osman (r.a) Zamanında Çoğaltılarak Çeşitli İslam Merkezlerine Gönderilmesi

Kur'ân-ı Kerim'in Hz. Ebubekir (r.a) devrinde Zeyd b. Sabit başkanlığında kurulan bir hey'et tarafından cem'edilerek bir cilt haline getirildiğini bir önceki konuda gördük. Alınan bu tedbirle Kur'ân'dan her hangi bir şeyin kaybolma tehlikesi bertaraf edilmiş oldu. Bütün ashab-ı kiram bu Mushaf üzerinde ittifak ederek Müslümanlar arasında Kur'ân üzerinde meydana gelecek herhangi bir ihtilafa meydan vermediler.

Ne var ki bu son derce isabetli tedbir ancak III. Halife Hz. Osman (r.a) devrine kadar etkili oldu. Bu devirde de kıraat farklarından doğan ihtilaflar meydana geldi ve günden güne büyüdü. Şöyle ki her bir bölge ahalisi kendi okuyuşunun doğru diğerlerinin yanlış olduğunu iddia ediyordu. Bu yüzden Müslümanlar arasında şiddetli münakaşalar ve birbirini tekfir edecek suçlamalar meydana geldi[230]. Olayların tarihî seyri şöyle gelişmiştir.

Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın halifelik yıllarında İslam fütühatı hızlı bir şekilde gelişerek Arap Yarımadasını aşmıştı. Müslümanlar doğuda İran'daki Sasani imparatorluğunu yıkarak Türkistan'a dayanmış, batıda Mısır ve Libya'yı alarak Mağrib ülkelerine ulaşmış; kuzeyde Suriye, Filistin ve Irak'ı alarak Kafkasya ve Azerbaycan dolaylarını fethetmişlerdi. Bu fetihler nedeni ile İslam devletinin sınırları

---

[227] S. Salih, a.g.e., s.77-78.

[228] Rafîî, a.g.e., s. 37; S. Salih, a.e., a.y.

[229] Rafîî, a.g.e., s. 36; S. Salih, a.e., a.y.

[230] Cerrahoğlu, a.g.e., s. 72-73 vd.; Sofuoğlu, a.g.e., s. 50-51 vd.

bir hayli genişlemişti[231]. Buna paralel olarak çok sayıda Arap, bilhassa çoğunlukla Arap olmayan milletler İslam dinine girmişti. Bu nedenle İslam'a yeni giren bu milletlere Kur'ân'ı öğretmek için çeşitli merkezlere kurrâlar (hafızlar) göndermek gerekiyordu. Bunun üzerine İbn Mesud (r.a) Kûfe'ye, Ubeyy b. Ka'b (r.a) Şam'a, Ebu Musa el-Eş'arî (r.a) Basra'ya ve Mikdad b. Esved (r.a) de Humus'a gönderildiler[232]. İşte bu kurrâların Kur'ân-ı Kerim'i farklı okuyuşları zamanla çevresindekileri etkiledi. Kıraat münakaşaları aldı yürüdü. Sonunda halife Hz. Osman'ı harekete geçirip yeni bir tedbir almaya zorlayan şu hadise cereyan etti.

Şöyle ki, İslam ordusu Ermeniyye ve Azerbaycan bölgesinin fethi esnasında orduda bulunan Iraklılar ile Şamlılar arasında kıraat farkından meydana gelen ihtilaflar vuku buldu. Bu durum, iki ordu arasında sert tartışmalara yol açtı. Çünkü Iraklılar Kur'ân'ı İbn Mesud'dan, Şamlılar da Ubeyy b. Ka'b'dan öğrendikleri gibi okuyorlardı. Her biri kendi kıraatinin doğru olduğunu iddia ediyordu. Bu durumdan endişe eden sahabeden Huzeyfe b. Yeman, halife Hz. Osman'a gelerek durumu arzetti. *"Yahudiler ve Hıristiyanlar gibi ihtilafa düşmeden önce bu ümmete yetiş"* ey Emîre'l-Mü'minîn,dedi[233].

Bunun üzerine Hz. Osman ihtilafı önlemek için derhal harekete geçti. Yine Zeyd b. Sabit başkanlığında bir komisyon kurdu. Hz. Osman komisyon üyelerine "Ben halkı bir Mushaf etrafında toplayacağım, ey Muhammed ashabı! İnsanlar için uyup rehber edecekleri bir imam Mushaf yazın." dedi[234].

Zeyd b. Sabit'in başkanlık ettiği komisyonda ashabdan Abdullah b. Zübeyir, Said b. As ve Abdurrahman b. Haris b. Hişam[235] gibi zatlar bulunuyordu. Bu komisyonun on iki kişi olduğu da zikredilmektedir[236]. Öyle anlaşılıyor ki, bu dört sahabi komisyonda asil üye, diğerleri de yardımcı ve müşavir durumunda idiler.

Hz. Ebubekir zamanında cem'edilen Mushaf, Rasulullah'ın zevcesi Hz. Hafsa'nın yanında idi. Hz. Osman Hafsa'ya haber yollayarak çoğaltıldıktan sonra yine kendisine geri verilmek üzere yanında bulunan Mushafı istedi. Hz. Hafsa Mushafı halife Hz. Osman'a verdi. Bunun üzerine komisyon bu Mushafı esas alarak istinsah (bir metni yazarak çoğaltma) işine başladılar. Bu iş son derece dikkatle yapılıyor ve Hz. Osman da yapılan çalışmaları bizzat murakabe ediyordu. Halife komisyona, "Aranızda ihtilafa düştüğünüzde Kureyş lehçesini esas alın." diye emir vermişti[237]. Böylece komisyon ihtilafa düştükleri âyeti

---

[231] Geniş bilgi için bkz. Cevdet Paşa, a.g.e., c.I, s. 333-444.

[232] Rafiî, a.g.e., s. 36; Karaçam, a.g.e., s. 102.

[233] Buharî, a.e., c.VI, s. 99; Rafiî, a.g.e., s. 36-37; S. Salih, a.g.e., s. 78.

[234] S. Salih, a.g.e., s. 81.

[235] Emin, a.g.e., s. 291; S. Salih, a.g.e., s. 78.

[236] Suyuti, a.g.e., c.I, s. 79; Keskioğlu, ***Son İlahî Kitap,*** s. 53-54.

[237] Buharî, a.g.e., c.VI, a.y; Suyutî, a.g.e., c.I, s.78-79; Rafiî, a.g.e., s. 38.

Kureyş lehçesini esas alarak Rasulüllah'ın nasıl okuduğunu araştırıp ona göre yazıyor ve ihtilafı hallediyorlardı.

Bu ihtilafın kaynağı şuydu: Hz. Peygamber'in vefatından önce vuku bulan "son arda (son mukabele, son karşılaştırma)" esnasında manaları birbirine yakın olan kelimelerden Kureyş lehçesine zıt olanlar terkedilmişti. "Son arza"da bulunmayan ve bu duruma vakıf olmayan bazı kuralar, eskiden duydukları (sonradan terk edildiği halde) o gibi kelimeleri muhafaza etmişler, "son arza"da bulunup da duruma vakıf olanlar ise Kureyş lügatini esas alarak okumuşlardı. İşte İslam ordusunda bulunan Şamlılarla Iraklılar arasında baş gösteren kıraat ihtilaflarının sebebi buydu. Çünkü eskiden kolaylık olsun diye Kureyş lehçesinden başka lehçelerle de Kur'ân okunmasına müsaade edilmişti. Bu durum, "son arza"da kaldırılmıştır[238].

Hz. Ebubekir devrinde cem'edilen Mushaf elde olduğu için komisyonun işi kısmen de olsa kolaydı. Çünkü komisyon üyeleri bu Mushafı esas alıp nüshalarını çoğaltacaklardı. Yapılacak iş bundan ibaretti. Bununla beraber bir de imla meselesi vardı. Kıraât ihtilaflarının kaynağının birisi de buydu. Çünkü o günkü şartlarda Arap yazısının henüz kesin tesbit edilmiş imla kuralları yoktu. Çeşitli lehçeler mevcut olup bir kelime çok çeşitli okunuşlara müsaitti. Bu ihtilafın bertaraf edilmesi için Hz. Osman Kureyş lehçesinin esas alınmasını istemiş, diğerlerinin de terk edilmesini emretmişti[239]. Ancak bu şekilde hareket etmekle ihtilafların önüne geçilebildi.

Nihayet komisyon uzun bir çalışmadan sonra Hz. Ebubekr'in cem'ettiği Mushaftan yeni nüshalar yazarak bunları Hz. Osman'a takdim etti. Hz. Osman (r.a) da bunları kontrol ettikten sonra büyük mescitte bütün sahabenin huzurunda okutarak onların tasdikini aldı[240]. Bu şekilde resmiyet kazanan Hz. Osman'ın mushaflarına evvel-âhir hiçbir itiraz vuku bulmamıştır. Bu durum o nüshalarda ümmetçe bilinen ve yazılanın zıddına bir şey olmadığını gösterir[241].

Yazılan bu nüshaların dört, beş veya yedi tane olduğuna dair muhtelif rivayetler vardır. Adı geçen komisyon tarafından çoğaltılıp *Mekke, Şam, Kûfe, Basra, Bahreyn ve Yemen* gibi çeşitli merkezlere gönderilen bu mushaflara *"İmam Mushaflar"* denir. Bunlardan bir tanesi de Medine'de bırakıldı. Halife Hz. Osman'ın emriyle bütün merkezlerde bu imam mushaflar esas alındı. Bunlara uymayan nüshalar ya tashih edildi veya yakıldı[242].

---

238 Keskioğlu, ***Kur'ân Tarihi***, s. 158-159 vd.

239 Rafiî, a.g.e., s. 37; Keskioğlu, a.g.e., s. 159 vd.

240 Gölcük-Toprak, a.g.e., s. 303.

241 Köksal, a.g.e, s. 419 vd.

242 S. Salih, a.g.e., s. 38; Rafiî, a.g.e., s. 78.

Netice olarak III. Halife Hz. Osman (r.a) tarafından gerçekleştirilen bu hayırlı iş, bütün sahabe ve tabiin tarafından takdirle karşılanmış ve herhangi bir i'tiraz olmadan üzerinde icma'-ı ümmet hasıl olmuştur. Bu hadise bize Kur'ân'ın Allah'ın koruyuculuğu altında olduğunu bir kere daha göstermiştir.

1. 3. 2. 3. Kurân'ın Hiçbir Tahrife Ma'ruz Kalmadan Günümüze Kadar Sağlam Bir Şekilde Gelmesi

Kur'ân-ı Kerim'in tahrif edildiğini (bozulduğunu) ve mütevatir olarak günümüze kadar gelmediğini savunanlar bu iddialarına delil olarak şunları ileri sürerler:

1. Garanik hikâyesini, **2.** Kur'ân'ın Hz. Ebubekir zamanındaki cem'inde ve Hz. Osman zamanında yapılan istinsah işinde tahrifat yapıldığını, **3.** Kur'ân-ı Kerim'in orijinal nüshalarının bulunmadığını. Bunlara ilaveten Hz. Osman'ın kendi döneminde yazdırdığı mushafların dışında diğer mushafları yaktırdığını, buna rağmen hala farklı mushaf nüshalarının bulunduğunu da bu iddialarına delil getirmektedirler[243]. Şimdi yukarıda saydığımız bu iddiaları sırası ile cevaplayarak bu bölümü bitirelim.

1. Kur'ân'ın tahrif edildiğini ve mütevatir olmadığını iddia edenlerin Garanik kıssası gibi aslı olmayan uydurulmuş bir habere sarılmalarının sebebi şudur: Müslümanların Kur'ân'a olan itimadını daha işin başında iken sarsmak, vahye şüphe katarak Kur'ân'ın sağlam bir temele dayanmadığı imajını vermek ve zihinleri bulandırmaktır. Bu iddia ile şöyle denilmek istenmektedir: Kur'ân'ın sağlamlığı daha Hz. Peygamber'in sağlığında bile şüphe götürürken onun vefatından sonra mütevatirliğini ve sıhhatini ne derece koruyacağı düşünülmelidir. Şimdi bu temelsiz iddiayı cevaplandırmak için kısaca Garanik kıssasının ne olduğunu görelim.

Nübüvvetin ilk yıllarında Mekke döneminde Müslümanlığın günden güne yayılması Kureyş müşriklerini son derece tedirgin ediyordu. Bu yayılmayı durdurmak için de Müslümanlara akla hayale gelmeyecek her türlü zulmü ve işkenceyi reva görüyorlardı. Bu şiddetli eza ve cefaya dayanamayan bir kısım Müslümanlar Hz. Peygamber'in müsâadesi ile Habeşistan'a hicret etmişlerdi[244]. Bu arada Hz. Peygamber (s.a.v), her zamanki adeti üzere bütün tehdit ve tehlikelere rağmen, Kâbe'ye gelerek müşriklerin toplu bulunduğu bir anda Kur'ân okumaya başladı. Bu defa okuduğu sûre Necm sûresiydi. İddiaya göre, güya Rasulullah (s.a.v) bu sûreyi okurken ***"Eferaeytümü'l-Lâte ve'l-Uzzâ ve Menâte's-sâlisete'l-Uhrâ/ Gördünüz mü o Lât ve Uzzâ'yı ve diğer üçüncüsü Menât'ı?"***[245] âyetlerini okuduktan sonra; ***"Tilke'l-ğarânîku'l-Ulâ ve inne şefâatühünne le türtecâ/ Bunlar yüksek garaniklerdir (kuğu kuşları veya gençlerdir)*** ve bunların şefâatleri de umulur."[246] demiş, daha sonra da sûreyi okuyarak

[243] Filibeli Ahmed Hilmi, Şehbenderzade, ***İslam Tarihi***, sad. M. Rahmi, İstanbul, 1987, s. 241.

[244] Abdusselam, a.g.e., s. 81-82; Hamidullah, a.g.e., c.I, s. 117; Ahmed Cevdet Paşa, a.g.e., c.I, s. 68.

[245] Necm 53/19-20.

[246] Keskioğlu-Berkî, a.g.e., s. 109; Hamidullah, a.g.e., c.I, s. 118; Filibli, a.g.e., s. 244.

bitirmiş, sûrenin sonunda da secde etmiştir. Müşriklerin secde etmelerinin sebebi de güya Hz. Peygamber'in onların putlarını övmesi imiş. Bu haber etrafa "Muhammed müşrikler yakınlık gösterdi, putlarını övdü, Kureyş de Müslümanlarla anlaştı ve işkenceden vazgeçti." şeklinde yayılmış, hatta bu haberin yayılması nedeni ile Habeşistan'a göçmüş muhacirler bile Mekke'ye dönmüşlerdi. Ancak muhacirler Mekke'ye dönünce bu işin asılsız bir yalan olduğunu görmüşler ve ikinci defa Habeşistan'a hicret etmişlerdir. Güya Hz. Peygamber, Necm sûresinin 19 ve 20. âyetlerini okuduktan sonra şeytanın ilkaati ile yukarıda geçen uydurma âyetleri okumuş, buna sevinen müşrikler de onunla beraber secde etmişlerdir. Daha sonra bu olaya üzülen Hz. Peygamber'e tekrar Cebrail gelerek bu durumu düzeltmiştir[247]. İşte özet olarak Garanik hikâyesi denilen şey budur.

Bu hikâyeye neresinden bakacak olursak bakalım, aklen ve naklen hiçbir tutar tarafı olmayıp asılsız olduğu derhal görülecektir. Şöyle ki, İslamiyet tevhid dinidir. O, ilk defa ortaya çıktığı günden beri şirkle ve putperestlikle mücadele etmiş ve bütün akidesinin temelini tevhid üzerine bina etmiştir. Üstelik bu sûrede de tevhid akidesi işlenmekte putperestlik ve putlar yerilmektedir[248]. Görüldüğü gibi bu iddia başta bu sûre olmak üzere bütün Kur'ân'a ve Hz. Peygamber (s.a.v)'in ismetine zıttır[249]. Halbuki bu sûrenin ilk âyetlerinde; "O/Peygamber kendi hevası ile değil ancak vahiyle konuşur."[250] dendiğine göre şeytanın ona telkinde bulunması ve vahye zıt bir şey konuşturması mümkün müdür?

Bu durumda şöyle bir soru akla gelebilir. Acaba muhacirleri Habeşistan'dan Mekke'ye getiren bu haber nedir? Bu soruya kısaca şöyle cevap verebiliriz: Hz. Peygamber ve ona inananlar Mekke'de her türlü kötü şartlara rağmen bir hayli mesafe almışlardı. Bu arada Hz. Hamza ve Hz. Ömer gibi güçlü şahsiyetlerin İslam'a girmesi ile Müslümanlar oldukça kuvvetlenmişlerdi. Bu durum Kureyş müşriklerini yeni yeni tedbirler almaya zorladı. Bu tedbirler, kan dökülmeden Müslümanları sıkıştıran ve onlarla her türlü münasebeti ve hatta kız alıp-vermeyi, yiyecek, giyecek satma gibi alış verişin her çeşidini yasaklayan boykot, yani ambargo kararı idi. Çünkü Kureyş kan dökmekten çekiniyordu. Araplar arasında kan davaları çok önemli idi. Bu durum, onların Müslüman olan akrabaları için de geçerli idi. Kureyşliler çok kere "Müslümanlığı yok etmenin tek çaresi Hz. Muhammed'i öldürmek."[251] dedikleri halde Haşimîlerin kan davasına kalkışmalarından korkarak bu işten vazgeçmişlerdi. Hatta Hz. Hamza'nın daha Müslüman

---

[247] Keskioğlu-Berkî, a.g.e., s. 110.

[248] "And olsun ki, o peygamber Rabbinin en büyük âyetlerinden bir kısmını gördü. (Ey inkârcılar!) Gördünüz mü o Lât ve Uzza'yı ve diğer üçüncüsü olan Menât'ı? Demek erkek sizin dişi Allah'ın öyle mi? O zaman bu insafsızca bir taksim! Bunlar (putlar) sizin ve atalarınızın taktığı isimlerden başka bir şey değildir. Allah, onlar hakkında hiçbir delil indirmemiştir. Onlar (putperestler) ancak zanna ve nefislerinin arzusuna uyuyorlar. Halbuki kendilerine Rableri tarafından yol gösterici gelmiştir." Necm 53/18-23.

[249] Bahçeci, a.g.e., s. 150-151.

[250] Necm 53/3-4; Garanik kıssası ile ilgili geniş bilgi için bkz. Keskioğlu-Berkî, a.e., s. 109-119; Filibli, a.e., s. 234 vd.

[251] Abdusselam, a.g.e., s. 127; Hamidullah, a.g.e., c.I, s. 173; Keskioğlu-Berkî, a.g.e., s. 179.

olmadan önce nasılda Hz. Muhammed'i koruduğu herkesçe bilinmektedir. Bu durum, Kureyş'e mensup diğer Müslümanlar için de (bazı zayıf ve kimsesizler müstesna) aynıdır. Kureyşliler her ne kadar Müslümanlara eza ve cefa yapıyorlarsa da bu işi kan dökmeye kadar götüremiyorlardı.

İşte Hz. Hamza ve Hz. Ömer'in Müslüman oluşları, Kureyş'i Müslümanlarla her türlü ilişkiyi kesme gibi bir tedbire zorladı[252]. Bir çeşit mütareke ve antlaşmaya benzeyen bu ilişkilerin kesilmesi hadisesi, Habeşistan'a ulaşıncaya kadar şekil değiştirmiş "Müşriklerle Müslümanlar anlaştı." şeklinde yanlış anlaşılmaya sebep olmuştur. Üstelik müşriklerin Hz. Peygamberle birlikte secde etmeleri bu haberin yanlış duyulmasına tesir eden en önemli sebeplerden biridir.

Şunu da ilave edelim ki, günlük hayatta yaşadığımız tecrübelerle biliyoruz ki her hangi bir haber, çıkış kaynağından varış yerine gidinceye kadar onu nakledenlerin yaptığı yorumla dağdan yuvarlanan bir çığ gibi, başlangıçta çok küçükken gittikçe eklenerek büyür ve doğruluk özelliğini yitirir. İşte yukarıda geçen olayın Habeşistan'a varışı da böyle olmuştur. Bu haberin o günkü imkânlar içerisinde yayıldığı göz önünde bulundurulursa bu kadar değişiklik göstermesinin normal olduğu anlaşılır.

Müşriklerin Müslümanlarla birlikte secde etmeleri de bu kıssanın sıhhatine ve putların övüldüğüne delil olamaz. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) Allah Teâlâ'ya ta'zîmen secde ettiği gibi, müşrikler de kendi ma'butlarına ta'zîmen secde etmişlerdir. Onların secdeleri, "***Tilke'l-ğarânîku***" sözünün okunmasından dolayı değildir. Bilakis, "***"Eferaeytümü'l-Lâte ve'l-Uzzâ ve Menâte's-sâlisete'l-Uhrâ/ Gördünüz mü o Lât ve Uzzâ'yı ve diğer üçüncüsü Menât'ı?***" meâlindeki âyette adları geçen ma'butlarına hürmeten secde etmişlerdir[253]. Yoksa haşa, iddia edildiği gibi şeytanî bir telkinle Hz. Peygamber'in vahye zıt bir şey söylemesi ve putları övmesinden dolayı değildir. Eğer böyle olsaydı müşrikler tarafından Hz. Peygamber'e "Nasıl olur, aynı zamanda putlarımızı hem yeriyor ve kötülüyorsun, hem de onların şefaati umulur diyorsun?" diye bir itiraz vuku bulurdu. Böyle bir itirazın olduğu vaki değildir. İlahî vahiy ile korunmuş ve ismet sıfatı ile muttasıf bir Rasulün böyle çelişkiye düşmesi ve şeytanlara oyuncak olması mümkün değildir. Tarih, onun hiçbir meselede çelişkiye düştüğünü göstermemiştir.

İşte eskiden beri İslam düşmanlarının dillerine doladıkları ve son yıllarda dünya kamuoyunda zihinleri bulandırmak için *"şeytanî âyetler"* diye yeniden gündeme getirilen hikâye budur. Bu hikâyenin aslı yoktur. Tarihçiler, muhaddisler ve bütün güvenilir kaynaklar, bu kıssanın sırf yalan ve uydurma olduğunda ittifak etmiş ve ispatlamışlardır[254]. Böyle mesnedsiz iftiralar, delilsiz iddialar ve kasıtlı saptırmalar hiçbir zaman Kur'ân'ın safvetine ve vahiy mahsulü olduğuna halel vermez. Bu iddiaların ilmî zeminde tutunmaları da mümkün değildir.

---

[252] Abdusselam, a.g.e., s. 91; Keskioğlu-Berkî, a.g.e., s. 121-122 vd.; Hamidullah, a.g.e., c.I, s. 123.

[253] Filibli, a.g.e., s. 243.

[254] Filibli, a.g.e., a.y.

2. Kur'ân-ı Kerim'de, Hz. Ebubekir zamanında cem'edilirken ve Hz. Osman döneminde çoğaltılırken tahrifat yapıldığı iddiası, geçen konularda müstakil olarak cevaplandırılmıştır. Biz burada cem' ve istinsah (toplama ve çoğaltma) işinin tarihî gelişme seyrini ve nasıl yapıldığını tekrar etmeyeceğiz. Yalnız cem' ve istinsah yapılırken tahrifat yapılmadığını, bu konudaki iddialara karşı bazı noktaları nazara vererek cevaplayacağız.

Şöyle ki, sahabe-i kiramın üstünlüğü konusunu işlerken görmüştük ki, Hz. Peygamber'in sahabesi hakikaten fazilet, takva, doğruluk ve güzel ahlâkın zirvesinde bulunan mümtaz bir nesildir. Onları adâleti ümmetçe kabul edilmiş bir hakikattir. Sahabe-i kiram Kur'ân'ın bir emrini yerine getirebilmek için maddî-manevî her şeyini feda edebilecek bir imana sahipti. Onlar, Hz. Peygamber'e "Ya Rasulellah! Seni gönderen Allah hakkı için, eğer sen bize denizi gösterip dalsan bizden hiç birimiz geri kalmadan seninle beraber dalarız."[255] diyen ve bunu hayatları boyunca sadakatleriyle bilfiil ispatlayan yüksek himmet sahibi kimselerdir. Kur'ân'ın bir emrini yerine getirebilmek için memleketlerini dahi terk ederek her şeyi göze alabilen ve İslam'ın yayılması için her şeylerinden geçerek Allah ve Rasûlünün övgüsüne mahzar olmuş bir neslin Kur'ân âyetlerini tahrif edebileceğini hiçbir akıl ve insaf sahibi bir kişi kabul edemez. Onlar hakkında, bu günkü şartlarda zihinleri maddeci ve ateist felsefeyle yoğrulmuş insanların düşünce ve ölçüleri ile kıyaslayarak hüküm vermek insaftan uzak olduğu gibi, aklî ve ilmî olmaktan da beridir. Ashabın Hz. Peygamber'in yaptığı işlere bağlılığına ve onları değiştirmeye tahammül etmediklerine misaller çoktur. Nümune için birkaç tanesini zikredelim.

Hz. Peygamber (s.a.v) vefat etmeden önce Üsame b. Zeyd'i Suriye'ye göndereceği orduya komutan yapmış ve bazı tavsiyelerde bulunmuştu. Ancak Rasulüllah (s.a.v) vefat edince ordu sefere gidemedi. Hz. Ebubekir (r.a) halife seçilince Üsame ordusunu tekrar yola çıkarmıştı. Üsame'nin tecrübesizliğini ileri sürerek komutanlıktan alınmasını isteyenlere halife Hz. Ebubekir (r.a), "Rasulüllah'ın tayin ettiği bir kumandanı ben nasıl değiştirebilirim?"[256] diyerek bu konudaki hassasiyetini göstermiştir. Yine Kur'ân'ın cem' edilmesi işinde Zeyd b. Sabit Hz. Ebubekir'e önceleri "Rasulüllah'ın yapmadığı şeyi mi yapıyorsunuz?" diyerek tepkisini göstermiş, daha sonra kendisi de bu işin lüzumuna ve önemine inanınca bu vazifenin ehemmiyetinden duyduğu ağır mesuliyeti şu ifadeyle dile getirmiştir: "Vallahi eğer bana bir dağı bir yerden başka bir yere nakletmeyi teklif etselerdi bundan daha ağır olamazdı."[257]. Bu misalleri çoğaltmak mümkündür, fakat biz bu kadarla yetinmek istiyoruz.

Şimdi insafla düşünelim. Kur'ân-ı Kerim'i cem' ve istinsah edenler, yukarıdaki ağır mesuliyet duygusuna sahip, Allah ve Rasulünün emrine muhalif bir hareket yapmaktan titreyen ve Allah'ın kelâmı üzerinde bu kadar hassasiyet gösteren bir topluluktur. Kur'ân'ı sadece toplamak gibi basit bir işte

---

[255] Abdusselam, a.g.e., s. 157-158; Keskioğlu-Berkî, a.g.e., s. 242.

[256] Cevdet Paşa, a.g.e., c.I, s. 246.

[257] Buharî, c.VI, s. 98-99.

“Rasulüllah’ın yapmadığı işi nasıl yaparız?” diyecek kadar bu konuda duyarlı bir insan, nasıl kalkıp da onda tahrifat yapar? Böyle bir şeyin olmasını akıl kabul eder mi?

Bununla beraber sahabe-i kiram, Kur’ân’ı cem‘ ve istinsah işinde teknik olarak da hiçbir hata yapmamışlar, bu işte son derece ihtiyatlı ve tedbirli davranmışlardır. Kur’ân’ı cem‘ederken önce vahiy kâtiplerinden bir komisyon kuruluyor, bu komisyona bütün sahabe hem şahsî nüshalarıyla hem de hafızalarıyla yardım ediyorlardı. Buna rağmen komisyonun hiçbir şüpheye meydan vermemek için âyetleri getirenlerden yazılı belgeli iki de şahit istediklerini daha önce görmüştük. Kur’ân’ın cem‘inde bütün sahabe icma‘ettiği gibi istinsahında da icma‘ etmiştir. Yine Kur’ân’ı cem‘ işinde komisyon kurulduğu gibi istinsah işinde de komisyon kurulmuştur. Hz. Ebubekir’in cem‘ ettiği mushafla Hz. Osman’ın istinsah ettirdiği mushaflar arasında hiçbir fark olmadığı şuradan da anlaşılır ki, her iki işi yapan komisyonun baş kâtibi Zeyd b. Sabit ve her iki mushafı da bizzat yazan o. Ve yine her iki işi hiçbir itiraz vuku bulmadan tasdik eden Rasulüllah’ın ashabı. O halde nasıl olurda bu iki mushaf arasında fark olabileceği düşünülebilir?

Hz. Osman (r.a) Kur’ân’ı istinsah işinde tam bir teknik üstünlük göstermiştir. Şöyle ki, Zeyd b. Sabit başkanlığındaki komisyona yazdırdığı mushafları büyük mescitte bütün sahabenin huzurunda okutarak hepsinin onayını almakla resmi mushafı icma‘-ı ümmetle meydana getirdiğini daha önce görmüştük. Gerek Kur’ân’ı cem‘, gerekse istinsah işinde tahrifat oldu diye sahabe-i kiramdan hiçbir itiraz vaki olmamıştır. Eğer tahrifat olsaydı Kur’ân âyetlerini hem ezbere bilen hem de yazılı belgelere sahip olan ashabın bu konuda susması imkânsızdı. Çünkü mesele Kur’ân gibi sahabenin çok ilgi duyduğu hassas bir mesele idi. Eğer böyle bir şey olsaydı değil itiraz etmek, hatta bu yüzden kanlı savaşlar bile çıkardı.

Bakillanî (v. 403/1013), bu konuyu İ‘cazü’l-Kur’ân adlı eserinde şöyle dile getirmektedir:

“Kur’ân’ı alan kimseler (vahiy kâtipleri) onu şehirlerde, köylerde, saferde ve hazarda hıfzederek zaptettiler. Hatta onu öyle bildirdiler ki onda olmayan bir harfi sehven veya bilerek gizlemek ve karıştırmakla ona katmak imkânsız hale geldi. Eğer ona herhangi bir şey katsa veya noksan etselerdi, elbette bu durum açığa çıkardı. Çünkü İmrü’l-Kays veya başka birisinin şiirinin zabtı, muhafazası ve ona duyulan ihtiyaç Kur’ân gibi olmadığı halde bu şiirden bir beyt eksilse veya ona bir beyt eklense şiir ehli ve erbabı bunu tanır ve derhal reddeder. Bu durum İmrü’l-Kays ve benzerinin şiirinde olmazsa, dinin ve şer’î hükümlerin aslı olan ve muhtelif himmetlerin zapt ve hıfzetmeye uğraştığı Kur’ân-ı Kerim’de nasıl olabilir? Bu ehl-i himmetin bir kısmı şeriat ve fıkhı, bir kısmı tefsir ve manalarını, bir kısmı da fesahat ve belağatını zabt ettiler. Beldeleri farklı, muhtelif maksat ve himmet sahibi olan bu kimselerin, Kur’ân’dan bir şeyin değiştirilmesinde veya gizlenmesinde ittifak etmelerine imkân var mıdır?”[258].

Bu konuda Şia‘nın müfrit kısmı tarafından ortaya atılan yersiz bir iddia da şudur: Güya Hz. Osman (r.a), yazdırdığı mushaf nüshalarında Hz. Ali (r.a)’ye ait bazı hususları çıkartmış. Böylece Kur’ân-ı Kerim

[258] Bakillânî, ***İ‘câz,*** s. 42.

asliyetini kaybetmiştir. Bu iddiaya en güzel cevap, yine Hz. Ali'nin bugün hâlâ mevcut olan kendi hususi mushafıdır. Bu mushafın, Hz. Osman'ın mushafından hiçbir farkı yoktur. Sadece fark, sûreleri tertip ve tanzim etmede görülmektedir. Yoksa metin ve muhteva yönünden her hangi bir eksiklik ve fazlalık olduğundan dolayı değildir[259]. Eğer böyle bir durum olsaydı bu işe ilk önce Hz. Ali (r.a) karşı çıkarak müdahele ederdi. Halbuki bu konuda Hz. Ali, Hz. Osman'ı bütün gücü ile desteklemiş ve çevresindekilere de *"Osman hakkında hayır söyleyin. Eğer ben onun yerinde olsaydım yaptığının aynısını yapardım."*[260] demiştir. Üstelik, eğer iddia edildiği gibi olsaydı Hz. Ali (r.a) halife olduğu zaman bu konuyu tekrar gündeme getirirdi. Halbuki, böyle bir durum söz konusu olmamıştır. Bugün şia'ların elinde bulunan Kur'ânla Sünnîlerin elinde bulunan Kur'ân arasında hiçbir fark yoktur[261].

3. Kur'ân-ı Kerim'in orijinal nüshalarının bulunmadığı iddiası da tamamen mesnetsizdir. Daha önceki konularda belirtmiştik ki Hz. Osman (r.a), Hz. Ebubekir (r.a)'in cem'ettiği mushaftan yedi tane istinsah ettirerek bazı büyük merkezlere göndermişti. Tarihin seyri içerisinde bunların bazılarının harpler, yangınlar vb. gibi çeşitli olaylar neticesinde kaybolduğu bir gerçektir[262]. Buna rağmen bugün Mushaf-ı Osman'ın orijinal nüshalarından dünyanın belirli merkezlerindeki müzelerde bulunmaktadır. Mevcut Mushaflardan birisi İstanbul'da Topkapı Sarayı'nda, birisi Taşkent'te ve diğeri de Londra'da India Office Library'dedir[263]. Bu Mushafların en azından sahabe devrinden kaldıkları kesindir[264].

Kur'ân'ın orijinal nüshalarının bulunmadığını ileri sürenlerin bir iddiası da şudur: Mervan b. Hakem Medine valisi iken Hz. Ebubekir'in cem'ettiği ilk mushafı Rasulüllah'ın zevcesi Hz. Hafsa'dan alarak yaktırmıştır. Bu durumda Kur'ân'ın orijinal nüshasının varlığından nasıl bahsedebiliriz?

---

[259] Cerrahoğlu, a.g.e., s. 77.

[260] Suyutî, a.g.e., c.I, s. 79.

[261] Şia'nın aşırı kısmı dışındaki kimselerde de Kur'ân'ın değiştirildiği görüşünde olanlar vardır. Onlar, asıl Kur'ân Ali (a.s)'nin topladığı Kur'ân'dır, demektedirler. Bu konudaki rivayetlerin farklılığına rağmen Şia'nın, Mushaf-ı Osman'a dayandığı ve kitap olarak onu kabul ettiği aşikârdır. Ancak Şia, mevcut Kur'ân nasslarını kendi anlayışına göre zorlayarak yorumlamaktadır. Hz. Ali'nin şahsi mushafı, Mushaf-ı Osmanla aynı olduğuna göre tahrif konusunda Şia'nın müfrit kısmının görüşleri mutedil kısmının görüşleri ile karıştığı anlaşılmaktadır. Geniş bilgi için bkz. Zehebî, Muhammed Hüseyin, ***et-Tefsir ve'l-Müfessirun,*** Kahire, 1976, c.II, s. 35 vd.; Muhammed Ebuzzehra, ***Tarihü'l-Mezahibü'l-İslamiyye,*** (İmam Ca'fer'in görüşü), Kahire, tsz., c.II, s. 536-537; Fığlalı, Ethem Ruhi, ***Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri,*** İstanbul, 1980; s. 125; Topaloğlu, Bekir, ***Kelâm İlmi – Giriş,*** İstanbul, 1981, s. 227.

[262] Hz. Osman'ın muhtelif İslam merkezlerine gönderdiği mushafların tarihçeleri hakkında geniş bilgi için bkz. Keskioğlu, ***Kur'ân Tarihi,*** s. 246-253; Doğrul, a.g.e., s. 64-66.

[263] Kırca, Celal- Atik, M. Kemal, ***"2000'e Doğru" dergisinin Kur'ân'ın tahrif edildiği iddialarına karşı yazdıkları cevabi makale,*** 10 Haziran 1988 tarihli Tercüman gazetesi, s. 9; Gölcük-Toprak, a.g.e., s. 303.

[264] Altıkulaç, Tayyar, ***Yüce Kitabımız Hz. Kur'ân,*** TDV yayınları, Ankara, 1988, s. 102'de 117 nolu dipnot; ayrıca bkz. a.e., s. 26-27 vd.

Buna cevaben deriz ki, Önce Mevan b. Hakem'in ilk mushafı yaktırdığı haberi muteber kaynaklarda geçmemektedir[265]. Bu nedenle sağlam habere dayanmayan bir rivayetle Mervan b. Hakem'in Hz. Hafsa'dan Mushafı alarak yaktırdığına hükmedemeyiz. Muhtemelen Mushaf-ı Osman'ın diğer nüshalarının başına gelen durum bu Mushafın da başına gelmiş olabilir[266].

Burada netice olarak şunu diyebiliriz ki, Hz. Hafsa'nın yanında bulunup ilk cem'edilen Mushaf, sebebi ne olursa olsun kaybolmuştur ve bugün mevcut değildir. Bu hususta Müslüman milletlerin geçmiş kültür miraslarına maalesef Batılılar kadar sahip çıkmadıklarını söyleyebiliriz. Bununla beraber bu ilk mushafın bugün elimizde bulunmayışı Kur'ân'ın orijinal nüshasının yokluğu anlamına gelmez. Çünkü Hz. Osman'ın ne kadar dikkatli bir şekilde Zeyd b. Sabit'e ilk Mushafı hassasiyetle istinsah ettirdiğini ve sahabenin de bunu onayladığını görmüştük. İlk Mushafın nüshaları çoğaltılıp ve bunları sahabe onayladıktan sonra Mushaf-ı Osmanla Hz. Ebubekir'in cem'ettiği Mushaf arasında bir fark kalmadığını görüyoruz. Bu durumda ilk Mushafla hiçbir farkı kalmayan Mushaf-ı Osman'ın da orijinallik kazandığı bir gerçektir. Hatta Mushaf-ı Osman daha sağlam malzemelere yazılarak çoğaltılıp resmiyet kazandıktan sonra cem'edilen ilk Mushafın orijinalliğinin çok önemi kalmamıştır. Artık bundan sonra bizatihi kendisi orijinal olan Hz. Osman'ın Mushafının çeşitli nüshaları günümüzde hala mevcut olduğuna göre bu iddia da geçerliliğini yitirmiştir.

Bir diğer tartışılan durum da Hz. Osman'ın kendi yazdırdığı mushaflara uymayan diğer nüshaları yaktırmasıdır. Kur'ân'da tahrif olduğunu iddia edenlerin dillerine doladığı meselelerden birisi de budur. Her şeyden önce hemen şunu belirtelim ki Hz. Osman, kendi yazdırdığı ve ashabın onaylayarak icma' ettiği resmi Mushafa uyan nüshaların hiçbirisini yaktırmamıştır. O, yazıları doğru olan nüshalara ilişmemiş, tashihi mümkün olanları tahih ettirmiş, tashihi mümkün olmayacak derecede bozuk ve yanlış nüshaları da yaktırmıştır[267]. Bundan daha tabii ne olabilir? Halbuki Hz. Osman Hz. Ali'nin, İbn Mesud'un, Ubeyy b. Ka'b vb. gibi zatların yazdıkları hususi mushaflara doğru oldukları için ilişmemiştir. Bu mushaflar, bugün hala mevcuttur[268].

Hz. Osman'ın yazdırdığı mushaftan farklı nüshaların bulunmasına gelince, yukarıda belirttiğimiz gibi bunlar doğru oldukları için Hz. Osman tarafından yaktırılmayıp günümüze kadar gelebilmişlerdir. Bu mushafların yakılmaması da çok yerinde ve isabetli bir karar olmuştur. Eğer bunlar da yakılsaydı bu mesele İslam düşmanları tarafından çok kere istismara sebep olurdu ve bu mushafların da metin ve muhteva

---

[265] Kırca-Atik, a.g.m., ***10 Haziran 1988 tarihli aynı gazete***, s. 9; Altıkulaç, Yine aynı dergiye aynı gazetedeki cevabi makalesinde (6 Haziran 1988) bu haberi veren İbn Ebî Davud'un güvenilir bir kişi olmadığını çeşitli kaynaklardan naklen anlatmışlardır. Hatta *"Sünen"* sahibi babası Ebu Davut bile oğlu için *"Yalancının biridir."* demiştir.

[266] Kırca-Atik, a.g.e., a.y.

[267] S. Salih, a.g.e., s. 38; Rafiî, a.g.e., s. 78.

[268] Bu mushafların tertibini gösteren cetvellerin mukayesesi için bkz. Cerrahoğlu, a.g.e., s. 79-88.

yönünden Mushaf-ı Osman'dan farklı olduklarını iddia ederlerdi. Halbuki bu farklı mushafların varlığı onlara bu imkânı vermemiştir. Çünkü Mushaf-ı Osmanla diğer mushaflar arasındaki ihtilaf sadece sûrelerin tertip ve tanzimindedir; yoksa metin ve muhteva yönünden değildir.

İbn Mesud (r.a)'un Mushafında fatiha ve muavezeteyn (Felak ve Nas) sûrelerinin olmaması[269], buna karşılık Ubeyy b. Ka'b (r.a)'ın Mushafında fazla olarak kunut dualarının bulunması da mushaflar arasında ihtilaf bulunduğuna delil olamaz. Şöyle ki, Hz. Osman'ın resmi Mushafı İbn Mesud ve Ubeyy b. Ka'b'ın mushafları hariç, diğer hususi mushaflarla her bakımdan tam bir uyum içindedir. Bununla beraber Hz. Osman'ın Mushafı İbn Mesud'un Mushafıyla kunut dualarının bulunmayışı yönü ile icma' halinde olduğu gibi, Ubeyy b. Ka'b'ın Mushafıyla da Fatiha ve Muavezeteyn sûrelerinin varlığı yönüyle tam bir birlik içerisindedir. Her iki mushafın tek yöndeki bu farklılıkları haber-i âhâdle olup, icma' ve tevatürle olmadığı için ümmet nazarında kabul görmemişlerdir[270]. Çünkü âhâd rivayetle Kur'ân âyetleri ispat olunamadığı gibi inkâr da olunamaz. Bu nedenle "Fatiha ve Muavezeteyn" sûrelerinin Kur'ân'dan sayılmadığına dair rivayetlerle "kunut dualarının" Kur'ân'dan olduğunu bildiren rivayetler nazar-ı itibara alınmamıştır[271]. Hz. Osman'ın Mushafı ise sahabenin icmaı' ile resmi bir mahiyet aldığı ve tevatüren nakledildiği için ümmet nazarında güzel bir kabule mahzar olmuştur. Zaten İlahî kitap olmada mütevatirliğin şart olduğunu daha önce görmüştük. Bu şart ise ancak, resmiyet kazanan Hz. Osman'ın mushafında bulunmaktadır.

Esasen gerek İbn Mesud Ubeyy b. Ka'b'ın Mushafları ve gerekse diğer hususi mushaflar, birer özel arşiv niteliğindedirler. Bu mushaflar sahiplerine ait özel bir çalışma olduğu için bunlarda sûrelerin tertip ve nizamında farklılık olabileceği gibi, tefsir niteliğinde bazı açıklayıcı notlar da bulunabilir. Bu, gayet normaldir. Fatiha gibi her gün beş vakit namazda kırk defa okunan bir sûreyi İbn Mesud belki de bu özel Mushafına yazmaya bile ihtiyaç duymamış olabilir. O günkü şartlarda yazı malzemesini elde etmenin zorluğu da bu hususa kuvvet kazandırmaktadır[272]. Halbuki Hz. Osman'ın Mushafı özel bir çalışma olmayıp bütün ümmetin kendisini örnek alacağı resmi bir mushaftır. Bu nedenle onda tefsir ve dua niteliğinde dahi bir harf bile yazılmamıştır. Ayrıca bu mushafların yazılmasında bütün devlet imkânları seferber edildiği için malzeme ve personel sıkıntısı da söz konusu değildir. Bu sebeple herhangi bir eksikliğe meydan verilmemiştir[273].

---

[269] Suyut', a.g.e., c.I, s. 105.

[270] Altıkulaç, ***"2000'e Doğru" dergisinin Kur'ân'ın tahrif edildiği iddialarına karşı yazdığı cevabi makale,*** 6 Haziran 1988 tarihli Tercüman gazetesi, s. 9.

[271] Cerrahoğlu, a.g.e., s. 126.

[272] Altıkulaç, a.g.m., aynı yer.

[273] Altıkulaç, a.g.m., aynı yer.

Şunu da ilave edelim ki, gerek Kur'ân cem' olunurken ve gerekse istinsah edilirken ashabın bu mushaflar üzerinde meydana getirdiği icma'da bu hususi mushaf sahiplerinin bizzat kendileri de vardı. Hz. Osman'ın bütün illerde bu resmi mushafa uyma emrine, bu mushaf sahiplerinden hiçbir tepki gelmemiş, üstelik hepsi de takdirle karşılamışlardır. Her ne kadar Hz. Osman'ın bu emrini o zaman Kufe'de bulunan İbn Mesud önceleri kaygıyla karşılamış ise de sonradan, yapılan işin mahiyet ve önemini anlayınca Hz. Osman hakkında söylenen dedikodu niteliğindeki sözlere bizzat kendisi karşı çıkmıştır. O da Hz. Ali gibi, *"Eğer Osman'ın yerinde olsaydım ben de aynısını yapardım."*[274] demiştir. Hal böyle olunca bu gibi iddialardan medet ummak akıl ve iz'an işi değildir. İlmî zeminde yapılan incelemeler arasında bunu yapan da yoktur.

Son zamanlarda Münih Üniversitesi nezdinde kurulan "Kur'ân Araştırmaları Enstitüsü", 1934 yılında yaptığı incelemede muhtelif zamanlarda yazılmış kırk iki bin Kur'ân nüshasının mikro filmlerini bir araya toplayarak bu mushaflar arasında fark olup olmadığını araştırmışlardır. Altmış yıl süren bu çalışma sonunda bu nüshalar arasında hiçbir fark bulamamışlardır. Halbuki aynı üniversitenin, İncil nüshaları arasıda yaptığı araştırmada bu nüshalar arasında ikiyüz bin civarında fark olduğu tespit edilmiştir[275].

Bütün bular bize, "İnna nahnü nezzelna'z-Zikra ve inna lehu le hafizun/ Kur'ân'ı biz indirdik, onu koruyacak da biziz."[276]. "Ve temmet kelimetü Rabbike sıdkan ve adlan lâ mübeddile li kelimatihi/ Rabbinin sözü doğruluk ve adaletle tamamlandı; O'nun sözlerini değiştirecek yoktur."[277], meâlindeki âyetlerin hakikatlerinin tahakkuk ettiğini göstermektedir. Kur'ân-ı Kerim lafız ve manası ile Allah kelâmı olup Hz. Muhammed (s.a.v)'e indiği şekliyle aynen elimizdedir. Bugün dünyanın dört bir yanındaki Kur'ân-ı Kerimler istisnasız birbirinin aynıdır. Bu durum kutsal kitaplar arasında yalnızca Kur'ân'a has bir özelliktir. Onu tahrif etmeye geçmişte olduğu gibi gelecekte de kimsenin gücü yetmeyecektir. Çünkü o, İlâhî va'd ile muhafaza altına alınmıştır.

[274] Suyut', a.g.e., c.I, s. 79; Altıkulaç, a.g.m., aynı yer.

[275] Gölcük-Toprak, a.g.e., s. 304; Altıkulaç, a.g.m., aynı yer.

[276] Hicr, 15/9.

[277] En'âm, 6/115.

II. BÖLÜM

KUR'ÂN'IN MU'CİZE OLUŞU

Buraya kadar geçen bölümde Kur'ân'ın İlâhî kitap olduğunu tarihî seyr içerisinde işleyerek ispatladık. Bu bölümde ise İlâhî kitap olan Kur'ân'ın bizzat kendisinin mu'cizeliğini değişik yönleri ile ele alarak inceleyeceğiz. Bu nedenle mevzumuza başlamadan önce giriş mahiyetinde mu'cize ve çeşitleri, bilhassa aklî mu'cize hakkında kısaca bilgi vereceğiz.

Mu'cize lügatte "ACZ" kökünden türetilmiş olup "ifâl" vezninden ism-i faildir. Manası, âciz bırakan, güçsüz kılan ve meydana gelen harikulade (adet üstü) olay karşılığında kullanılan bir ıstılahtır. Yine "i'câz" kelimesi de bu babın mastarı olup, "âciz bırakmak" manasına gelmektedir[278].

Terim olarak mu'cize: Vahiy ile müşerref olan peygamberlerin nübüvvet davasında sözlerinin doğruluğuna şehadet etmek için peygamberliğini ilan ettiği esnada insan gücünün üstünde adetüllaha muhalif olarak ortaya çıkan garip ve acip işlerdir[279].

Görüldüğü gibi, mu'cizede nübüvvet dava etmek şarttır. Nübüvvet dava eden zat, önce *"Ben Allah tarafından gönderilmiş bir peygamberim."* diyerek nübüvvetini ilan eder. Bunun üzerine Allah Teâlâ, peygamberinin hak ve sadık olduğuna delil olsun diye onun elinde mu'cizeler yaratır. Peygamber de bu mu'cizelerle halka meydan okur. "Eğer benim hak peygamber olduğuma inanmıyorsanız siz de bunların bir mislini getiriniz." diyerek onları acze düşürür[280]. Nübüvvet davasında mu'cize göstermek esastır. Çünkü mu'cize, peygamberlik davasının delilidir. Biz, mu'cize olmadan nübüvvet dava eden zatın doğruluğunu anlayamayız[281].

Mu'cizenin vukuû, aklen imkansız değildir. Çünkü mu'cize Allah'ın bir fiilidir. Allah'ın sonsuz kudreti karşısında imkânsız bir şey düşünemeyiz. Kaldı ki içinde yaşadığımız âlemde meydana gelen her şeyin yaratılması beşer kudretinin üstünde bir olaydır[282]; dolayısı ile mu'cizedir. Ancak bunların yaratılışı adet haline gelmiş bir kanunla olduğu için bizde alışkanlık meydana getirmiştir. Kâinatta yaratılmış her şey mu'cize olduğu halde biz bu sebepten dolayı çok kere bunu idrak edemeyiz. Esasen tabiat

---

[278] İ.A, Mu'cize maddesi, c.VIII, s. 444; Bağdadî, a.g.e., s. 170; Gölcük-Toprak, a.g.e., s. 305; Karaçam, a.g.e., s. 22 vd.; Ayrıca ***"i'câz"*** kelimesini, ***"îcâz"*** la karıştırmamak gerekir. ***Îcâz: Az sözle çok mana ifade etmek demektir.*** Böyle sözlere, ***"mûcez, veciz ve vecize"*** *denir*. Bkz. ***Mu'cemü'l-Vasît,*** s. 1014; Talu, Mehmet, ***İ'câzü'l-Kur'ân,*** Erciyes Üniversitesi İ.F.Dergisi, Kayseri, 1986, Sayı: 3, s. 313-314.

[279] Giridi, a.g.e., s. 30; Bağdadî, a.g.e., s. 171; Lakkânî, a.g.e., s. 189; Taftazânî, a.g.e., s. 295; Gazalî, Kavaidü'l-Akaid, s. 62'de 1' nolu dipnot.

[280] Taftazânî, a.g.e., s. 295; İ.A., c.VIII, s. 445; Giridî, a.g.e., s. 30.

[281] Pezdevî, a.g.e., s. 139; Gölcük-Toprak, a.g.e., s. 308.

[282] Bahçeci, a.g.e., s. 267 vd.; Gölcük-Toprak, a.g.e., s. 305; Karaçam, a.g.e., s. 308.

kanunlarının zorunluluğu da yoktur. Allah'ın güç ve kuvvetine karşı bu kanunların nasıl zorunluluğu olabilir?[283] O, her an için, koymuş olduğu bu kanunları tersine çevirebilir.

Mu'cizenin çeşitlerine gelince, bu konuda muhtelif tasnifler yapılmıştır. Şimdi bu tasniflere göre özet olarak mu'cize ve çeşitlerini görelim.

1. Hidâyet mu'cizeleri: Bunlar da kendi aralarında; a. Maddî mu'cize, b. Manevî mu'cize olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Maddî mu'cizeye misal, Hz. Musa (a.s)'nın asa (değnek) mu'cizesi gibi mu'cizelerdir. Manevî mu'cizeye en güzel misal, Kur'ân-ı Kerim'dir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, akılla kavranılıp düşünmekle i'cazı anlaşıldığı için ona manevî mu'cize denmiştir[284].

2. Helâk mu'cizeleri: İnkârcı ve azgın kavimlerin kendilerine gönderilen peygamberlerle alay ederek, "Senin bizi tehdit ettiğin azap ne zaman gerçekleşecek?" ve "Eğer doğru söyleyenlerden isen bizi kendisi ile tehdit ettiğin azabı getir."[285] meâlindeki âyetlerde geçen sözlerine karşı, Allah Teâlâ peygamberlerinin doğruluğunu inkârcıları helâk etmekle göstermiştir. Ad ve Semûd kavimlerinin helâkı gibi.

Mu'cize, bir başka açıdan da iki kısma ayrılmaktadır: **1.** Aklî mu'cizeler; bunlara manevî mu'cizeler de denir. **2.** Hissî mu'cizeler: Bunlara da maddî mu'cizeler denmektedir[286]. Yukarıda maddî ve manevî mu'cizelere misal vermiştik. Mu'cizeyi daha değişik şekilde sınıflandıranlar da vardır[287]. Fakat biz burada bu kadarıyla iktifa ediyoruz.

Hissî (maddî) mu'cizeler, Allah Teâlâ tarafındna tabiata yerleştirilerek onun işleyişini sağlayan tabiat kanunlarını aşarak duyu organları ile idrak edilebilen mu'cizelerdir. Bunlar sadece vuku bulduğu zaman orada hazır bulunanlarca idrak edilebilir. Orada bulunmayanlara ve gelecek nesillere yalnız rivayet yoluyla aktarılmaktadırlar. Bu tür mu'cizelerin bir kısmı Kur'ân-ı Kerim'de de anlatılmaktadır[288].

Aklî (manevî) mu'cizelerin en güzel örneği Kur'ân-ı Kerim'dir, demiştik. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, insanlığın fikrî ilerleyişine paralel olarak aklını kullanmak ve vicdanının sesine kulak vermek isteyen her devrin insanlarına hitap etmektedir. İşte bundan dolayıdır ki ona aklî (manevî) mu'cize denilmiştir. Esasen Kur'ân-ı Kerim'in beşer kelâmı değil, ilahî kelâm oluşu akıl yolu ile bilinebilen bir hakikattir. Kur'ân'ın akla, tefekküre, ilme, edebî zevke kalbin hissiyatına hitab eden bu özelliği bir madde gibi duyu

---

[283] Uludağ, Süleyman, ***İbn Rüşd'ün "Faslü'l-Makâl" isimli eserinin tercümesi (Felsefe-Din İlişkileri)'ne yazdığı giriş,*** İstanbul, 1985; Bahçeci, ***Mu'cizenin İmkânı ve Tabiat Kanunlarının Zorunsuzluğu,*** Erciyes Üniversitesi İ.F.Dergisi, Kayseri, 1983, Sayı: I, s. 167.

[284] Bahçeci, a.g.e., s. 221 vd.

[285] Yunus, 10/48; Mülk, 67/25; A'râf, 7/70-77; Hûd, 11/32.

[286] Gölcük-Toprak, a.g.e., s. 305.

[287] Bkz. Bağdadî, a.g.e., s. 171 vd.; Gölcük, Şerafeddin, ***Kelâm Açısından İnsan ve Fiilleri,*** İstanbul, 1979, s. 110 vd.

[288] Kamer, 54/1-2; Enbiyâ, 21/69-70; Neml, 27/10-19, 40.

organları ile idrak edilemez[289]. Bu nedenle onu hissî mu‘cizelerle kıyaslayamayız. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.v) bir hadislerinde: “Peygamberlerden hiçbir peygamber yoktur ki ona mu‘cizelerden zamanındaki insanların inandıkları kadar verilmiş olmasın. Mu‘cize olarak bana verilen ise ancak Allah’ın bana vahyettiğidir…..”[290] demekle Kur’ân mu‘cizesinin önemine dikkat çekmektedir. Şimdi bu eşsiz mu‘cizenin i‘câz yönlerini görelim.

2. 1. KUR’ÂN’IN İ‘CÂZ YÖNLERİ

Kur’ân-ı Kerim’in i‘câz yönleri sayılamayacak kadar çoktur. Çünkü Kur’ân, geçmiş ve gelecek bütün zamanları kuşatan bir İlahî kelâm olduğu için güneşin her gün yeniden doğması gibi, onun da her an yeni bir mu‘cizesinin görünmesi muhtemel ve mümkündür[291]. Bununla beraber İslam bilginleri tarafından Kur’ân’ın mu‘cize oluşu ele alınırken bütün yönleri göz önünde bulundurulmaya çalışılmış, neticede muhtelif i‘câz yönleri ortaya çıkmıştır[292]. Ancak biz burada onun sadece lafız ve mana yönünden mu‘cizeliğini ele alacağız.

2. 1. 1. LAFIZ YÖNÜNDEN KUR’ÂN’IN MU‘CİZE OLUŞU

2. 1. 1. 1. Kur’ân’ın Fesahat ve Belağatı

Kur’ân’ın mu‘cizeliğini fesahât ve belağât yönleri ile ele almadan önce bu kelimelerin kısaca ne manaya geldiklerini görelim.

Fesahât: Aslında açıklık, duruluk (fasihlik) anlamında kullanılan[293] bu kelime, bir başka ifadeyle kusursuz kelâm demektir. Yani kelimeler ve onlardan meydana gelen kelâmın lafız, mana ve ahenk itibarı ile kusursuz olması anlamındadır. Fesahât kelime, kelâm ve mütekellimde bulunur[294]. Fasih kelâm kapalı, anlaşılmaz ve bıktırıcı değildir. Bilakis açık, duru, zevkli ve akıcıdır. Çünkü fasih sıfatı, bir kelâmda her yönüyle kusursuzluğa delâlet etmektedir.

Belağât ise: Kelâmın fasih olması ile birlikte halin gereğine ve makama uygun olması demektir. Beliğ söz söyleme melekesi anlamına da gelen[295] belağât, çok kere fesahât kelimesi ile eş anlamlı olarak da

---

[289] Topaloğlu, Bekir, ***İsmail Karaçam’ın a.g.eserine yazmış olduğu takriz,*** s. 9-10.

[290] Müslim, a.e., c.I, s. 134.

[291] Ersöz, İsmet, ***Kur’ân’ın Üslûb ve İ‘câzı,*** Diyanet Dergisi, Ankara, 1987, c. XXIII, Sayı: I, s. 44.

[292] Karadeniz, Osman, ***Kelâmcılara Göre Kur’ân-ı Kerim’in İ‘câzı Meselesi,*** Dokuz Eylül Üniversitesi İ.F.Dergisi, İzmir, 1986, Sayı: III, s. 142.

[293] İ.A., Fesahât maddesi, c.V, s.575-576; Talu, a.g.m., s. 318.

[294] Coşkun, Ahmet, ***Kur’ân-ı Kerim’in Tefsirinde Belağâtın Önemi,*** Erciyes Üniversitesi İ.F.Dergisi, Kayseri, 1988, Sayı: V, s.184-185; İ.A, Belağat maddesi, c.II, s. 464; Talu, a.g.m., a.y.

[295] a.g.eserler, a. yerler.

kullanılır. Bununla birlikte belağat, fesahâttan farklı manaya da sahiptir. Her yönüyle mükemmel olan fasih kelâmın muhataba göre yerinde ve zamanında kullanılması belağâttr. Çünkü belağât, hem kelâmda hem de mütekellimde bulunur.

Görüldüğü gibi belağatta halin gereğine uygun söz söylemek esastır. Kelâm ne kadar fasih olursa olsun duruma göre muhatabı, çevreyi, sosyal yapıyı, zaman ve mekânı göz önünde bulundurmadan söylenecek söz beliğ olmaz. Zaten böyle bir sözden de fayda beklenilmez.

Kur'ân-ı Kerim'in fesahat ve belağatına gelince onun mu'cizeliğini ispat eden en önemli yönlerinden birisi de budur. Çünkü i'câzın en yüksek yönü, onun lafzındaki fesahat ve belağattan doğan lisanî mu'cizeliktedir. Kur'ân-ı Kerim, bu i'câz şekliyle insan gücünün üstünde olduğundan hiç kimse onun bir benzerini getirememiştir. Bu konunun daha iyi anlaşılması için Kur'ân'ın indiği çağdaki Arap toplumunun edebî durumuna bir göz atalım.

Kur'ân-ı Kerim'in nazil olduğu asırda Arap toplumunda en çok ilgi duyulan şey belağattı. O zamanda Arap dili fesahat ve belağatın zirvesine erişmiş bulunuyordu. Bu nedenle Arap edebiyatı da altın çağını yaşamaktaydı. Belağat onların yaratılışlarında vardı. Bu durum onlara veraset yoluyla nesilden nesile intikal ediyordu. Kur'ân'dan önceki devirlerde Arap dili gelişerek inkişaf etmişti. Bu gelişme ve inkişafa paralel olarak da her birisi edebi çığırlar açabilecek şairler yetişmişti. Bu şairlerin sayısı da oldukça boldu[296]. Bunun sebebi, Araplar ümmî oldukları için tarihlerini, kültürlerini ve edebî değerlerini sözlü olarak muhafaza ediyor ve nesilden nesile aktarıyorlardı. Bundan dolayı sözlü edebiyat, bilhassa şiir sanatı çok gelişmişti. Bu yüzden şiire ve şaire çok büyük değer veriyorlardı. Hatta öyle ki bir kabilenin mümtaz bir şairi, o kabilenin millî kahramanı gibi idi. Kabileler arası şiir yarışması yapılarak içlerinden beğenilen yedi tanesi Kâbe'nin duvarına asılıyordu. Bu şiirlere Muallakât-ı Seb'a (Yedi Askılı şiir) denmekteydi[297]. Zaten Araplar öteden beri söz söylemede ve meramlarını ifade etmede kendilerini çok üstün görürlerdi. Bu yüzden diğer milletlere söz söylemesini bilmeyen manasında "acem" ifadesini kullanıyorlardı. Acem, hem Arap olmayan hem de konuşma sanatını bilmeyen demekti[298]. Bu durumlar bize onların konuşma sanatında, şiir ve hitabette ve edebî zevkin her çeşidinde ne kadar ileri olduklarını göstermektedir.

İşte böyle bir ortamda Kur'ân-ı Kerim inerek onların itikadlarına hücüm etti. Babalarını ve geçmişlerini alaya alarak adet ve geleneklerini yıktı. Onları putperestliğin ve şirkin her çeşidinden tevhid akidesine çağırdı. Bütün muarızlarını mücadeleye davet etti. Kur'ân mu'cizesinin fesahat ve belağatı, bu

---

[296] Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer (v. 538/1143), ***el-Keşşâf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekavîl,*** Beyrut, tsz., c.I, s. 15.

[297] Rafiî, a.g.e., s. 240; Doğrul, a.g.e., s. 11-12; Ateş, a.g.e., s. 163; Yıldırım, a.g.e., s. 175.

[298] Yıldırım, a.g.e., s. 175.

inatçı, kindar, adet ve göreneklerine mutaassıp bir şekilde bağlı Arap kavmini mağlup ederek önünde diz çöktürdü[299]. Son derece yüksek deha sahibi edip ve şairleri şaşkına döndürerek teslime mecbur etti.

O zamanda Araplar arasında en çok rağbet edilen makbul ve muteber meziyetin fesahat ve belağat olduğunu görmüştük. Bu sebeple onları alıştıkları hayattan ayırıp yepyeni bir yön verecek ve inkılap yapacak kitabın etkisi, mutlaka i‘câz derecesine ulaşması gerekliydi[300]. Aksi taktirde onlara kendisini kabul ettiremez ve hakimiyet kuramazdı. Halbu ki Kur’ân, indirildiği toplumda herkes onu dinlememek için kaçtıkları halde onları kendi etrafına toplamıştır. Bütün insanlar onun aleyhine çalıştığı halde yine de kendisini kabul ettirerek galip gelmiştir. Bu durum onun fesahat ve belağatının kalplerde ve akıllarda meydana getirdiği çekici özelliğinin tesirinden başka bir şey değildir. Eğer Kur’ân’da bu üstün meziyetler bulunmasaydı o günkü Arap toplumu üzerinde hiçbir iz bırakamazdı[301].

Esasen Allah Teâlâ’nın öteden beri devam edegelen kanunu şu ki, peygamberlerine verdiği mu‘cizeler genellikle peygamber oldukları cemiyetin en ileri gittikleri hususlarda olmasıdır. Böylece Allah Teâlâ, o cemiyetin dikkatini çekerek insan gücünün sınırlı, İlahî gücün ise sınırsız olduğunu göstermek istemiştir.

Mesela, Hz. Musa (a.s) ve Hz. İsa (a.s) gibi peygamberler sihirde ve tıpta çok ileri gitmiş muhitlere ve toplumlara gönderilmiş, kendilerine de büyük çapta bu çeşit mu‘cizeler verilmiştir. Bunun sebebi insanları en zirveye çıktıkları noktada aciz bırakarak Allah’ın sonsuz kudretini bildirmektir[302]. Çünkü her toplumda çeşitli fen ve sanatlarda uzmanlaşmış insanlar vardır. O sanatın değerini de ancak onlar takdir ederler. Diğer insanlar onlara itimad edip sözlerini kabul ederler.

İşte Kur’ân-ı Kerim, şiir ve edebiyatta son derece ileri gitmiş bulunan Arap toplumu içinde inerek onları mübarezeye davet edip meydan okudu[303]. Edebiyatta ve şiirde son derece mütehassis olan Arap edip ve şairleri, Kur’ân’ın fesahat ve belağatının karşısında aciz kaldıklarını bildirerek boyun eğdi ve teslim oldular.

Diğer taraftan onlar kendi ihtisas sahalarına girdiği için Kur’ân’a muaraza ve rekabet hissi ile dolu oldukları halde ona karşı koyamadılar. Üstelik onlar son derece kibirli ve gururluydu. Bu nedenle edebî sahada kendilerine nihayet derecede güven duyuyorlardı. Buna rağmen onların Kur’ân’ın fesahatı ve belağatı karşısında çaresiz kalmaları onun mu‘cizeliğini açıkça gösteren bir belgedir. Bu meselede uzmanlaşmış sanat ve marifet ehli kimseler aciz kaldıktan sonra diğer avam halk tabakasının muaraza edemeyeceği apaçık bir şekilde anlaşılır.

[299] Yıldırım, a.e., a.y.

[300] Doğrul, a.e., a.y.

[301] Doğrul, a.e., a.y.

[302] Yıldırım, a.e., a.y.

[303] Ateş, a.g.e., s. 163 vd.; Yıldırım, a.e., a.y.

Şimdi Arap dahi ve ediplerinin Kur'ân'ın fesahat ve belağatı karşısında nasıl şaşkına döndüklerine ve çaresiz kaldıklarına dair birkaç misal verelim.

Kureyşin en ileri gelen şairlerinden Velid b. Muğire Hz. Peygamber'in yanına gelerek biraz Kur'ân dinledi. Sonra müşriklerin yanına döndüğü zaman Ebu Cehil onu sıkıştırdı ve şöyle dedi: Velid Kur'ân'ı beğeniyor diye bir laf çıkmış, sen Kur'ân'ın aleyhine birkaç söz söyle. Bunun üzerine Velid, ya ne diyeyim, diyerek konuşmasını şöyle sürdürdü: "Vallahi aranızda şiiri, recezi benim kadar iyi bileniniz yoktur. Vallahi onun söyledikleri bunlardan hiç birine benzemiyor. Onun sözünün bir tatlılığı ve bir güzelliği var. Üstü meyvedar, altı bereketli. O, daima üste çıkıyor. Onun üstüne çıkılamıyor."[304]. Bunun üzerine Ebu Cehil Velid'e: Kavmin senin bu sözlerini beğenmez. Sen onun aleyhinde bir şeyler söyle değince, Velid: Öyle ise bana müsaade ediniz biraz düşüneyim dedi.

Daha sonra hac mevsimi geldiği zaman, dışardan Mekke'ye hey'etler gelmeye başlayınca Velid Kureyşin ileri gelenlerine: "Bir birinizi yalancı çıkarmamak için aranızda söz birliği edin." dedi. Bunun üzerine Kureyşin ileri gelenleri toplanarak bu meseleyi kendi aralarında tartıştılar. Her biri bir şey söylüyordu. Hz. Peygamber hakkında kâhin, sihirbaz, deli, şair vs. diyelim dediler. Fakat hiç birisi bu sözlere inanmıyordu. Her birisi şiiri çok iyi biliyor, Kur'ân ise şiire hiç benzemiyordu[305]. Sihirbazları tanıyorlardı. Fakat Hz. Muhammed'de böyle bir alâmet yoktu. Mecnun değildi. Herkesten akıllı olduğunu kendileri de biliyorlardı. Şaşırmışlar, ne diyeceklerini bilemez hale gelmişlerdi. Sonunda Velid b. Muğire şöyle dedi: "Vallahi Muhammed hakkında dediklerinizin hiçbirisi doğru değil, fakat biz yine de taraftarlarımızı kandırmak için ağız birliği yapalım. Birbirimizi yalancı çıkarmamak için ona oğul ile babasını, kardeş ile kardeşi ve akrabaları birbirinden ayıran sihirbaz diyelim."[306].

Bir başka misal de Utbe b. Rabia olayıdır. Şöyle ki Utbe, Kureyşin ileri gelenlerinden hatırı sayılır bir kişi idi. Bu yüzden Kureyşliler onu Hz. Peygamber'e bu davadan vazgeçirmesi için gönderdiler. O da varıp Muhammed'e biraz nasihat edeyim, belki bu işten vazgeçer de durum düzelir düşüncesi ile Hz. Peygamber'in yanına gelerek şöyle dedi: "Ey Kardeşimin oğlu! Sen güzel ahlâkınla, üstün meziyetlerinle seçkin bir adamsın. Şimdi ise kavmimiz arasına ihtilaf soktun. Sen bizim tanrılarımızı reddediyorsun. Sana bildireceğimiz bir teklifimiz var ki, onu kabul edip etmeyeceğini iyi düşün ve bize haber ver." Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v), söyle ey Ebu'l-Velid, seni dinliyorum dedi. Utbe şöyle dedi: "Senin bu şekildeki hareket ve sözlerinle eğer maksadın bu işten para kazanmaksa sana istediğin kadar büyük miktarda para ve servet verelim. Eğer maksadın şan ve şerefse seni başımıza reis yapalım. Eğer sen

---

[304] Kutup, a.g.e., c.X, s. 535; Rafiî, a.g.e., s. 271.

[305] Rafiî, a.g.e., a.y; Keskioğlu, ***Kur'ân Tarihi,*** s. 57.

[306] Abdusselam, a.g.e., s. 78; Aliyyü'l-Karî, Ali b. Muhammed Sultan el-Herevî (v. 1014/1606), ***Şerhü'ş-Şifa,*** baskı yeri yok, 1264, s. 323-324; Kutup, a.g.e., c.X, s.535; Rafiî, a.g.e., a.y; Keskioğlu, a.e., a.y.; Karaçam, a.g.e., s. 150 vd.; Ateş, a.g.e., s. 164-165.

hakimiyet peşinde isen seni hükümdar seçelim. Eğer sana gelen bir şeye mukavemet edemiyorsan sana hekim getirelim. Ne istiyorsan verelim, yeter ki sen bu davadan vazgeç."[307]. Utbe sözünü bitirince Hz. Peygamber (s.a.v) Utbe'ye, sözün bitti mi ey Ebu'l-Velid? Utbe, evet bitti dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v), öyle ise şimdi sen beni dinle, diyerek Fussilet sûresini okumaya başladı. Sûrenin sonuna doğru secde âyetini okuyarak secde etti. Sonra tekrar okumaya devam ederek sûreyi bitirdi. Sûre bittikten sonra Rasulüllah (s.a.v) Utbe'ye baktı ki, Utbe ellerini arkasına bağlamış sakin sakin dinliyor. Hz. Peygamber Utbey'e: "Ey Ebu'l-Velid! İşte dinledin, artık beğendiğin gibi yap, sen bilirsin dedi."[308].

Bundan sonra Utbe hiç konuşmadan çıktı. Sahibini maldan, mülkten, iktidardan ve her şeyden üstün tutup tercih ettiren şeyi düşünerek Kureyş'in ileri gelenlerinin yanına döndü. Kureyşliler onu düşünceli ve şaşkın görünce telaşlandılar ve "Arkanda ne var, ne getirdin Ey Ebu'l-Velid?" diye sordular. Utbe şöyle cevap verdi: "Ne olacak öyle bir kelâm işittim ki, vallahi onun gibisini asla işitmiş değilim. Vallahi o ne şiir, ne sihir ve ne de kehanettir. Ey Kureyş halkı! Beni dinleyin ve bu adama ilişmeyin. Onu bulunduğu hal üzere bırakın. Allah'a yemin olsun ki onun sözlerinin büyük tesiri olacak ve mühim bir dava doğacak. Eğer Araplar ona bir şey yaparsa sizden başkası yapmış olur. Eğer o Araplara galebe gelirse onun şerefi sizin şerefiniz sayılır.".

Utbe'nin bu beklenmedik sözlerine oradakiler kızarak "Muhammed seni de büyülemiş." dediler. Buna karşı Utbe: "Hayır, onun hakkında benim kanaatim bu, siz nasıl isterseniz öyle yapın." dedi[309]. İşte Kur'ân'ın fesahat ve belağatının i'câzı karşısında Kureyşin ileri gelen dahileri böyle çaresiz kalmışlardı.

Kur'ân'ın fesahât ve belağâtının eşsiz ahenk ve tatlılığı o kadar üstündü ki, Kureyşin büyükleri halka Kur'ân dinlemeyi yasakladıkları halde kendilerini gizlice Kur'ân dinlemekten alıkoyamıyorlardı[310]. Esasen Hz. Peygamber'in bütün düşmanlarına karşı tek silahı Kur'ân'dı. Onlara Kur'ân okumakla galebe ediyordu. Başta Hz. Ömer olmak üzeder Kureyşin bir çok ileri gelenleri, şair ve hatipleri hep Kur'ân'ın tesiriyle Müslüman olmuşlardı. Hatta Müslüman olmadıkları halde çok sayıda edip âyetlerin fesahât ve belağâtlarına karşı hayranlıklarını dile getiriyorlardı. Bir defasında bedevî bir edip, "Fesd'a bima tümerü/ Emrolunduğun şeyi açıkça ortaya koy."[311] âyetini işittiği zaman secde etmiş; ona sorulmuş, sen Müslüman mı oldun? O da hayır, ben bu âyetin belağâtına secde ettim, demiştir[312].

Kur'ân'ın dinleyenler üzerinde o kadar büyük tesiri vardı ki, müşriklerin bütün tedbirlerine rağmen onun halk üzerindeki tesirini kıramamışlardı. Bunun üzerine Kureyşin ileri gelenleri toplanarak Kur'ân'ı

[307] Ateş, a.g.e., s. 168-169 vd.; Keskioğlu, a.g.e., s. 58.

[308] Keskioğlu, a.g.e., s. 59.

[309] Ateş, a.g.e., s. 170.

[310] Kutup, a.g.e., c.X, s. 547 vd.; Keskioğlu, a.g.e., s. 63-64; Ateş, a.g.e., s. 180-182.

[311] Nahl, 16/94.

[312] Karaçam, a.g.e., s. 151.

dinlememe kararı almışlardı[313]. Yani Kur'ân dinlemeye boykot etmişlerdi. Bu durum bile onların, Kur'ân'ın belağâtı karşısında nasıl âciz kaldıklarını açıkça göstermektedir.

Hatta meşhur Muallakât-ı Seba' (Yedi Askılı Şiir) sahibi Lebid (v. 41/661)'in şiirini kız kardeşi Kâbe'deki askı yerinden indirerek "Âyetlere karşı bunların değeri kalmadı." demiştir[314]. Hz. Ömer (r.a), şair Lebid Müslüman olduktan sonra onun yine şiir söylemesini istemişti. Bunun üzerine Lebid: "Cenab-ı Hakk'ın Bakara ve Âl-i İmrân sûrelerini indirmesinden sonra bana şiir söylemek düşmez." demiştir. Şiirin mayası biraz yalandır. Şiirin en güzeli en yalan olanıdır, derler. Bundan dolayı Lebid gibi şairler Müslüman olduktan sonra şiiri bırakmışlardır[315].

Kur'ân-ı Kerim bir şiir kitabı olmadığı gibi, Hz. Peygamber de şair değildir[316]. Çünkü şiirde mananın doğruluğu aranmaksızın hoşlandırmak veya tiksindirmek, coşturmak veya küstürmek gibi, hisleri kamçılayan hayalî kuruntulara, vehmi kıyaslara ve duygusal oyunlara yönelik zıtlıklar iç içe bulunmaktadır[317]. Bu bakımdan Allah Teâlâ, şairleri ve onlara uyanları Şuarâ sûresinde şöyle vasıflandırmıştır: "Ve'ş-Şüarâü yettebiuhumü'l- ğavûn. Elemtera ennehüm fî külli vadin yehimune. Ve ennehüm yekulune mala yefalune. / Şaieler ancak azgınlar uyar. Onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve yapmadıklarını yaptık dediklerini görmez misin?"[318].

Yukarıdaki âyetlerde görüldüğü gibi, şairler heva ve heveslerine uymakla, yapmadıkları şeyleri yaptık diyerek yalan söyleyen bir topluluktur. Bu yüzden şairlerin şiirleri zıtlıklar ve çelişkilerle doludur. Allah Teâlâ onları, ne diyeceklerini ve ne yapacaklarını bilmez şaşkın bir güruh olarak nitelendirmiştir. Çünkü yalancılık ve nefsanî duygulara esir olma şaşkınlığın en önemli bir sebebidir. Bu sebepten şairlere uyanlar da ancak onlar gibi azgın, yalancı ve şeytanî duygulara esir olmuş kimselerdir[319].

Kur'ân-ı Kerim şiirin ihtiva ettiği zıtlıklar, çelişkiler, çirkinlikler ve noksanlıklardan uzak olduğu gibi, Hz. Peygamber de şairlerin yukarıda geçen vasıflarından tamamen beridir. O, hayatının her safhasında daima doğru, emin ve kararlı olmuştur. En tehlikeli ve nazik anlarında bile onun söz ve davranışlarında kesinlikle herhangi bir çelişik durum ve şaşkınlık görülmemiştir. Bunun sebebi onun kendi başına değil, aldığı vahye göre hareket etmesinden kaynaklanmaktadır.

---

313 "İnkâr edenler, bu Kur'ân'ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın; belki galip gelirsiniz, dediler.", Fussilet, 41/26.

314 Karaçam, a.e, a.y.

315 Keskioğlu, a.g.e., s. 134.

316 "Biz ona (Hz. Muhammed'e) şiir öğretmedik; zaten ona şiir gerekmez de. O, bir öğüt ve apaçık Kur'ân'dır.", Yasin, 36/69; Benzer âyetler için bkz. Hakka, 69/41-43; Tur, 52/30-31.

317 Yazır, a.g.e., c.VI, s. 4040; Sabunî, Muhammed Ali, ***Saffetü't-Tefasîr,*** Dersaadet, tsz., c.II, s. 397-398.

318 Şuarâ, 26/224-226.

319 Bakillânî, ***İ'câz,*** s. 60-62; Kur'ân'da şiirin bulunmayışı ile ilgili geniş bilgi için bkz. Bakillânî, a.g.e., s. 76-82.

Kur'ân'ın nazım ve hitap şekli de kelâmdaki bilinen ve alışılagelen nazım ve hitabelerden farklıdır. Onun kendisine has orijinal bir üslubu vardır. O, ifadelerinde adet olan günlük konuşmalardan, şiir ve şiir ifade eden tarzlardan tamamen ayrılır. Kur'ân'da hoşa giden şeyler şiir, seci' veya benzeri cinsten değildir. O, nazım ve nesirden çok farklıdır. Onun üslubu tamamen harikadır. Bu özellikler Kur'ân'ın tamamında mevcuttur[320].

Kur'ân-ı Kerim edebî türlerin hepsinde en mükemmeldir. O, bunların hepsini kapsadığı halde ifade tarzında, nazmının güzelliğinde, fesahat ve belağâtında hep aynı üstünlüğü göstermektedir. Bu ise, insan gücünü aşan bir durumdur[321]. Bununla beraber bazı alimler Kur'ân'da edebî türlerden mecazın varlığını kabul etmezlerse de, alimlerin ekserisi onda mecazın bulunduğunu âyetlerden deliller getirerek ispatlamışlardır[322]. Kur'ân'ın ifade tarzı, şiir ve nesirden apayrı bir yapıya sahiptir. Onun üslubunda lafız ve mana uyumu vardır. Manalar lafızlara feda edilmemiştir. Şiirde ise çok kere mana lafza feda edilmiş ve bir takım zorlamalarla sec'ili beyitler meydana getirilmiştir. Kur'ân'ın ifade tarzı bu gibi durumlardan uzaktır[323].

Bakillânî (v. 403/1013), Kur'ân'da sec'inin olmadığını çeşitli örneklerle deliller getirerek reddetmiştir[324].

Kur'ân'ın ibaresi, insan nefsini müsabakaya davet eder[325]. Bununla beraber onun mislini getirmek ve yapmak mümkün değildir. Onun mevkisi aşağı görünmekle beraber ona erişilemez. İnsanların seviyesine göre onların diliyle hitap ettiği için görünüşte taklidi çok kolay, fakat hakikatte imkânsızdır. Yani, sehl-i mümteniye[326] maliktir. Bu yüzden Arap edipleri önceleri Kur'ân'a muaraza yapılabileceğini zannederek önemsemediler. Daha sonra da bu sehl-i mümteni' karşısında rezil ve rüsvay oldular[327].

Kur'ân-ı Kerim'in maksadını beyan tarzı oldukça kolaydır. Onun beyanı garip vahşi çirkinliklerden, insanların alışık olmadığı şeylerden, zoraki yapmacık sanatlardan uzaktır. Allah Teâlâ onun beyanını anlamaya yakın kıldı; okunduğu zaman sanki manalar hemen lafızdan kalbe akmakta, lafzını görür görmez manası hemen akla gelmektedir. Halbuki, son derece fasih ve beliğ şairlerin şiirleri garip ve vahşi çirkinliklerle doludur. Bundan hiçbir şair kurtulamamıştır. Buna geçmişteki şairler olduğu gibi,

[320] Bakillânî, a.g.e., s. 59-60.

[321] Yıldırım, a.g.e., s. 137.

[322] Suyutî, a.g.e., c.II, s. 47; S. Salih, a.g.e., s. 329.

[323] Karaçam, a.g.e., s. 339.

[324] Bu deliller ve örnekler hakkında geniş bilgi için bkz. Bakillânî, a.g.e., s. 83-88.

[325] Bakillânî, a.g.e., s. 70-71.

[326] Edebiyatta ***"hem kolay hem de zor"*** manasına kullanılan bir tabirdir. Görünüşte kolay, hakikatte zor olan bir edebî türdür.

[327] Rafiî, a.g.e., s. 206; Karaçam, a.g.e., s. 146.

günümüzdeki ve gelecekteki şairler de dahildir[328]. Çünkü şiirde şairin hayal dünyası hakim olup tasviratında hayali ve mübalağalı ifadeler kullanır. Halbuki Kur'ân'ın ifade tarzında şiirde görülen durumları bulmak mümkün değildir. Eğer böyle olmasaydı onda da fesahât ve belağât, dolayısı ile i'câz da kalmazdı; o taktirde bir benzeri de yapılabilirdi.

Arap kelâmı yirmi sekiz harf üzerine bina edilmiştir. Bu harfler mehmûse (gizli okunan) ve mechûre (aşikâr okunan) olmak üzere iki kısımdır. Kelâmda bu harflerin çıkış yerleri, sesleri ve âhenkleri farklı farklıdır. İşte Kur'ân âyetlerinde bu âhenk şaşılacak derecede ölçülü olarak bulunmaktadır. Bunu, ondan başka bir kelâmda görmek imkânsızdır[329]. Onun için Kur'ân'ın tilaveti kulağa hoş geliyor; okunması kolay olup bıktırmıyor. Hâlbuki diğer kelâmlar ne kadar fasih ve beliğ olursa olsunlar dinlenildiği zaman kulağı tırmalıyor; tekrarında bıkkınlık veriyor ve nefret uyandırıyor. Kur'ân'ın fesahât ve belağâtındaki i'câzını her kelimesinde görmek mümkündür. Ondaki her kelime, kendisinden daha münasibi bulunmayacak şekilde seçilmiştir. Herhangi bir âyetten bir lafız çıkarılsa bütün insanlar bir araya gelseler onun yerini dolduracak uygun bir kelime bulamazlar. Onun bu meziyetlere sahip olması göklerin ve yerin, geçmiş ve geleceğin, dünya ve âhiretin bütün sınırlarına vakıf olan Allah Teâlâ'dan geldiğinin açık bir delilidir[330].

Diğer taraftan Kur'ân'ın bütün kısımlarında fesahât ve belağât aynı olduğu halde sadece muhataplara göre şekil değiştirdiğini görmekteyiz. Mesela; onun Yahudilere ve Hıristiyanlara başaka, müşriklere başka, müminlere karşı daha başka bir hitap ediş şekli vardır[331]; bununla beraber bütün hitap tarzları fasih ve beliğdir. Üstelik Kur'ân'daki mana ve mevzuların hepsi bu şekilde seçilen kelimelerle en isabetli cümleler meydana getirilerek işlenmiştir. Konu ile ilgili birkaç misal vererek belağât yönünden kısa bir değerlendirme yapalım.

Mesela; Bakara sûresindeki *"Veleküm fi'l-kısasi hayatün/ Kısasta sizin için hayat vardır."*[332] âyeti ile belağâtlı söz söyleyenler arasında bu âyete nazire olarak getirildiği söylenen "el-Katlü enfâ' li'l-Katli/ Öldürmek öldürmeyi daha iyi önleyicidir."[333] sözü nakledilen kelâmların meşhurlarındandır. Halbuki Kur'ân'ın lafzı bir çok yönde ondan daha belağâtlı ve daha üstün olduğu apaçık meydandadır. Bu üstünlükler şunlardır:

---

328 Bakillânî, a.g.e., s. 70-71.

329 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Bakillânî, a.g.e., s. 68-69 vd.

330 Bahçeci, a.g.e., s. 256.

331 Keskioğlu, a.g.e., s. 136.

332 Bakara, 2/179.

333 Cisrî, a.g.e., s. 30.

1. Kur'ân'ın ifadesi daha kısadır. Çünkü onların kelâmında "veleküm" lafzına denk bir söz bulunmadığı için yalnız "fi'l-kısasi hayatün" cümlesinin harfleri sayılması gerekir. Bu cümlenin okunan harfleri on tane olduğu için on dört harften meydana gelmiş mezkur cümleden daha kısadır.

2. Büleğânın yukarıda geçen sözü bir şeyin varlığını kendi yokluğuna sebep kılmayı akla getirdiğinden görünüşte fasittir, bozuktur. Her ne kadar kast olunan mana, *"Katili öldürmek insanlar arasında öldürme olayını daha ziyade önler."* demek olsa bile, mezkur cümlenin anlamı ilk bakışta "Bir şeyin varlığı kendi yokluğuna sebep olduğu" zannını verdiği için zahiren fasittir. Çünkü marife olan bir lafzı, yine marife olarak tekrarlamak genellikle kelâmda aynı şeye delâlet eder. Kur'ân'ın lafzı ise, bu gibi zan ve şüphelerden korunmuştur. Çünkü öldürmenin çeşitlerinden olan kısas, bir nevi hayata sebep olmaktan ibarettir. Bu mana ise hem görünüşte hem de hakikatte doğrudur ve hiçbir tevile muhtaç da değildir.

3. Büleğânın mezkur sözünde yalnız öldürmeye teşebbüsten menetme vardır. Halbuki Kur'ân'ın lafzında hem öldürmekten hem de yaralamaktan menetme vardır. Çünkü kısas her ikisini de ihtiva etmektedir.

4. Yukarıda geçen beşer sözü manayı direk değil, dolaylı olarak anlatmaktadır. Halbuki Kur'ân'ın lafzı direk olarak esas maksada delâlet etmektedir.

5. Zulmen öldürmek de katldir. Halbuki zulmen yapılan katl, katli ortadan kaldırmaz; bilakis iyice kan davalarının artmasına sebep olur. Kısas ise yalnız meşru olan öldürmeye delâlet eder[334].

Kur'ân'daki fesahât ve belağâta örnek olarak bir de şu âyeti görelim: Enbiyâ sûresindeki, *"Velein messethüm nefhatün min azabi Rabbike.../Rabbinin azabından onlara bir esinti dokunsa...."*[335] âyet-i kerimesinde Allah Teâlâ, azabının şiddetini göstermek için azabın en azının şiddetini nazara vererek en çoğunun nasıl olacağını akla havale eder. Şimdi bu âyetin kelimelerini yukarıdaki mana çerçevesinde tahlil edelim.

1. "Lein" kelimesi, şüphe manasını ihtiva edip az oluşa delâlet eder. Çünkü bir şeyde şüphenin varlığı azlık ifade etmektedir.

2. "Messe" lafzı azıcık dokunma demektir; dolayısı ile azlığa delâlet etmektedir.

3. "Nefhatün" kelimesi "bir kokucuk" anlamına gelir. Çünkü masdar-ı merre olduğu için bir kereye delâlet eder ve azlığı belirtir.

4. "Min" harf-i cerri ba'ziyet için olup bir kısım, bir parça demektir. Bu da yine azabın azlığına delâlet etmektedir.

5. "Azâb" kelimesi "i'kâb" a nispeten hafif bir cezayı ifade ederek azâbın azlığını belirtir.

---

[334] Cisrî, a.g.e., a.y.

[335] Enbiyâ, 21/46.

6. “Rabbike” lafzı Allah Teâlâ’nın Kahhâr, Cebbâr, Müntakim…gibi, celâl ifade eden isimleri yanında şefkat ve merhameti hissettirmekle, yine azâbın azlığına delâlet etmektedir[336].

Görüldüğü gibi, mezkur âyet-i kerimeyi meydana getiren kelimeler bütünüyle azlık ifade etmekte ve âyetin tamamında kastedilen manaya kuvvet vermektedir.

Yukarıda geçen her iki âyette de lafız ve manaların seçilişi harikuladedir. Bu âyetlerde lafız ve mana uygunluğu ceset ve ruh gibi bütünleşmekte ve bir birini teyid etmektedir. Bu kadar yüce ve mu‘ciz bir kelâm ancak İlahî olabilir. Bu tarz misalleri Kur’ân’ın tamamında bulmak mümkündür. Ancak biz, bu kadarı ile yetinmek istiyoruz.

Hülasa, Kurân’ın fesahât ve belağâtı beşer gücünün ulaşamayacağı kadar yüksek bir mertebededir. O, indiği zamandaki toplumda edebiyatın ve sanatın otoritelerini fesahât ve belağâtına hayrette bırakıp secde ettirdiği gibi, bu günün ve geleceğin ediplerini de belağâtına secde ettirecek güçtedir. Hiçbir edip onun fesahât ve belağâttaki üstünlüğüne itiraz edememiştir. Kur’ân’ın nazil olduğu günden itibaren meydan okumasına bu güne kadar hiç kimse cevap verememiştir. Çünkü o, taklidi imkânsız mu‘ciz bir kelâmdır. Beşer sanatı Allah’ın sanatının yanında ne kadar sönük ve değersiz ise beşerin en büyük kelâmı da Allah kelâmının yanında o şekilde sönük ve cılız kalmaktadır. Taklide yeltenenlerin rezil rüsvay olmalarının sebebi de budur.

2. 1. 1. 2. Kur’ân’ın Üslubu

Kur’ân-ı Kerim’in i‘câz yönlerinden birisi de onun eşsiz üslubudur. Biz, şimdi bu konuyu üslub kelimesinin lügat ve terim manalarını vererek inceleyelim.

Üslub: Lügatte yol, gidiş, çeşit, dizi, mezhep, sanat, konuşmada takip edilen usul ve yöntem gibi anlamlara gelir. Üslubun çoğulu “esâlîb” dir[337].

Terim olarak üslub: Her insanın duygu, düşünce ve hayallerini anlatmak için kullandığı kendine has şahsi bir ifade yoludur. Konuşan kişinin sözlerini söylerken lafızları ve manaları seçip ifade etmede takip ettiği usuldür[338].

Görüldüğü gibi üslub, her şahsa ait kişisel bir ifade tarzı demektir. Her insanın yaratılışı, düşüncesi, mizacı, zevki, kabiliyetleri ve duyguları farklı olduğu için bu farklılıklar kişilerin ifade tarzına da yansımaktadır. Bu durum, yazı ve konuşma sanatında da aynıdır. Fesahâtta kelâm ve tertiplerin açık, net, duru ve anlaşılır olması esas idi. Belağâtta ise fasih olan bu kelâm ve terkiplerin, halin gereğine göre zaman, mekân ve şahısların durumları göz önünde bulundurularak kullanılması olduğunu görmüştük. Üsluba gelince o, bunlardan tamamen farklıdır. Çünkü üslub, kelime ve cümleleri kişilerin kendi yapılarına

---

[336] Zemahşerî, Keşşâf, c.II, s. 574, 271-272; c.III, s. 568; Coşkun, a.g.m., s. 198-199; Beydavî, a.g.e., c.IV, s. 251.

[337] ***Mu‘cemü’l-Vasit***, s. 441; Ersöz, a.g.m., c. XXIII, Sayı: I, s. 25.

[338] Talu, a.g.m., s. 320; Ersöz, a.g.m., s. 25.

ve maharetlerine göre kullanmaları ve şekil vermeleri demektir. Şöyle ki, aynı malzemeyi kullanan sanatkârlar kendi zevk ve sanat anlayışları, duyuş ve düşünceleri, kabiliyetleri ve maharetlerine göre bu malzemelerden farklı yapıda sanat eserleri meydana getirirler. Malzeme aynı olduğu halde bir sanatkârın meydana getirdiği eser çok sevilirken, bir başkasınınki beğenilmeyebilir. İşte üslub dediğimiz şey de aynıdır. Kelimeler, cümleler, cümle yapıları ve dil aynı olduğu halde birisinin ifade tarzı çok beğenilip bir başkasınınki nefretle karşılanabilmektedir. Bunda şahısların bilgi, beceri, sanat zevki, duygu ve düşünceleri önemli rol oynar. Bunlar da kişilere göre değişiklik gösterir. İşte üslubların farklı olmasının asıl sebebi budur[339].

Kur'ân-ı Kerim'in üslubuna gelince onun tamamen kendisine has orijinal bir üslubu vardır. Gerek lafızlarının seçilmesinde, gerekse cümlelerinin dizilişinde bunu bütün çıplaklığı ile görebiliriz. Şairler, edipler, yazarlar ve hatipler yazılarında şiir ve hitabelerinde kendilerine mahsus bir edaya ve ifade tarzına sahiptirler. Hatta bir edip değişik mevzularda yazı yazdığı zamanda dahi ifade tarzında, üslubunda farklılıklar görülmektedir. Bu, gayet normal şeydir. İşte her yönüyle mu'cize olan İlahî kelâmın da elbetteki kendisine has mu'ciz bir ifade tarzı, bir üslubu olacaktır. Bundan daha tabii şey ne olabilir[340]?

Her peygamberin kendi kavminin dili ile konuşması gayet normal bir durumdur. Bu nedenle Allah Teâlâ nübüvvet için özel bir dil seçmemiştir. Hz. Peygamber (s.a.v) Arap toplumunda gönderildiği için Kur'ân-ı Kerim de Arap dili ve Arapların konuşma üslubuna göre nazil olmuştur. Kur'ân'ın bütün kelimeleri (muarreb/Araplaşmış olanları müstesna) Arapçadır. Onun cümle üslubu da Arap dilinin üslubuna uygundur. Arap dilinde olduğu gibi, Kur'ân'da da hakikat, mecaz ve kinaye vardır. Çünkü İslam'a ilk davet edilen Araplar olduğu için Kur'ân'ın da onların anlayacağı bir dil ve üslubla gönderilmesi gerekliydi[341]. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de "Kendilerine apaçık anlatabilsin diye her peygamberi kendi milletinin dili ile gönderdik."[342] âyeti de bu hakikati teyid etmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'in üslubu Arap dilinde bilinen ve alışılagelen üslupların hiçbirine benzemez. Bir taraftan şiir olmadığı halde şiire benzemesi, diğer taraftan vezinli ve kafiyeli olmadığı halde nesir olmayışı ile bambaşka bir üsluba maliktir. O, ne nazımdır ne de nesirdir. O, sadece Kur'ân'dır[343]. Onun üslubu nazım ve nesir üslubunun üstünde olup bunların hiçbirisinin ölçüsüne girmemektedir. Elbetteki Allah kelâmının beşerin edebiyat kaidelerine tabi olması düşünülemez[344]. Kur'ân'daki lafızlar en çok kulağa hoş gelen, kolay söylenebilen ve söylenişinde bir musiki zevki bulunan sözlerdir. Üstelik bunların cümle

---

339 Yıldırım, a.g.e., s. 119-120.

340 Ersöz, a.y.

341 Emin, a.g.e., s. 291 vd.

342 İbrahim, 14/4.

343 Keskioğlu, a.g.e., s. 112-113; Cerrahoğlu, *a.g.e*., s. 161'de Taha Hüseyin'den naklen.

344 Bahçeci, a.g.e., s. 258; Keskioğlu, a.g.e., s. 112 vd.

içindeki dizilişleri de son derece ahenklidir. Bu nedenle daha ilk etapta bunun beşerî değil, İlahî bir üslûb olduğu anlaşılır[345].

Kur'ân'ın üslûb üstünlüğünü şununla da anlayabiliriz ki o, indirildiği toplumda Arap edebiyatı üstadlarını dehşete düşürmüş, edebî şahsiyetlerini ezip geçmiş ve gelecekteki ediplerin seslerini kısmış, nefeslerini tıkamıştır. Bedevî Araplar nağmeye çok istekli oldukları için kelâmda daima bu ahenk ve nağmeyi ararlardı. Hatta develerin yürüyüşlerinden bile bir ahenk, bir nağme çıkarırlardı. Onlar için şiirde kafiye, nesirde seci' esastı. Bu yüzden Kur'ân'a şiir veya nesir diyenler olmuş ise de ilmî metodlar bu iddiaları kesinlikle reddetmiştir. Onun üslubundaki tatlı ahenk ve nağme, Arapları kendine çekmiş ve bu yüzden bir çok edebî şahsiyetleri Müslüman olmuştur. Hatta Müslüman olmayanları bile kendisini onun tesirinden kurtaramamış ve dinlemekten alıkoyamamıştır. Muallakât-ı Seba' gibi meşhur şiirler Kur'ân'ın yanında güneşe karşı mum ışığı mesabesinde kalmışlar ve bu yüzden sahipleri tarafından utandıklarından dolayı "Kur'ân karşısında bunların bir önemi kalmadı." diyerek Kâbe'den indirilmişlerdir[346].

Son derece yüksek bir üsluba sahip olan Kur'ân sûreleri, âyetleri ve kelimeleri arasında kuvvetli bir tenasüb ve dizilişlerinde güzel bir ahenk mevcuttur. Ondaki tekidler, hazfler, takdim ve tehirler, teşbih, istiâre, îcâz ve itnab vb. gibi daha pek çok hususlar hep onun üslubunun güzelliğini gösterir[347]. Onun üslubunu bulunduğu yüksek makamdan düşürecek veya onu insanların sözüne benzetecek bir edip yoktur. Yine hiçbir alim ve beliğ kimse yoktur ki Kur'ân'ı tüm insanların üslubunun dışında saymış olmasın[348]. Hatta Hz. Peygamber (s.a.v) Arapların en fasihi olmasına rağmen hadislerin üslubuyla Kur'ân'ın üslubu karşılaştırıldığı zaman bunların dahi Kur'ân'a yetişemediği görülecektir[349].

Kur'ân'ın üslubu lisanî mükemmeliyetin bütün özelliklerini ihtiva etmektedir. Bu nedenle onun nazmında ve terkibinde cümleleri, kelimeleri ve hatta harfleri arasında dahi öyle güzel bir tertip tarzı vardır ki, Arap beliğlerin yazdıkları eserlerin hiç birisine benzemez. Onun nazmındaki musiki İslam'dan sonra yetişen ediplerin ve sanatkârların dil ve musiki zevkini terbiye etmiştir. İnsanın sesi ruhî değişikliğin tecellisini aksettirir. Sesin farklı şekillerde çıkması ruhda meydana gelen değişikliğin mahiyetine bağlıdır. İşte Kur'ân'ın nazmını bu esas üzerine incelediğimiz zaman insanlardaki şuuru harekete geçirme noktasında hiçbir dilin erişemediği bir kemale sahip olduğunu görürüz. Bu noktada onun kemali o dereceye varmıştır ki, harflerinden biri değiştirilecek olsa derhal âhengi bozulur. Çünkü Kur'ân'ın harfleri birbiri ile son derece iç içe ve irtibatlıdırlar[350]. Onun nazmındaki âhengin meydana getirdiği musiki ruhları

---

345 Bahçeci, a.e., a.y.

346 Cerrahoğlu, a.g.e., s. 160-161; Karaçam, a.g.e., s. 151.

347 Doğrul, a.g.e., s. 31.

348 Rafiî, a.g.e., s. 201.

349 Rafiî, a.e., s. 333; Karaçam, a.e., s. 434-435.

350 Doğrul, a.e., s. 31.

okşamakta ve dinleyenleri kendine cezbetmektedir. Hatta sadece ondaki bu musikinin meydana getirdiği üstün tesirden dolayı Müslüman olanlar bile vardır[351]. Onun üslubu Arapça bilen ve bilmeyen, hatta Müslüman olmayan çok sayıda batılı bilim adamlarını dahi kendine çekmiş ve bu yüzden bir çoğusu takdir ifadelerini gizleyememişlerdir[352].

Bilindiği gibi her hangi bir eser ilk defa yaptığı tesiri daha sonraki zamanlarda yapamaz; tekrarlandıkça tesiri azalır; ilk kuvvetini kaybeder; kulak ve kalbe tatsız gelmeğe başlar; bıkkınlık ve usanç verir. İster nazım olsun ister nesir edebî türlerden tekrarlandıkça eskimeyen yoktur. Tekrarlandıkça tesiri artan ve usanç vermeyen ancak ve ancak Kur'ân'dır[353]. Bu da yine onun üslubunun i'câzını göstermektedir. Gerçekten de Kur'ân'ın üslubu çok cazibeli ve tatlıdır. Güzel okunduğu zaman onun hoş sedasına doyum olmaz. Dinleyen herkes onun âhengine hayran kalmaktadır. Onun lafızları tesirli olduğu gibi, manası da derindir. O, bitmez tükenmez bir hazine ve bir ummandır. En basit ve sade manaları bile öyle ahenkli bir nazım, öyle akıcı ve beliğ bir üslubla beyan eder ki, bununla on beş asrı hayrette bırakmış ve bırakmaya da devam etmektedir[354].

Kur'ân'daki üslub güzelliği şüphesiz ondaki kelimelerin, cümlelerin hatta harflerin dahi yerli yerine konulması ve bunlara uygun manaların seçilmesindendir. Onda tamtamına bir lafız ve mana dengesi vardır. Onun lafzı sanki ancak bu mana için vaz'edilmiş ve o manaya hasredilmiştir[355]. Şiirde olduğu gibi, manalar lafızlar için değiştirilmemiştir. Bu durum bütün Kur'ân'da böyledir. Nümune için iki misal verelim.

1. Hz. Yusuf (a.s)'un kıssası Kur'ân'da anlatılırken Mısır azizinin hanımı Zeliha ile Hz. Yusuf arasında geçen olay şöyle ifade edilir: Zeliha Yusuf'un nefsinden murad almak istiyordu. Bunun için Hz. Yusuf'u içeriye çağırıp kapıyı kapattı. Bununla ilgili âyette şöyle denmektedir: "……………………/ Yusuf'un bulunduğu evdeki kadın onun nefsinden murad almak istedi ve kapıları sımsıkı kapattı…"[356] Âyetin metninde kapıyı kapama anlamında *"ğallekat"* fiili "şeddesiz" değil "şeddeli" olarak kullanılmıştır. Bunun böyle kullanılmasındaki maksad Zeliha'nın sadece kapıyı kapatmadığını, varsa sürgüsünü filan çektiğini, kapının açılmaması için her ne lazımsa yaptığını ve bütün tedbirleri aldığını anlatmaktadır. Fiilin şeddeli halinde tekid manası vardır. Çünkü kelimede harf sayısının fazla olması manada da fazlalığı gerektirir. Fiilin şeddesiz halinde ise sadece kapının kapandığı manası vardır. Başka tedbir aldığı manası yoktur. Halbuki şeddeli şeklinde böyle olmayıp mana tekildi olarak *"sımsıkı kapadı"* şeklinde anlaşılır.

---

[351] Örnekler için bkz. Ateş, a.g.e., s. 201-202; Deedat, a.g.e., s. 19.

[352] Batılı bilginlerin Kur'ân-ı Kerim hakkındaki sözleri için bkz. Doğrul, a.e., s. 95-128; Keskioğlu, a.e., s. 345-351; Karaçam, a.e., s. 517-533; Deedat, a.e., s. 39-42.

[353] Keskioğlu, a.e., s. 112-113 vd.

[354] Keskioğlu, a.e., 114-115.

[355] Rafiî, a.e., s. 188-189; Yıldırım, a.e., 134-135.

[356] Yusuf, 12/23.

2. Yine Hz. Yusuf'un kardeşleri bir hile ile Yusuf'u babalarından alarak götürüp köle diye sattılar. Sonra akşamleyin eve döndüklerinde babalarına *"Yusuf'u kurt yedi."*[357] dediler. Bu cümle Kur'ân'da *"Fe ekelhü'z-zi'bü"* şeklinde geçmektedir. Halbuki Arapçada canavarın bir şeyi parçalamasına "ifterase" fiili kullanılır. İlk bakışta burada "ekele" fiilinin yersiz olarak kullanıldığı görülürse de iyi düşünüldüğü zaman bu fiilin tam yerinde kullanıldığı anlaşılacaktır. Şöyle ki onlar "kurt yedi" yerine "kurt parçaladı" deselerdi o zaman babaları onun parçalandığına alâmet olarak bazı parçalarını isteyebilirdi. Halbuki onlar "ekel/yedi" fiilini kullanmakla ondan hiçbir parça kalmadığını, kurdun tamamen yiyip bitirdiğini bildirerek bu yolu önceden tıkamışlardır[358].

Görüldüğü gibi Kur'ân'da her bir kelime halin gereğine uygun ve yerli yerinde kullanılmıştır. Bu ve benzeri misaller Kur'ân'ın her tarafında vardır. Ondaki te'kidler, takdim ve te'hirler, hazfler vb. gibi şeylerde hep bu manayı görmemiz mümkündür. Kur'ân'ın nüktesi, zerafet ve harekesinden terkibine kadar her şey tam tamına yerindedir. Bundan dolayıdır ki bazı alimler Kur'ân'ın hakiki tercümesinin yapılamayacağını söylemişlerdir[359]. Hakikaten tercümede bu özellikleri muhafaza etmek mümkün değildir. Çünkü o, Arap dilinin şekil ve üslûbu ile kaimdir.

Hülasa, Kur'ân'ın kendisine has apayrı bir üslubu vardır. O, nazım ve nesrin bütün özelliklerini topladığı halde her iki türün de bütün kaidelerinin üstündedir. Onun kulağa ve ruha hoş gelen bir iç musikisi vardır. Onda ses, lügat ve mana uyumu süreklidir. Özlü ifadeleri düşünce sahiplerine geniş ilhamlar ve yorumlar verir; değişik ve geniş ufuklar açar. O, aynı zamanda hem alime hem de cahile hitap eder. Diğer taraftan hem akla hem de bütün duygulara birlikte seslenir ve aynı anda bunların hepsini de tatmin eder. Bütün bu özellikler tamamen Kur'ân-ı Kerim'e mahsustur. Böyle bir durum ise onun İlahî kelâm oluşunun en büyük delilidir.

2. 1. 1. 3. Kur'ân'ın Muarızlarına Karşı Meydan Okuması

Kur'ân'ın meydan okuması (tahaddisi) bütün konularla, özellikle fesahât, belağât ve üslub konuları ile yakından ilgilidir. Hatta bu mevzularla iç içedir. Bu nedenle tahaddi mevzusunu işlerken daima bu konuları göz önünde bulundurmamız gerekir.

Hz. Peygamber (s.a.v) nübüvvet dava ettiği zaman Allah Teâlâ ona, bu davasında doğru olduğunu tasdik etmek için çok sayıda hissî (maddî) mu'cizeler ile bunların yanında bir de aklî (manevî) mu'cize olan Kur'ân-ı Kerim'i verdi. Kur'ân âyetleri nazil olmaya başladığı zaman o günkü Arap toplumunun edebiyatın altın çağını yaşadığını görmüştük. Onlar, Allah Teâlâ'ın bir hikmeti olarak edebiyatın her çeşidinde en yüksek zirveye çıkmışlardı. Buna paralel olarak da çok sayıda dahi derecesinde şair ve edipler

---

[357] Yusuf, 12/17.

[358] Ersöz, a.g.m., s. 28-29.

[359] İbn Teymiye, a.g.e., s. 203.

yetişmişti[360]. Esasen öteden beri Arapların şöyle bir adeti vardı. Birisi bir kaside söylediği zaman derhal ona başkaları nazireler vücuda getirerek bu suretle de muarızlarından aşağı olmadıklarını ispat ederlerdi.

İşte böyle bir ortamda Kur'ân-ı Kerim nazil olarak bütün muarızlarına meydan okudu; kendisinin bir benzerinin getirilmesini istedi. Bu tahaddinin (meydan okumanın) hikmeti Arapların aczini tarihî bir hakikat olarak tespit etmekti[361]. Araplar bu tahaddiye karşı Hz. Musa'nın *"Yed-i Beyza/ Beyaz parlak el"* ve *"Âsâ/Değnek"* mu'cizelerinin karşısında âciz kalanların durumuna düştüler[362]. Hz. Peygamber'e şair, mecnun, sihirbaz, kâhin vb. gibi şeyler dedikleri halde Kur'ân'ın bir benzerini getiremediler.

Hz. Peygamber (s.a.v) yakınında ve uzağında bulunan herkesi Allah'ın birliğini kabule ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmamaya davet etti; bunun için de çeşitli mu'cizeler ile kesin deliller göstererek peygamberliğini ispat etti; Kur'ân âyetlerini okuyarak onları hayrete düşürdü; inkâra sebep olacak her türlü mazereti kesip attı. Nefis ve cahiliyyet taassubuna kapılmayanlar iman ederek iki cihan saadetine kavuştular. Bu küfrî inat ve taassuba esir olanlar da inkârda direndiler. Bununla da kalmayarak o nuru söndürmek için ellerinden gelen her türlü çareye başvurdular[363].

İnsanların bir kısmı Kur'ân'ın mu'cizeliğini henüz bilmiyorlardı. Bunun için de onlara karşı meydan okumaya ihtiyaç duyuldu. Onun mu'cizeliği ilkönce bu yolla bilindi[364]. Kur'ân'daki meydan okumanın üç safhada gerçekleştiğini görmekteyiz[365].

1. Kur'ân-ı Kerim müşriklerden kendisinin tamamına denk onun misli ve benzeri bir kitap yazıp getirmelerini istemiştir. Bu konudaki meydan okuyuşunu şu âyetle ilan etmiştir:

"De ki, insanlar ve cinler birbirlerine yardımcı olarak bu Kur'ân'ın bir benzerini meydana getirmek için bir araya gelseler and olsun ki, yine de bir benzerini getirip ortaya koyamazlar."[366].

2. Kur'ân-ı Kerim muarızlarından yalnız on sûresine denk olacak benzeri şeyler getirmelerini istemiştir. Bu konuda onun meydan okuması da şöyledir:

"Senin için onu (Kur'ân'ı) uydurdu diyorlar, öyle mi? De ki, öyle ise onun sûrelerine benzer uydurma on sûre meydana getiriniz. İddianızda samimi iseniz Allah'dan başka çağırabileceklerinizi de çağırın."[367].

---

[360] Cisrî, a.g.e., s. 41-42.

[361] Doğrul, a.g.e., s. 12-13.

[362] Bakillânî, a.g.e., s. 262.

[363] Cisrî, a.g.e., s. 41-42'de Cahız'dan naklen; Rafiî, a.g.e., s. 171.

[364] Bakillânî, a.g.e., s. 258.

[365] Keskioğlu, a.g.e., s. 116-117.

[366] İsrâ, 17/88; ayrıca bu manadaki âyetler için bkz. Kasas, 28/49-50; Tûr, 52/34.

[367] Hûd, 11/13.

3. Kur'ân-ı Kerim sadece bir sûresine nazire getirmelerini isteyerek inkârcılara karşı meydan okumuştur. Bu konudaki âyet-i kerime meâlen şöyledir:

"Kulumuz Muhammed (s.a.v)'e indirdiğimiz Kur'ân'dan şüphe ediyorsanız siz de onun benzeri bir sûre meydana getiriniz. Eğer doğru sözlü iseniz Allah'dan başka güvendiklerinizi de yardıma çağırın. Şayet yapamazsanız- ki yapamayacaksınız- o taktirde inkâr edenler için hazırlanan ve yakıtı insanlarla taşlar olan ateşten sakının."[368].

Yukarıda görüldüğü gibi Kur'ân'ın bütününden bir sûresine doğru gittikçe hafifleyerek gelen bir meydan okuma vardır. Bununla birlikte bütün bu safha safha meydan okumaların hepsi de cevapsız kalmıştır.

Müşrikler son olarak bir tek sûreye de nazire getiremeyince mazeret olarak şöyle dediler: "Biz milletlerin tarihî maceralarını, ilim ve hikmetlerini bilmiyoruz. Sen her nasılsa bu hususları öğrenmişsin de bizim yapamayacağımızı yapıyorsun"[369] dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v) onlara: "Sizden mananın doğruluğunu istemiyorum. İftira ve yalanlarla dolu sözlerle de olsa ona nazire getiriniz."[370] diyerek meydan okudu. Hatta bu hususta bütün hazırda bulunan edip ve beliğlerinizi de getirin. Bütün cin ve insanlardan yardım isteyin. Yeter ki siz bu Kur'ân'a bir nazire yapın. Eğer siz bunu yaparsanız ben bu davadan vazgeçerim. Eğer bunu yapamazsanız izzet ve şerefiniz, namus ve haysiyetiniz, din ve devletiniz, mal ve canınız tehlikede olacaktır. Ya Kur'ân'ın bir benzerini getiriniz, yahut ta sizinle mahvoluncaya kadar harbedeceğim, dedi. Halbuki onlar harbi ve perişaniyeti kabul ederek Kur'ân'a nazire yapma yoluna gidemediler. Hatta bu harplerde çoluk çocukları ve yakınları dahi öldürüldü. Demek ki bu yolda gitmek mümkün değildi. Meşhur Arap edebiyatı üstatlarından Cahız'ın (v. 259/869) dediği gibi, *"Muharebe-i bi'l-huruf (harflerle, sözle mücadele) mümkün olmadığı için muharebe-i bi's-süyûfa (kılıçlarla savaşmaya) mecbur oldular."*[371]. Halbuki birinci yol daha kolay, tehlikesiz ve zahmetsizdi. İkinci yol ise can ve mallarını helâk eden zahmetli ve tehlikeli bir yoldu. Onların ikinci yolu tercih etmeleri birinci yolda gidememelerinin en canlı delilidir.

Esasen müşriklerin Hz. Peygamber'e: "Sen her nasılsa bunları öğrenmişsin." demeleri de bu hususta çaresiz kaldıklarının bir delilidir. Çünkü daha önceki konularda da işlediğimiz gibi, onlar Rasulüllah

---

[368] Bakara, 2/23-24; ayrıca aynı mana için bkz. Yunus, 10/38.

[369] Cisrî, a.g.e., s. 42.

[370] Hûd, 11/13. Herkesçe bilinen bir gerçek şudur ki, kelâmda düzgün ve manalı söz söylemek zordur. İftira ve yalan konuşmak daha kolaydır. İşte Kur'ân-ı Kerim müşrikleri iftira ve yalanlarla da olsa muarazaya davet etmekte, onlar ise bundan da âciz kalmaktadırlar. Müfteriyât ve yalanlarla dahi muaraza edemeyenin düzgün ve manalı sözlerle muaraza etmesi imkânsızdır. Bkz. Aliyyü'l-Karî, a.g.e., s. 311-312 vdd.

[371] Cisrî, a.g.e., s. 41-42; Rafiî, a.g.e., s. 171; Bakillânî, ***et-Temhid,*** s. 119-120; Gölcük, ***Kelâm Açısından İnsan ve Fiilleri,*** s. 116-117.

(s.a.v)'ın ümmî olduğunu çok iyi biliyorlardı. O, doğumundan peygamber oluncaya kadar kırk yıl aralarında kaldığı, içlerinde büyüdüğü, onlarla oturup-kalktığı, gezip tozduğu halde onun bir defa olsun okumuş-yazmışlığını görmemişlerdi. Hz. Peygamber (s.a.v) o zamana kadar böylesine belağâtlı sözler de söylememişti. Eğer Hz. Peygamber ümmî olmayıp, okumuş-yazmış, edip ve şair olsaydı bu takdirde Kur'ân'ı onun uydurduğuna iyice kanaat getirirlerdi. Halbuki Rasulüllah (s.a.v) ümmî olduğu halde onun lisanından Kur'ân âyetlerini işitmeleri müşrikleri şaşkına çevirdi. Ona sihirbaz, kâhin, şair vs. gibi şeyler isnad ederek Kur'ân'ı sen uyduruyorsun dedikleri halde buna kendileri de inanmıyorlardı. Çünkü Rasulüllah'ın ümmîliği buna engel olmaktaydı. Bu durum Kur'ân'ın mu'cize oluşunu onlara daha güzel göstermekteydi. Eğer onda ümmîlik olmasaydı Kur'ân'ın i'câzı bu kadar net görülemezdi.

Ne zaman ki o nübüvvet dava etti; kendisine Kur'ân âyetleri nazil olmaya başladı; müşriklere Kur'ân okuyarak âyetlerle onları baş başa bıraktı; o vakit kibir ve azametlerinden yere göğe sığmayan o dahi edip ve beliğler neye uğradıklarını şaşırdılar. Son derece muarız oldukları halde onu dinlemekten kendilerini alıkoyamadılar. Hatta âcizliklerinin en garibini de Kur'ân dinlemeyi yasaklayarak ilan ettiler[372].

Halbuki Kur'ân-ı Kerim onların en can alıcı damarlarına şiddetle dokunduruyor, kendilerinin ve geçmişlerinin itikadlarını küfür ve sapıklıkla itham ediyor, ilahlarına en beliğ ifadelerle hakaret ediyordu[373]. Sabah-akşam karşılarına çıkarak onlara meydan okuyor, bir benzerini getirmeye çağırıyordu. Bu nedenle onlar muarazaya çok şiddetli muhtaç idiler. Çünkü eğer karşı çıkabilse ve onun bir mislini getirebilselerdi iki büyük kârları olacaktı.

1. Şan, şeref ve şöhretleri ile birlikte eski dinlerini korumak.

2. Savaş derdinden kurtularak daha tehlikesiz bir şekilde rakiplerini yenmek[374].

Eğer onlardan birisi bu işe teşebbüs edip muvaffak olsaydı bütün şirk dünyası onu alabildiğine destekleyecek ve her tarafa yayacaklardı[375]. Halbu ki bize onların Kur'ân karşısında aczini ve hayretlerini ifade eden sözlerinden başka bir şey ulaşmamıştır. Onların bu vadide son derece çaresiz kaldıklarını görmekteyiz.

Esasen inkâr edenlerin bu konuda yapmış oldukları bütün teşebbüsler de hüsranla neticelenmiştir[376]. Şöyleki onlar Kur'ân'ın meydan okuması karşısında mukabele edemeyip mevzunun dışına çıkmışlardır.

---

372 Keskioğlu, a.g.e., s. 62-63.

373 Nahl, 16/73; En'âm, 6/22-25, 94.

374 Cisr, a.g.e., s. 43'de 9'nolu dip not.

375 Cisr, a.e., s. 42.

376 Öyle anlaşılıyor ki, Kur'ân'ın meydan okumasında lafzî yönü ağırlık kazanmaktadır. Çünkü Arapların ve diğer milletlerin Kur'ân'ın manasının inceliklerine ve derinliklerine tamamen vakıf olup onun gibi bir ilim getirmeleri zaten imkânsızdır. Ancak Araplar için nazım ve nesir yapmak kolay bir iş olduğundan onlara karşı Kur'ân'ın nazmındaki fesahât, belağât ve üslub yönünden mu'cize oluşu nazara verilmek isteniyordu. Aksi takdirde tahaddide mananın doğruluğu aranmayıp müfteriyât ve yalanlarla da olsa onun bir benzerinin getirilmesi istenmezdi.

Hz. Peygamber'e; "Yerden kaynaklar fışkırtmalısın; aralarından ırmaklar akıttığın bağ ve bahçen olsun; altından bir evin olsun; göğü başımıza parça parça indir; Allah'ı ve melekleri karşımıza getir veya sen de göğe yükselmelisin….."[377] gibi akıl almaz isteklere baş vurarak mücadelede konu dışına çıkmaları onların bu hususta çaresiz kaldıklarının bir delilidir.

Eğer dense ki Kur'ân Arapça olduğu için onun fesahât ve belağâtını ancak Araplar anlar; o zaman Arap olmayan milletler onun mu'cize olduğunu nasıl idrak edebilirler? Diyelim ki Araplar ona muaraza edilemeyeceğini bidiler ve yapamadılar. Acaba diğer milletler Kur'ân'a nazire getiremezler mi, onlar bunun mümkün olamayacağını nasıl bilecekler?

Bağdadî (v. 429/1037) bu sorunun cevabında şöyle demektedir: "Acemler (Arap olmayan milletler) Arapların lisan ehli olduklarını, buna rağmen Kur'ân'ın fesahât ve belağâtının i'câzı karşısında âciz kaldıklarını çok iyi biliyorlardı. Nasılki sihirbazların Hz. Musâ'nın (a.s) âsâsı/değneği karşısında mağlup olması ile diğer halk Âsây-ı Musâ'nın mu'cizeliğini anladılar. Çünkü eğer Hz. Musâ'nın âsâsı sihir olsaydı sihirde son derece mahir olan sihirbazlar onun bir benzerini yapabilirlerdi. Aynen öyle de lisanda mütehassıs olan Arapların Kur'ân karşısında çaresiz kalıp mağlup olmaları ile acemler istidlâl (bir delile dayanarak sonuç çıkarma) yoluyla bilirler ki, Kur'ân beşer kelâmı değil Allah'ın sözüdür; dolayısı ile ona karşı konularak bir benzeri getirilemez. Eğer Kur'ân beşer kelâmı olsaydı şiirde ve edbiyatta çok mahir olan Araplar onun bir benzerini yapabilirlerdi. Demek Kur'ân beşer kelâmı değildir ki onlar bunun bir benzerini yapamadılar."[378].

Kur'ân-ı Kerim'in insanlara karşı meydan okuması ile mu'cize oluşunda ittifak varsa da bu mu'cize oluşun şekli üzerinde ihtilaf edilmiştir. Ekser ulemaya göre Kur'ân'ın bütün özellikleri insan gücünün üstündedir. Ölüleri diriltme vb. mucizelerde olduğu gibi, hiçbir kimse onun üslubuna, fesahât ve belağâtına ulaşamaz; benzerini ortaya koyup dengini getirmeye güç yetiremez[379]. Doğru olan görüş budur. Çünkü Kur'ân beşer sözü olmadığı için insan kudretinin dışına çıkmıştır; dolayısı ile insanlardan hiç kimsenin buna gücü yetmez.

Bazı bilginler de bu görüşün aksini savunurlar. Onlara göre Kur'ân'ın benzerini getirmek insan kudretinin dahilindedir. Bu nedenle onun nazmında i'câz yoktur. İnsanlar onun bir benzerini yapabilirler. Ancak Allah Teâlâ onları bu işten sarfe etmiş (men'etmiş) olduğu için benzerini meydana getiremediler. Bu görüşe Kelâm ilminde *"Sarfe Mezhebi"* denmektedir[380].

---

[377] İsrâ, 17/90-93.

[378] Bağdadî, a.g.e., s. 184; aynı cevap için bkz. Bakillânî, a.g.e., s. 133.

[379] Karadeniz, a.g.e., Sayı: 3, s. 139.

[380] Karadeniz, a.m., a.y; Karaçam, a.g.e., s. 109-110.

"Sarfe" görüşünü ilk defa ortaya atan Mu'tezile mezhebi imamlarından Ebu İshak İbrahim en-Nazzam (v. 231/845)'dır[381]. Bu görüş etrafında şiddetli münakaşalar olmuş ve buna karşı kuvvetli reddiyeler meydana getirilmiştir. Bu görüşe Ehl-i Sünnet alimlerinin büyük çoğunluğu karşı çıkarak reddetmiştir[382].

"Sarfe" görüşünün batıl ve fasit olduğuna en iyi delil yine Kur'ân âyetlerinin kendisinde mevcuttur. Şöyle ki Allah Teâlâ Kur'ân'da: *"………………………………………………/ De ki, and olsun eğer insanlar ve cinler bu Kur'ân'ın bir benzerini meydana getirmek için bir araya gelseler ve birbirlerine yardım da etseler yine de onun bir mislini getiremezler."*[383] buyurmaktadır. Eğer onların bu hususta kudretleri ellerinden alınmış olsaydı, o zaman toplanmalarının ve bir araya gelmelerinin bir anlamı olmazdı. Suyutî (v. 911/1055)'nin dediği gibi, o zaman sanki ölülerin toplanması gibi bir şey olurdu. Halbuki ümmetin icma'ı vardır ki Kur'ân'a i'câz izafe edilmiştir. Eğer Kur'ân'da hakikaten i'câz bulunmasaydı o zaman nasıl mu'ciz olabilirdi? O takdirde hakikatte mu'ciz Kur'ân değil, Allah Teâlâ olurdu. Çünkü bu görüşe göre Kur'ân'ın mislini getirecek mukabele kudretini Allah Teâlâ gidermektedir. Bunun manası şudur: Eğer Allah insanların kudretlerini almamış olsaydı Kur'ân'a mukabele edeceklerdi[384]. Halbuki tarihî vakalar bu görüşün temelsiz olduğunu ortaya koymaktadır.

Şöyle ki, Kur'ân-ı Kerim insanlara bir benzerini meydana getirmeleri için meydan okuduktan sonra onların Kur'ân'a karşı herhangi bir mukabelede bulunamadıklarını görüyoruz. Arap edipleri onunla boy ölçüşmek için bir hayli uğraşmışlar, bir çok defalar denemelerde ve girişimlerde bulunmuşlarsa da hepsinde de hüsrana uğrayarak maskara olmuşlardır. Bununla beraber onlar kendilerini Kur'ân'ın cazibesinden kurtaramamış, gizli gizli de olsa onu dinlemekten vazgeçememişlerdir. Eğer Kur'ân beşerin telif edebileceği, ancak Allah'ın insanları bundan men'ettiği alelade bir kelâm olsaydı bu gibi olaylar meydana gelir miydi?[385]

Bu mevzuda şunu da ilave edelim ki, "Sarfe" görüşünü kabul etmek kör bir insana görmeyi, sağır birisine iştmeyi men' etme gibi gülünç bir fikri kabul etmeye benzer. Çünkü kör bir zaten insanın görmesi

---

[381] ***"Sarfe"*** gibi tutarsız bir görüş ortaya atan Nazzam, esasen pek güvenilir birisi değildir. Bağdadî onun hakkında şöyle demektedir: Gençliğinde düalist ve şüpheci toplumlarla düşüp kalkmış, felsefecilerin aşırılarına karışmış, nihayet Rafızî Hişam b. el-Hakemle kaynaşan bir şahsiyete ne derece güvenilebilir? Bkz. Bağdadî, ***el-Fark Beyne'l-Firak,*** Kahire, tsz., s. 132; Rafiî de "Sarfe" görüşünü benimseyen Mu'tezile mensuplarının Yunan Felsefesi etkisinde kaldığını, bu konuda dini bir delil bulunmayıp sadece felsefe oyunu yaptıklarını ve bu görüş etrafında on fırkaya ayrıldıklarını söylemektedir. Bkz. Rafiî, a.g.e., s. 144.

[382] Coşkun, a.g.m., s. 195.

[383] İsrâ, 17/88.

[384] Suyutî, a.g.e., c.II, s. 118.

[385] Karaçam, a.g.e., s. 112.

imkânsızdır. Böyle birisine teklif yapılarak meydan okunur mu, haydi bakalım şu cismi görebilirmisin denilir mi?

Aynen bunun gibi kudreti selbedilmiş (yok edilmiş, alınmış) bir insana meydan okunur mu? Eğer Allah onların kudretlerini almış olsaydı o zaman meydan okumanın bir manası kalmazdı. Demek Kur'ân'ın bizatihi kendisi mu'cizdir. Allah Teâlâ onların kudretlerini selbetmemiştir. Sadece beşer kelâmı Allah'ın kelâmına yetişememiştir; mesele bundan ibarettir. İnsanın cüzî iradesi olduğu gibi kudreti de vardır[386]. O, bu sınırlı kudretle bir takım sanat eserleri meydana getirmektedir. Bununla beraber onun sanatı nasıl Allah'ın sanatına yetişemiyorsa onun kelâmı da Allah'ın kelâmına yetişmesi imkânsızdır. Yoksa Allah onların kudretlerini selbettiğinden dolayı değildir.

"Sarfe Mezhebi" ne göre kelâmullah mu'ciz değidir, ancak men' mu'cizdir. Yani Kur'ân'ın kendi zatında başka sözlere bir üstünlüğü yoktur. Herkes bunun bir mislini getirebilir. Ancak insanlar bundan men' (sarfe) edildikleri ve diziliş yönünü bilmedikleri için bir benzerini getiremediler[387]. Bununla birlikte gelecekte bunu yapmak da mümkün olabilir.

Buna cevaben deriz ki, onun tertip ve diziliş yönünün şimdi (o zamanda) bilinmeyişinden dolayı benzeri getirilemeyerek geleceğe bırakılması bu fikrin yanlışlığını daha güzel bir şekilde ortaya koymaktadır. Çünkü, "Biz şimdi bunun bir benzerini yapamadık fakat istikbalde yapanlar çıkar." iddiasına en güzel cevap Kur'ân'daki "Len tefalû/ Elbette gelecekte de yapamayacaksınız."[388] ifadesidir. Bu meydan okumaya asırlar geçtiği halde halen cevap verilememiştir. Dolayısı ile bu görüşün de batıl olduğu meydandadır. Onların, "Kelâmullah mu'ciz değil, men' mu'cizdir." sözünün cevabı da yukarıda geçtiği için burada tekrar etmeyeceğiz.

Kur'ân-ı Kerim'in dışında başta Tevrat ve İncil olmak üzere diğer semavî kitaplar da acaba Kur'ân gibi mu'cize midirler? Bu soruyu Bakillânî (v.403/1013) şöyle cevaplandırmaktadır:

"Hayır, bunların nazım ve te'lifinde böyle bir mu'cizelik yoktur. Onlar mu'cize olmadılar. Çünkü Allah Teâlâ Kur'ân'ı vasfettiği gibi onları vasfetmedi. Biz biliyoruz ki Kur'ân'daki meydan okuma onlarda yoktur. Onlarda böyle bir iddia da bulamıyoruz. Tevrat ve İncil ehli de Müslümanlar gibi, kitaplarının mu'cize olduğunu iddia etmediler. Böylece i'câzın sadece Kur'ân'â has olduğu anlaşılmış oldu."[389].

Bakillânî daha sonra bu kitapların Kur'ân gibi olmadıklarını, ancak fesahât yönünden ona yaklaştıklarını söyleyerek bunun sebebini de şöyle açıklamaktadır: "Hiç bir dilde Arap dilinde olduğu gibi, farklı manaları ve güzel bir takdimi ihtiva edecek ifadeler bulunmaz. Yine Arap dilinde olduğu gibi, başka dillerde bir kelimenin çok manaları bulundurma durumu yoktur. İstiareler, işaretler ve bunların eşsiz bir

---

[386] Gölcük, a.g.e., s. 116.

[387] Bakillanî, ***İ'câzü,*** s. 53-54.

[388] Bakara, 2/24.

[389] Bakillânî, a.g.e., s. 54.

şekilde kullanılma yönleri daha güzel bir biçimde Arap dilinde mevcuttur. Başka dillerde ise bunun gibi değil, sadece ona mukarenet (yaklaşma) vardır."[390]. Bundan dolayı Allah Teâlâ Kur'ân'ın apaçık bir Arapça olduğunu bir çok yerde vasıflayarak onu a'cemî (Arap dilinden başka dillerde) olmaktan üstün tutmuştur[391].

Kur'ân-ı Kerim'in meydan okuması görünüşte her ne kadar muayyen bir nesle yapılmakta ise de hakikatte hitap bütün zamanadır. Onun tahaddisi indiği günden kıyamete kadar devam edecektir. Bu meydan okumaya zaman içerisinde bazıları cevap vermeğe teşebbüs etmişlerse de Kur'ân âyetleri karşısında gülünç duruma düşmüşler, yenilgiye uğrayarak perişan olmuşlardır. Eğer onlar Kur'ân'a muaraza edip onun meydan okumasına cevap verselerdi o zaman Kur'ân'ın mucizeliği kalmazdı[392].

Şimdi Kur'ân'a muarazaya kalkışanların nasıl mağlup olduklarına kısaca birkaç örnek vererek bu konuya son verelim.

1. Hz. Peygamber'in son zamanlarında ve vefatını müteakip günlerde bir takım yalancı peygamberler türemişti. Bunlar kendilerine uyanları kandırmak için bir takım şiirler ve seci'li ifadeler kullanıyorlardı. Bunların içinde en belağâtlı ve fasih söz söyleyen Müseyleme idi. Onun Kur'ân'a nazire olsun diye söylediği bazı sözleri günümüze kadar nakledilegelmiştir. Ancak Müseyleme'nin bu sözleri saçma ve hezeyandan öteye gidememiştir[393]. Bunlar iyi düşünüldüğü zaman şiir cinsinden oldukları görülecektir. Bu gibi şeyler o kabiliyette her şairin yapabileceği cinsten şeylerdi. Hatta bunlardan daha iyisini söylemek mümkündür.

2. Peygamberlik iddia etmedikleri halde Kur'ân'ı taklid etmeğe ve nazire yapmaya kalkışanlar da vardı. Mesela Abdullah b. Mukaffa, İbnü'r-Ravendi (v. 250/864), şair Ebu Tayyib el-Mütenebbi (v. 334/965), Ebu'l-Â'lâ el Ma'arrî (v. 449/1057) gibi şairler, yazdıkları şiirlerinde Kur'ân'a muaraza yapmaya kalkıştıkları söyleniyorsa da bir çok İslam alimi bunlara yapılan muaraza isnadlarının uydurma olduğunu, bunların böyle bir şey yapmadıklarını söylemişlerdir[394]. Ancak İbnü'r-Ravendi'nin Kur'ân'a karşı hasımane ifadelerinden bu vb. şairlerin muarazaya teşebbüs ettikleri halde çaresiz kaldıkları anlaşılmaktadır. İbnü'r-Ravendi Kur'ân'ın mu'cizeliğine ve Hz. Muhammed'in nübüvvetine şöyle karşı çıkmaktadır: "Müslümanlar Kur'ân'ın bir benzerinin getirilemeyeceğini iddia ederek Hz. Muhammed'in

---

[390] Bakillânî, a.g.e., s. 54-55.

[391] Yusuf, 12/2; Fussilet, 41/44; Nahl, 16/103.

[392] Kutup, a.g.e., c.I, s. 98 vdd.

[393] Hatta Müseyleme'nin kabilesinden Talhatü'n-Nemirî isimli birisi Müseyleme'ye şöyle demiştir: ***"Ben şehadet ederim ki sen yalancının birisin, Muhammed ise sadıktır. Ancak Benî Hanif kabilesine mensup bir yalancı Mudar'a mensup bir sadıktan daha iyidir."***. Bu sözler, Müseyleme'nin kendi kavmi içinde dahi yalancı ve rezil olduğunu göstermektedir. Ne varki kabile taassubu onları İslam'a karşı hareket ettiriyordu. Bkz. Keskioğlu, a.g.e., s. 120-121 vdd.

[394] Keskioğlu, a.g.e., s. 124-125 vdd.

nübüvvetini ispata çalışıyorlar. Halbuki eski filozoflardan Batlamyus veya Öklides de kendi kitaplarının benzeri getirilemez, diye iddia etseler o zaman bunların peygamberlikleri de sabit olur mu?”[395].

Buna cevaben deriz ki, her bir insan kendi söylediği sözleri için, “Bunların bir benzerini getiremezsiniz.” diye iddia edebilir. Bu iddia her yönüyle olmasa da bir yönüyle doğru da olabilir. Ancak bunun hem manasıyla, hem lafzıyla, hem de bütün yönleri ile ve bütün asırlarda doğru olması imkânsızdır. Bu durum yalnız Kur’ân’a hastır. Bir şiir, bir kaside, bir makale ne kadar güzel olursa olsun ondan daha güzelini yazanlar çıkmıştır ve bundan sonra çıkması da mümkündür.

Mustafa Sadık er-Rafiî de İbnü’r-Ravendi’nin bu iddiasını şöyle cevaplandırmaktadır: “Bu kıyas batıl bir kıyastır. Böyle cahilce bir kıyasa ancak şaşılır. Mesela birisi şöyle dese, “Bu kitaptır, bu da kitaptır; o halde bunlar birbirinin mislidirler. Bunlardan birisi mu‘cize ise diğeri de mu‘cizedir; mu‘cize değilse diğeri de değildir.” Ömrüme yemin olsun ki, İbnü’r-Ravendi ve onun kıyasından hüccet çıkaranların saçmalığını ve mecnunluğunu tabipler kesinlikle bilirler. Nerede bir kitap varsa başka yerde bir kitapla, nerde bir adam varsa başka yerdeki bir adamla, nerede bir kavim varsa başka bir kavimle aynı mıdır? Rafiî bundan sonra İbnü’r-Ravendi ile alay ederek şöyle demektedir: Mesela, bütün eşekler nefes almaktadırlar; İbnü’r-Ravendi de nefes almaktadır; o halde İbnü’r-Ravendi de eşek midir?”[396] diyerek bu kıyasın saçmalığını ortaya koymaktadır.

3. Son asırlarda Hindistan’da dini, İngiliz siyasetine alet yapan ve İngilizler tarafından ileri sürülüp desteklenen bir yalancı peygamber de *Mirza Ğulam Ahmed Kadıyanî*’dir. Ğulam Ahmed, kendisine vahiy geldiğini söyleyerek sözlerinin bir benzerinin yapılamayacağını iddia etmiştir. Ancak onun bu sözleri incelendiği zaman Kur’ân âyetlerinden bazı kelime ve cümleleri alarak ve kendisinden de bir şeyler katarak meydana getirdiği görülecektir[397].

Yine son asırlarda nübüvvet iddia eden yalancı peygamberlerden birisi de *Mirza Hüseyin Ali’*dir. Bu şahıs sonraları Bahaullah ünvanını almıştır. Bahaullah yazdığı kitaba *“el-Akdes”* ismini vermiş ve bunun kendisine vahyedildiğini iddia etmiştir. Yine bu kitap dahi, Kur’ân âyetlerinden çalınma bazı kelime ve cümleler eklenerek meydana getirilmiş aslının çok basit bir taklidinden başka bir şey değildir[398]. Bunu anlamak için iyice incelemeye bile gerek yoktur. Sadece Kur’ân’a birazcık aşina olmak yeterlidir. Esasen ilmî araştırma ve çalışmalar önünde bunların hiçbirisi tutunacak durumda değildir.

---

[395] Rafiî, a.g.e., s. 181.

[396] Rafiî, a.e., a.y.

[397] Keskioğlu, a.e., a.y; Fığlalı, a.g.e., s. 165-173.

[398] Bu konuda geniş bilgi için Muhsin Abdulhamid’in ***“İslam’a Yönelen Yıkıcı Hareketler.”*** isimli eserini tavsiye ederiz. trc. M. Saim Yeprem- Hasan Güleç, Ankara, 1986; Tümer, Günay-Küçük Abdurrahman, ***Dinler Tarihi,*** Ankara, 1988; s. 222-228; Fığlalı, a.g.e., s. 174-183; Keskioğlu, a.g.e., s. 130-131.

Hülasa, Kur'ân-ı Kerim nazil olduğu günden itibaren bütün cin ve insanlara meydan okuyarak bir benzerinin getirilmesini istemiş, buna karşı Arapların beliğ ve edipleri taccüp içerisinde çaresiz kalmışlardır. Bunların bir kısmı muarazaya teşebbüse dahi cesaret edemezlerken, diğer bir kısmı bu cesareti göstermişler, ancak hezimete uğrayarak perişan olmuşlardır[399]. Bunların söyledikleri sözler Kur'ân'a nazire olmaktan öte, sadece tarihin sayfalarına gülünç saçmalıklar suretinde geçmişlerdir. Allah'ın yer yüzündeki mu'cizevî yaratıklarının naziri ve misli beşer tarafından yapılamazken onun sözünün misli nasıl yapılabilir? O, en büyük bir mu'cizedir. Onun i'câzına dün şahittir; bu gün idrak etmektedir; yarın da bundan müstağni kalmayacaktır. Çünkü on beş asır önce yapılan meydan okumaya henüz cevap verilememiştir ve verilemeyecektir de.

2. 1. 2. MANA YÖNÜNDEN KUR'ÂN'IN MU'CİZE OLUŞU

2. 1. 2. 1. Kur'ân'ın Ğaybdan Haber Vermesi

Kur'ân-ı Kerim'in i'câz yönlerinden birisi de onun ğaybî (gizli, bilinmeyen) haberleri ihtiva etmesidir. Kur'ân'da bir insanın bilmesinin imkânsız olduğu çok sayıda ğaybî haberler mevcuttur. Hz. Peygamber (s.a.v)'in kendisi ümmî olup[400] yine ümmî bir kavim içinde gönderildiği için[401] onun bu gibi şeyleri öğrenmesi düşünülemez. Zaten bu gibi şeyler, aşağıda görüleceği gibi tedrisatla öğrenilecek şeyler değildir. Kur'ân'daki ğayb haberlerini iki gurupta ele alacağız.

2. 1. 2. 1. 1. Kur'ân'ın Geçmiş Milletlerden Haber Vermesi

Kur'ân-ı Kerim'de geçmiş milletlere ve peygamberlere ait çok sayıda kıssalar anlatılmaktadır. Biz şimdi bu kıssalara birkaç örnek vererek Hz. Peygamber'in bunları kendiliğnden bilmesinin imkânsız olduğunu görelim.

1. Kur'ân-ı Kerim Hz. Âdem (a.s)'in yaratılışı, cennetten çıkarılışı, şeytanın onu aldatması, meleklerin Allah'ın emriyle kendisine secde edip İblis'in etmemesi, oğullarından birisinin diğerini öldürerek kan dökmesi[402] gibi daha insanlık tarihinin ilk başlangıcını net bir şekilde anlatmaktadır.

2. Kur'ân-ı Kerim Hz. Nuh (a.s)'un kavmi ile olan mücadelesini, kavmini şirkten ve sapıklıktan tevhide çağırmasını, buna karşılık onların Hz. Nuh'u inkâr ederek azgınlıkta ileri gitmelerini ve nihayet tufan hadisesi ile hepsinin helâk olması[403] gibi olayları haber vermektedir.

---

[399] S. Salih, a.g.e., s. 313.

[400] A'râf, 7/157-158.

[401] Cum'a, 62/2.

[402] Bakara, 2/30-38; Mâide, 5/27-31; İsrâ, 17/61; Tâhâ, 20/116; Sâd, 38/71-83.

[403] Hûd, 11/25-45; Şuarâ, 26/105-120.

3. Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Musa (a.s)'nın Mısır'da doğduğu günlerde Firavun'un İsrail oğullarına yaptığı zulüm, Hz. Musa'nın Medyen'e giderek Hz. Şuayb (a.s)'ın yanında kalması ve kızlarından biriyle evlenmesi, daha sonra nübüvvetle görevlendirilip tekrar Mısır'a dönmesi, kardeşi Hz. Harunla birlikte Firavun'u uluhiyet dava etmekten vazgeçirip bir olan Allah'a imana davet etmeleri, Mısır halkının küfürde direnmesi ve başlarına çeşitli felaketlerin gelmesi, İsrail oğullarının Mısır'dan çıkışı, Firavun ve ordusunun onları takip ederken denizde boğulmaları, İsrail oğullarının Filistin'deki kutsal yerlere girmek istemeyişleri, Tur dağında Hz. Musa'nın Allah Teâlâ ile konuşması, İsrail oğullarının Hz. Musa'nın yokluğunu fırsat bilerek tekrar sapıtmaları ve Samirî isimli birisinin yaptığı buzağı heykeline tapmaları ve nihayet onların bir kısmının helâk edilmeleri[404] gibi olaylar anlatılmaktadır.

4. Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Meryem'in hiçbir beşerle münasebeti olmadan bir mu'cize eseri olarak Hz. İsa (a.s)'ya hamile kalması, Hz. İsa'yı doğurduğu zaman Yahudilerin ona zina iftirasında bulunmaları, buna karşılık yine bir mu'cize olarak Hz. İsa'nın bebek hali ile beşikte konuşması ve nihayet peygamber olduğu zaman çeşitli hastalıkları iyileştirmesi ve ölüleri diriltmesi[405] gibi harikulade işlerden bahsedilmektedir.

5. Kur'ân-ı Kerim'de Hz. İbrahi (a.s)'ın Nemrutla olan mücadelesi, puthanedeki bütün putları kırması, buna karşılık Nemrut'un onu cezalandırmak için ateşe atması, Hz. İbrahim'in Allah'ın bir mu'cizesi olarak ateşte yanmadan sağ kurtulması, Hz. Yakup ve Yusuf peygamberlerin başlarından geçen olaylar, Hz. Salih'in Semud kavmi ile, Hz. Hud'un Âd kavmi ile, Hz. Şuayb'ın Eyke halkı ile, Hz. Lut'un kendi kavmi ile olan mücadeleleri ve nihayet bu kavimlerin inkârlarından dolayı helâk edilmeleri[406] de Kur'ân'da bahis konusudur.

Ayrıca Zülkarneyn, Ashab-ı Kehf gibi tarihin derinliklerinde geçmiş olaylar, Hz. Lokman ve oğluna yapmış olduğu öğütler[407] vb. gibi hususlar da Kur'ân'da en güzel bir şekilde anlatılmaktadır.

Görüldüğü gibi Kur'ân-ı Kerim, Hz. Âdem'den başlayıp Hz. Muhammed'e kadar gelip geçmiş bir çok peygamberlerin ümmetleri ile aralarında cereyan eden muhtelif hadiseleri ihtiva etmektedir. Bunların büyük çoğunluğu Hz. Peygamber'in memleketinde bilinmediği muhakkaktır[408]. Üstelik bu olayları hiçbir eserden ders görmemiş ve bu haberlere hiçbir zaman vakıf olmamış birisinin onları bildirmesi imkânsız ve şaşılacak bir şeydir. Hâlbuki Kur'ân âyetlerinde bu hadiselerin anlatılışına baktığımız zaman bunların,

---

[404] Bakara, 2/49-66; Maide, 5/110; A'raf, 7/130-152; İbrahim, 14/6; Tâhâ, 20/43-97; Kasas, 28/21-39; Neml, 27/7-14; Şurâ, 26/52-66;

[405] Âl-i İmrân, 3/45-49; Maide, 5/110; Meryem, 19/20-33; Enbiyâ, 21/91; Tahrim, 66/12.

[406] Enbiya, 21/51-57; En'âm, 6/74-87; Şuarâ, 26/69-189; Yusuf, 12/1-102.

[407] Kehf, 18/9-100; Lokman, 31/12-19.

[408] Yıldırım, a.g.e., s. 196.

bizzat gören ve hazır olan birisi tarafından anlatıldığına şahit olmaktayız[409]. Yoksa Hz. Peygamber onları bizzat görmüş te anlatıyor değidir.

Kur'ân-ı Kerim'de anlatılan geçmiş peygamberlerin ve milletlerin kıssalarını işlerken üç şeyi göz önünde bulundurmamız gerekir.

1. Kur'ân'da anlatılan bu haberler ğaybî haberlerdir. Bunlar Hz. Peygamber'in kendi bilgisi dahilinde değildir. Nitekim anlatılan bu kıssaların hemen bir çoğunun sonunda *"………………./Ey Muhammed! Bunlar sana vahyettiğimiz ğaybî haberlerdir. Sen de, milletin de daha önce bunları bilmezdiniz…."*[410] denilerek bu durum nazar-ı dikkate verilmektedir.

2. Kur'ân'da bu kıssaların anlatılmasındaki esas maksat, insanlara ibret ve ders vermek içindir; yoksa maksat hikâye anlatmak değildir. Herşeyden önce şunu hemen belirtelim ki Kur'ân-ı Kerim'e, geçmiş olayları kronolojik sıraya göre anlatan bir tarih kitabı gözüyle bakamayız[411]. O, geçmişteki kıssaları anlatırken en can alıcı noktaları nazara verir ve kıssanın sonunda: *"…………/Bunlarda düşünen kavim için ibretler var."*[412] diyerek bizlere ders verir ve bu olaylardan ibret almamızı ister.

3. Kur'ân'ın anlattığı bu olaylar Tevrat, İnciller ve diğer semavî kitaplardan da alınmış değildir. Çünkü Kur'ân'ın anlattığı bir çok olay onlarda olmadığı gibi, onlarda anlatılan bir kısım hadiseler de Kur'ân'da mevcut değildir. Üstelik Kur'ân bu olayları anlatırken çok noktalarda onlara muhalefet etmekte ve bu farklı hususlarda tarih, Kur'ân'daki bilgilerin doğruluğuna şahitlik etmektedir[413]. Kur'ân-ı Kerim bu olayları anlatırken geçmiş kitapları birleştikleri noktalarda doğrulamış, ayrılığa düştükleri noktaları da düzeltmiştir[414].

Geçmiş kıssaların anlatılışında Tevrat ve İncillere ciddi itrazlar ve tenkitler yöneltildiği halde Kur'ân'daki bu olayların anlatılışını reddedecek hiçbir itiraz vaki olmamıştır[415]. Üstelik Kur'ân'da anlatılan geçmişe ait bu kıssaların doğruluğunu kitap ehlinin alimleri de doğrulamışlardır[416]. Bu durum bile Kur'ân'ın mu'cizeliğinin ve insan sözü olmadığının bir delilidir.

Hülasa, Kur'ân-ı Kerim'de geçmişe ait anlatılan kıssaların tamamı ğaybî haberlerdir. Hiçbir beşerin, üstelik ümmî bir beşerin, bunları doğru olarak bilmesi ve anlatması mümkün değildir. Hz. Peygamber (s.a.v) bunları ne başka birisinden öğrenmiş, ne de yaşayarak görmüştür[417]. Bu hadiseler Kur'ân'da

---

[409] Bakillânî, a.g.e., s. 73-74.

[410] Hud, 11/49; Yusuf, 12/102; Ankebut, 29/48; Kasas, 28/44-46.

[411] Talu, a.g.m., s. 320.

[412] Şuarâ, 26/8-190.

[413] Geniş bilgi ve örnekler için bkz. Maurice Bucaılle, a.g.e., s. 321-363.

[414] Karaçam, a.g.e., s. 438.

[415] Yıldırım, a.g.e., s. 196-197.

[416] Aliyyü'l-Karî, a.g.e., s. 325; Ateş, a.g.e., s. 210-211.

[417] Bahçeci, a.g.e., s. 252.

anlatılırken sanki olaylar görülüyormuş gibi anlatılmakta ve canlı bir şekilde tasvir edilmektedir. Kur'ân, bu hadiselerin en can alıcı noktalarını ve özünü yakalayarak nazara verir ve ibret alınmasını ister. Bütün bunlar bize bu haberlerin beşerî değil, İlahî kaynaktan geldiğini göstermektedir.

2. 1. 2. 1. 2. Kur'ân'ın Gelecekle İlgili Hususları Haber Vermesi

Kur'ân-ı Kerim'in mu'cize olduğuna bir delil de onun gelecekte olacak olayları haber vermesi ve verdiği haberlerin zamanı geldiğinde aynen gerçekleşmesidir. Buna dair misaller pek çoktur. Bunların hepsini burada zikretmemiz imkânsızdır. Ancak mevzu hakkında bir fikir edinmek için sadece birkaç örnek vererek bir değerlendirme yapacağız. Şimdi bu konu ile ilgili misalleri görelim.

1. Arabistan'a komşu olan Rum ve Sasanî (İran) devletlerinin Ortadoğu'da hakimiyet mücadeleleri öteden beri sürüp gelmekteydi. İşte Mekke döneminde İslamiyetin yayılışının ilk yıllarında yine bu iki devlet arasında savaş çıkmış ve ateşperest, put perest (kitapsız) Sasanîler, Hıristiyan (kitap ehli) Rumları fena halde yenmişlerdi. Bu haber Mekke'ye ulaştığı zaman Kureyş müşrikleri sevinmişler ve derhal Müslümanlara gelerek şöyle demişlerdi:

"Nasıl ki kitapsız İranlılar kitap ehli Rumları yenerek topraklarından sürüp çıkardılarsa; biz kitapsız müşrikler de siz kitap ehli (kitaplı) Müslümanları o şekilde yenerek buralardan sürüp çıkaracağız."[418].

Bu haberden müteessir olup üzülen Hz. Peygamberi ve müminleri teselli için Rum sûresinin şu âyetleri nazil olmuştur:

"Rumlar en yakın bir yerde yenildiler. Onlar bu yenilgilerinden sonra üç ilâ dokuz yıl arasında galip geleceklerdir. İş, eninde sonunda Allah'a aittir. İşte o gün inananlar, istediğine yardım eden Allah'ın nusretine sevineceklerdir. O, güçlüdür, merhametlidir. Bu Allah'ın va'didir. Allah verdiği sözden caymaz; fakat insanların çoğu bilmezler."[419].

Bu âyet-i kerimelerde Rumların çok yakın bir gelecekte Sasanîlere galebe edeceği bildirilmiş, o zaman bu ihbar müminler ile müşrikler arasında olurdu-olmazdı diye münakaşaya bile sebep olmuştu[420]. Gerçekten de umulmadık bir anda, kısa zaman içerisinde Rumlar toparlanıp Sasanîlere saldırarak büyük bir galibiyet elde etmişlerdi[421]. Böylece İlahî va'd tahakkuk etmekle müminler sevinmiş, müşrikler de üzülmüşlerdi. Üstelik Rumların Sasanîlere galip geleceği anda müminlerin de müşriklere galip geleceğini bildirmekle o anda hiç beklenmeyen Bedir zaferini haber vermiş ve olaylar aynen Kur'ân'ın haber verdiği gibi gelişmiştir[422].

---

[418] İbn Kesir, a.g.e., c.III, s. 46-47; Sabunî, ***Saffetü't-Tefasîr,*** c.II, s. 471.

[419] Rum, 30/2-6.

[420] Köksal, a.g.e., s. 143-144; Karaçam, a.g.e., s. 441 vdd.; Bahçeci, a.g.e., s. 253.

[421] Sabunî, a.e., a.y.

[422] Zerkanî, a.g.e., c.II, s. 369; Yıdırım, a.g.e., s. 197-198.

2. Hudeybiye barışında Mekke müşriklerinin ileri sürdükleri antlaşma şartları Müslümanların çok ağırına gitmiş, özellikle Mescid-i Haram'a girip Kâbe'yi tavaf edememeleri onları çok üzmüştü. Daha sonra nazil olan Fetih sûresi, Müslümanların emin bir halde Mescid-i Haram' gireceklerini bildirmiştir[423]. Âyette va'dedilen Mescid-i Haram ziyareti bir yıl sonra gerçekleşmişti. Yine bu sûrede ve Nasr sûresinde İslamî fütühatın yakında her tarafa yayılacağı ve insanların kitleler halinde İslam'a girecekleri bildirilmiştir. Hakikaten kısa sayılacak bir müddet sonra dört halife döneminde bunlar aynen tahakkuk etmiştir[424].

3. Hz. Muhammed (s.a.v) peygamberliğini ilan ettikten sonra başta kavim ve kabilesi olmak üzere hemen her kesimden insanlar kendisine düşman oldular. Hayatı daima su-i kasd ve tehlikeler içinde geçerken çoğu kere ashab-ı kiram onun kapısının önünde nöbet tutuyordu. Ne zaman ki, *"Vallahü ya'simüke minennas/ Allah seni insanların şerrinden koruyacak."*[425] âyet-i kerimesi nazil olunca Hz. Peygamber (s.a.v) kapısında nöbet tutanlara: "Bundan sonra hayatını Allah'ın garantiye aldığını ve nöbet tutulmaya ihtiyaç kalmadığını" bildirmiştir. Bu durum Hz. Peygamber'in hayatının İlahî garanti altına alındığına bir delildir[426]. Şüphesiz yukarıdaki âyetin i'câzının da bir tecellisidir.

4. Kur'ân-ı Kerim'de anlatıldığı halde Tevrat ve diğer semavî kitaplarda anlatılmayan bir olay da Hz. Musa'yı takip ederken denizde boğulan Firavun'un cesedinin muhafaza edileceği haberidir[427]. Diğer kitaplar her nekadar bu kıssayı anlatsalar da Firavun'un cesedinin muhafaza edileceğinden ve onun akibetinden bir kelime ile de olsa bahsetmezler. Kur'ân'a mahsus olan bu haber de on dört asır sonra gerçekleşmiştir[428]. Hz. Peygamber (s.a.v)'in bunları kendiliğinden bilmesi imkânsızdır.

5. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim, bizzat kendisinin İlahî garanti altına alınarak muhafaza edileceğini[429], meydan okumasına cevap verilemeyeceğini[430], İslam dininin diğer dinlere galebe edeceğini[431] haber vermiştir. O, kitap ehlini "mübaheleye (karşılıklı lanetleşmeye)"[432] ve ölümü temenni etmeye davet etmiş,

---

[423] Fetih, 48/27.

[424] Karaçam, a.g.e., s. 441 vd.

[425] Maide, 5/67.

[426] Yıldırım, a.g.e., s. 198.

[427] Yunus, 10/92.

[428] Maurice Bucaılle, a.g.e., s. 326-350.

[429] Hicr, 15/9.

[430] Bakara, 2/23/24.

[431] Fetih, 48/28.

[432] "Ey Muhammed! Sana ilim geldikten sonra bu hususta seninle kim tartışacak olursa de ki; gelin oğullarımızı ve oğullarınızı, kadınlarımızı ve kadınlarınızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım. Sonra lanetleşelim de Allah'ın lanetinin yalancılara olmasını dileyelim." Âl-i İmrân, 3/61.

buna karşılık onlar bundan çekinmişlerdir[433]. Yine Kur'ân-ı Kerim Velid b. Muğire gibi şahısların başlarına gelecek şeyleri bildirmiş[434], Bedir savaşında "Allah size iki taifeden birini va'd etti."[435] diyerek, müminlerin zafer kazanacaklarını müjdelemiştir. Bu saydıklarımız ve daha niceleri gibi Kur'ân'ın geleceğe dair verdiği haberlerin hepsi kısa bir müddet sonra istisnasız gerçekleşmişlerdir.

Yukarıda sunduğumuz örneklerde görüldüğü gibi, Kur'ân-ı Kerim'in geleceğe dair verdiği haberler, bütünüyle ve nasıl vasfedilmişse o şekliyle meydana gelmiştir. Allah'ın müminlere zafer va'di ve geniş fütuhatlar yapılacağı müjdesi ashab-ı kiramın yaptığı fetihlerde son derece tesirli olmuştur. Gerek Hz. Ebubekir (r.a) gerekse Hz. Ömer (r.a) hilafetleri dönemlerinde cihada gönderdikleri İslam ordusuna moral verirken hep Kur'ân'daki İlahî müjdelerin gerçekleşeceğini nazara verirlerdi. Bu müjdelerden dolayı ashab-ı kiram cihada gittikleri zaman zafer kazanacaklarından emin olurlardı. Nitekim öyle de olmuştur. Kısa samanda Hindistan'dan İspanya'ya kadar geniş bir alanda İslamî fütuhat gerçekleşmiştir[436]. Tarih bu İlahî ihbarları doğrulayan vakalarla doludur[437].

Dikkat edilmesi gereken bir husus da şu ki, bir insan ne kadar akıllı ve deha denilecek derecede zekaya malik olursa olsun istikbale ait verdiği haberlerde yüzde yüz ve bütün tafsilatı ile isabet edemez. Bazı olayları bir kısım yönleri ile tahmin etmek mümkün olsa bile bunlardan tam tamına isabetli tespitler yapıp haber vermekte ne dercede başarılı olunabilir? Kaldı ki, Kur'ân'ın verdiği haberler zan veya tahmini şeyler değildir. O, meydana gelecek hadiseleri görür gibi bütün vasıfları ve yönleri ile anlatmakta ve kesinlikle vukubulacağını bildirmektedir. Bütün bunlar insan üstü İlahî bir kelâmın i'câzının görüntüsünden başka bir şey değildir.

Bu ve bundan önceki birkaç âyet "Necran" Hıristiyanlarından Medine'ye gelip Hz. İsa (a.s)'nın ilahlığını iddia eden bir hey'et hakkında nazil olmuştur. Bu âyete ***"ibtihal veya mubahele"*** âyeti denir. Necranlılar, âyette geçen teklife yanaşmamışlar ve akibetlerinden korkmuşlardır. Bkz. Çantay, a.g.e., c.I, s. 93'de 35 no'lu dipnot.

[433] "De ki, eğer âhiret yurdu Allah katında başkalarına değil de yalnız size mahsus ise ve eğer doğru sözlü iseniz, ölümü isteyiniz ya. Bunu, önceden işlediklerinden ötürü asla istemeyeceklerdir. Allah zalimleri bilir." Bakara, 2/94-95; Cuma, 62/6-8.

[434] Velid b. Muğire Kureyşin en ileri gelenlerinden ve azgınlarından olup Hz. Peygamber (s.a.v)'in aleyhinde komite usulü çalışan mağrur birisi idi. Müddessir sûresinin 11'den 26. âyete kadar bu adam hakkında indiği nakledilir. Allah Teâlâ Kalem sûresinin 26. âyetinde de bu adam için "Biz onun burnunu yakında damgalayacağız." buyurmuştur. Âyet-i kerimede onun burnu için *"hortum"* ifadesi kullanılmıştır. İşte Velid'in burnu Bedir savaşında bir kılıç darbesi ile kesilmiş ve ölünceye kadar bu iz onda bir alâmet olarak kalmış, bu durum aynı zamanda bu âyetin i'câzına da bir delil olmuştur. Ayrıca "hortum", sadece fil ve domuz gibi hayvanlarda bulunduğu için Velid hakkında bir bakıma hakaret niyeti ile kullanılmıştır. Bkz. Sabunî, ***Saffetü't-Tefasir,*** c.III, s. 264 vd.

[435] Enfal, 8/7.

[436] Bakillânî, a.g.e., s. 57-58; Ateş, a.g.e., s. 208.

[437] Köksal, a.g.e., s. 144.

Hülasa, gelecekte olacak olaylar insanın bilgisi dahilinde bulunmayan ğaybî haberlerdir. Ğaybı ise ancak Allah Teâlâ bilir[438]. Öyle ise bu haberleri veren kitap, ancak ve ancak ğaybları bilen Allah Teâlâ'nın kadim kelâmıdır. Onun verdiği haberin yakın veya uzak bir gelecekte gerçekleşmemesi imkânsızdır. İslam tarihinde bunun örneklerini bol miktarda bulmak mümkündür.

2. 1. 2. 2. Kur'ân Âyetleri Arasında Çelişki Bulunmayışı

Kur'ân-ı Kerim'de her hangi bir çelişkinin (tenakuzun) bulunmayışı da onun i'câz yönlerinden birisidir. Kur'ân'ın bütün âyetleri her yönüyle tam bir uyum içerisindedir. Çelişki olduğu zannedilen âyetlerde de, aşağıda görüleceği gibi, böyle bir durum yoktur.

Bilindiği gibi insan oğlu her yönüyle noksan bir varlık olduğu için hatasız değildir. İşlediği fiillerde, söylediği sözlerde mutlaka bir eksiklik ve noksanlık bulunabilir. Üstelik bunlar, yaptıkları işin erbabı ve bir uzmanlar gurubu olsalar dahi yine sözlerinde ve yazılarında eksiklikler, zıtlıklar ve çelişkiler olacaktır[439]. İnsanlar tarafından yazılmış hangi kitabı ele alıp incelersek inceleyelim, az veya çok da olsa bu duruma rastlamamız mümkündür. Ayrıca bir insanın değişik ilim ve mevzularda yazacağı eserlerde bu tenakuz ve zıtlıkların oranı daha da artacaktır. Bu durum, insanoğlunun tabiatında bulunan yetersizlikten ve eksiklikten kaynaklanmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'in âyetlerini incelediğimiz zaman yukarıda arzedilen durumların bunlarda olmadığını görürüz. Şöyle ki, Kur'ân âyetlerinin yirmi üç yıl gibi bir zaman dilimi içerisinde parça parça nazil olduğunu, her bir âyetinin bir sebebe binaen indirildiğini biliyoruz. Üstelik o, muhtelif tabakalara birden hitab ettiği gibi, içinde çok çeşitli ilimlere ve mevzulara da temas etmektedir. Bununla birlikte onun âyetleri arasında son derece bir insicam, âhenk ve bütünlük görülmektedir[440]. Bu durum o derece de ileridir ki, parça parça inen sûreler ile toptan inen sûreler arasında düzgünlük ve uygunluk yönünden hiçbir farkın olmadığı görülür. Nitekim alimlerin çoğunluğuna göre dokuz senede tamamlanan Bakara sûresi ile bir defada inen enfal sûresi arasında ne nazım, ne mananın derinliği ve ne de bütünlük yönünden hiçbir farklılık görülmez[441].

Esasen Kur'ân âyetleri arasında ihtilaf ve tenakuz, bahis konusu olamaz. Çünkü Allah Teâlâ Nisa sûresinde bu hususu hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde şöyle açıklamıştır:

"Kur'ân'ı düşünmüyorlar mı? Eğer o, Allah'dan başkası tarafından indirilmiş olsaydı, onda birbirini tutmayan çok şeyler bulurlardı."[442].

---

[438] Âl-i İmrân, 3/79; Cin, 72/26.

[439] Bahçeci, a.g.e., s. 255.

[440] Ersöz, a.g.m., s. 46.

[441] Ersöz, a.m., a. yerde Taberanî'den naklen.

[442] Nisa, 4/28.

Kur'ân nazil olduğu zaman Mekke müşrikleri herkesten çok onda çelişki bulmak istemelerine rağmen böyle bir tenakuz bulamamışlardı[443]. Aradan onbeş asır geçtiği halde Kur'ân'da çelişki olduğuna dair herhangi bir ciddi iddia da görülmemiştir. Bununla beraber mübtedi ve cahil olan bir kısım insanlar Kur'ân'ı okudukları zaman iyi kavrayamadıkları için onun bazı âyetlerinde tenakuz olduğunu zannedebilirler[444]. Kur'ân'ı bu şekilde anlayanların olması çok önemli bir şey değildir. Asıl önemli olan Kur'ân'ın kendisinde böyle bir şeyin olmamasıdır. Yoksa insanlar, bilgisiz ve yetersizliklerindern dolayı onda farklılık ve çelişki görmüşlerse bu hiçbir zaman öyle olduğu anlamına gelmez.

Kur'ân âyetleri arasında çelişki olmadığı halde varmış gibi görünmesinin bir takım sebepleri bulunmaktadır. Şimdi bunları kısaca örnekleri ile görelim.

1. Tenakuz (çelişki) görünümü, âyetlerde anlatılan olayın muhtelif safhalarının bulunması ve çeşitli şekillerde görülmesinden kaynaklanmaktadır. Mesela, Hz. Âdem (a.s)'ın yaratılışını anlatan "topraktan"[445], "balçıktan"[446], "cıvık çamurdan"[447], "kupkuru balçıktan yarattı"[448], âyetlerinin ifadelerinde bu mesele gayet net bir şekilde görülmektedir. Bu âyetlerde insanın yaratılışındaki muhtelif safhalardaki durumu izah edilmektedir. Yoksa her hangibir çelişki ve zıtlık yoktur. Esasen bu maddelerin aslına indiğimiz zaman asıl cevher olarak hepsinin kaynağının toprak olduğunu görürüz. Bunların hepsinin özelliği toprakta dercedilmiştir. Dolayısı ile bu âyetlerde tenakuz değil sadece Hz. Âdem'in yaratılışında derece, derece ilerleyen değişik safhalar anlatılmaktadır[449].

2. Tenakuz görünümü mevzu ihtilafından kaynaklanmaktadır. Mesela, "Eşleriniz arasında adâleti gerçekleştiremeyeceğinizden korkarsanız bir tane ile evlenin."[450] âyeti ile "Siz ne kadar isterseniz isteyin eşleriniz arasında adâlet yapamazsınız. Bari bir tarafa kalben tamamen meyletmeyin ki, diğerlerini askıdaymış gibi bırakmış olmayasınız."[451] âyeti arasında tenakuz varmış gibi görünüyorsa da esasen tenakuz yoktur. Çünkü her iki âyette de mevzu farklılığı vardır ve değişik konulardan bahsedilmektedir. Birinci âyette adâletteki hukuki durum ve zahiri haklar söz konusudur. İkinci âyetteki mevzu ise hukuki ve zahiri bir durumun aksine tamamen kalbî bir meyil ve istektir. Bu hal, insanın elinde değildir. Birinci âyette adâletteki hukukî durum, ikinci âyette kalbî bir meyil anlatıldığı için âyetler arasında mevzu farklılığı vardır; bu nedenle herhangi bir çelişki de yoktur. Burada verilmek istenilen mesaj şudur: Her ne kadar

---

[443] Yıldırım, a.g.e., s. 114.

[444] Cerrahoğlu, a.g.e., s. 179.

[445] Âl-i İmrân, 3/59.

[446] Hicr, 15/26-33.

[447] Saffât, 37/11.

[448] Rahmân, 55/14.

[449] Suyutî, a.g.e., c.II, s. 38'de Zerkeşi'den naklen.

[450] Nisa, 4/3.

[451] Nisa, 4/129.

eşlerinizden birine kalben meyletseniz bile bu, sizi asla diğerlerinin haklarını çiğnemeye ve adâletsizliğe sevk etmesin.

3. Tenakuz görünümünün bir sebebi de meydana gelen bir işin farklı iki yönü bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu taktirde âyetlerde bu değişik yönler anlatılırken zıtlık varmış gibi görünür. Mesela, "Vema rameyte iz rameyte vela kinnallahe rama/ Attığın zaman sen atmadın, lakin Allah attı."[452] denilmektedir. Bu âyetteki "atma" fiilinin iki yönü vardır.

a. Fiilin kesb (kazanma, işleme) ve mübaşeret (bir işe başlama ve iradeyi kullanarak teşebbüs etme) yönü.

b. Atma fiilinin yaratılması. Yaratılma yönüyle fiil Allah'a aittir. Yani Allah Teâlâ atma fiilini yarattı; Hz. Peygamber (s.a.v) ise o fiili kesbetti. Görüldüğü gibi bu âyette de her hangi bir zıtlık yoktur. Çünkü fiilleri yaratan Allah Teâlâdır. Eğer O, atma fiilini yaratmasaydı Hz. Peygamber (s.a.v) bu fiili işleyemezdi. İşte "atma" fiilinde yaratma ve kesb olayı her iki yönüyle nazara verildiği için burada da her hangi bir çelişki bulunmamaktadır.

4. Âyetlerde mecazî ve hakiki mana ihtimali bulunmasından dolayı tenakuz varmış gibi görünebilir. Mesela, "Kıyamet gününde sen onları sarhoş görürsün; oysaki onlar sarhoş değillerdir."[453] âyetinde geçen "sarhoş" kelimelerinden birincisi mecazî, ikincisi ise hakiki sarhoşluk manalarında kullanıldıkları için ilk bakışta tenakuz varmış gibi görülmektedir. Halbuki birinci kelimeye kıyâmetin dehşetine izafetle sarhoşluk mecazen atfedilmiştir[454]. Yani kıyâmet hallerinin şiddetinden insanlar sarhoş olmuş kişilerin durumuna düşeceklerdir. Asıl hakiki sarhoşluk şaraptan geleceği için burada gerçek sarhoşluk kastedilmemektedir. Dolayısı ile bu âyette de çelişki görülmemiştir. Buna dair misaller pek çoktur;[455] fakat biz bu kadarla yetinmek istiyoruz.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, Kur'ân-ı Kerim'de muhtelif zaman, mekân ve durumlara göre çeşitli hüküm ve manaları ihtiva eden lafızlar bulunmaktadır. Kur'ân'da bu cihetle birbiriyle zıtmış gibi görünen âyetler varsa da hakikatte böyle bir zıtlık yoktur. Ayrıca bu âyetler birbirlerini beyan ve tekid ederek zamana göre değişik durumları izah etmektedirler[456]. Halbuki Tevrat ve İncillerde durum böyle değildir. Onlarda birbiri ile çelişen çok miktarda âyetler vardır. Bu durum onların tahrif edildiğinin bir delilidir[457].

---

[452] Enfâl, 8/17.

[453] Hac, 22/2.

[454] Suyutî, a.g.e., c.II, s. 38'de Zerkeşî'den naklen.

[455] Geniş bilgi ve örnekler için bkz., Suyutî, a.e., s. 35- 40.

[456] Yazır, ***Kur'ân Dili,*** c.II, s. 1401 vd.

[457] Yazır, a.e., a.y.

Hülasa, İnsanlar tarafından yazılmış eserlerde aynı mevzularda dahi çelişkiler görülmektedir. Üstelik mevzular değiştiği zaman bu durum daha da artmaktadır. Şairlerin şiirlerinde zıtlıklar daima iç içedir. Güzel kelimeleri bazen çirkin ve müstehcen kelimeler takip etmekte, bir mevzudan başka bir mevzuya geçişte sürekli çelişki halindedirler[458]. Kur'ân-ı Kerim'de ise böyle bir şey asla görülmez. O, hangi mevzuya girerse girsin mevzu içindeki âyetler arasında tam bir birlik ve uygunluk olduğu gibi, diğer mevzular ve âyetlerde birbirini açıklama ve tekid yönünden tam bir birlik vardır. Zaman ve mekânın değişmesi, olayların farklılığı bu durumu asla etkilememiştir. Bütün bunlar onun Allah katından gelen sonsuz mu'cize olduğunu ve herhangi bir insan parmağı karışmadığını göstermektedir.

2. 1. 2. 3. Kur'ân'ın Müsbet İlimlerle Uygunluğu

Kur'ân-ı Kerim'in i'câz yönlerinden birisi de onun müsbet ilimlerle tam bir uyum içerisinde olması ve çok yüksek ilmî hakikatleri ihtiva etmesidir. Biz şimdi kısaca bu durumun nasıl olduğunu görelim.

Mevzunun izahına girerken önce şunu belirtelim ki, Kur'ân-ı Kerim asla bir fen kitabı değildir. Hz. Peygamber (s.a.v) de diğer peygamberler gibi fennî hakikatleri öğretmek için gelmemiştir. Bütün peygamberlerin ve kitapların gönderilmesinin asıl maksadı insanları hidâyete çağırmak, Allah'ın emir ve yasaklarını öğreterek onları doğru yola iletmektir. Bu durum Hatemü'l-Enbiyâ Hz. Muhammed (s.a.v) ve ona gönderilen son kitap olan Kur'ân-ı Kerim'de de geçerli bir husustur. O, insanları hidâyete götüren, zulmetten nura çıkaran ve bunun için de gerekli emir ve nehiyleri açıklayan mu'ciz bir kitaptır[459]. Onun hedefi, Allah'ın emirlerine uyulup, yasaklarından sakınılmasını temin etmek, insanı dünya ve âhiret mutluluğuna ulaştırmaktır. Bu konuyu Seyyid Kutup şöyle açıklamaktadır:

"Kur'ân'ın yaptığı izahlarda asıl gayenin dışında kalan ve o gün için beşeriyetin anlamaktan çok uzak bulunduğu ilmî cevaplara lüzum görülmemiştir. Zaten Kur'ân, bu sahalardaki ilmî meseleleri halletmek için de gönderilmemiştir. O, bu cüzî malumatlar üstünde daha büyük hizmetler için gelmiştir. Bazı kimselerin ileri sürdükleri gibi tıp, kimya, astronomi vb. ilimlerin sahalarındaki problemlerin Kur'ân-ı Kerim tarafından çözülmesini beklemek bir takım haksız tenkitçilere rağmen hatadır. Böyle yapan kimseler Kur'ân'ın gayesini, vazifesini ve faaliyet sahasını kesinlikle anlamamışlardır. Çünkü bu kitabın sahası bizatihi insanın kendisidir; yani insan hayatıdır. Onun esas vazifesi varlıklar ve varlıkların yaratılışında insanoğlunun yerini tayin etmektir. O, insanın Rabbi ile olan münasebetlerini açıklar…… Şüphesiz ki Kur'ân, kendi mevzusunda mükemmel bir kitaptır. Fakat Kur'ân'ın konusu bütün ilimlerin üstünde büyük ve cesametlidir. Çünkü onun mevzusu, bütün bilgileri keşfedip onlardan faydalanmasını bilen insanın bizzat kendisidir."[460].

---

[458] Bakillânî, a.g.e., s. 61-62, 219.

[459] Bakara, 2/2; İbrahim, 14/1; Nahl, 16/64-89.

[460] Kutup, a.g.e., c.I, s. 376-377.

Kur'ân'ın hedefinde insanoğluna aklı ve tecrübesi ile bilemeyeceği şeyleri öğretmek yatar. Şöyle ki, müsbet ilimler dediğimiz tabiat ilimleri insanın aklını kullanarak çeşitli deney ve tecrübelerden sonra kavrayabileceği şeylerdir. Halbuki Kur'ân, tabiatın ötesinden haber vermektedir. İnsan aklı her ne kadar içinde yaşadığı tabiat ve onda cereyan eden olaylar hakkında fikir yürütebilirse de tabiat ötesi âlem hakkında kesinlikle fikir yürütemez[461]. İşte burada Kur'ân âyetleri devreye girmekte ve insanoğlu da buna kulak vermek zorundadır. Çünkü tabiatın öterlerinden doğru ve kesin bilgiler elde etmek, ancak ve ancak vahy ile mümkündür. Yoksa akıl, tecrübe ve deneyle oralara yanaşamaz. Bu nedenle insanoğlu hakikaten doğruyu bulmak istiyorsa mutlaka Kur'ân'ı dinlemeli ve ona uymalıdır.

Bununla beraber Kur'ân-ı Kerim tabiattan ve tabiat ilimlerinden hiç bahsetmemiştir de diyemeyiz. O, tabiattan bahsettiği zaman onu Allah'ın bir sanatı ve yaratığı olarak görür; dolayısı ile de onları yaratanı nazara verir; insanları O'nun emirlerine uymaya davet eder. Kâinattaki Allah'ın kudret eserlerinden bahsettikten sonra, "Bunlarda düşünen akıl sahipleri için âyetler, deliller vardır."[462] diyerek insanı yaratıcısının büyüklüğünü düşünmeye davet eder. Kâinatta cereyan eden kanunların bir görüntüsü olan müsbet ilimlerden bahsetmek Kur'ân'ın asıl maksadı olmamakla birlikte işaret ve remz yoluyla da olsa onlardan bahsetmektedir[463]. Bu yönüyle Kur'ân'da ilim ve fenden bahis vardır deriz.

Şunu katiyetle ifade etmek gerekir ki, Kur'ân'da müsbet ilimlere karşı bir vaziyet almak asla söz konusu değildir. Doğru olarak tespit edilmiş hiçbir ilmî gerçek de Kur'ân'a aykırı olamaz ve onunla çelişemez. Zaman ilerledikçe gelişen ilimler Kur'ân'ın anlaşılmasına daha çok yardımcı olacaktır. Elmalılı Hamdi Yazır bu konuyu şöyle dile getirmektedir:

"….Yine itiraf etmek gerekir ki, fenlerin tecrübe sahasındaki keşfiyat ve tatbikatı ilerledikçe Kur'ân'ın manalarına aykırı gitmemiş, bilakis bir çok âyetlerin daha iyi anlaşılmasına hizmet etmiştir. Eski hey'et (astronomi) nazariyeleri ile yeni hey'et nazariyeleri Kur'ân açısından mukayese edildiği zaman eski hey'ete nazaran tevile sapılması lazım gibi görünen nice âyetleri, yeni hey'ete nazaran tevile gidilmeksizin zahiri yönüyle anlamak daha çok kolaylaşmıştır."[464].

Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de: "Biz, kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmadık."[465] ve "Ne yaş ne kuru hiçbir şey yoktur ki, apaçık kitapta bulunmasın."[466] buyurmaktadır. Bu âyetlerden de anlaşılacağı gibi Kur'ân'da bütün ilimler var demektir. Nasıl ki bir çekirdeğin içinde mensup olduğu bitkinin bütün

---

[461] Keskioğlu, a.g.e., s. 277.

[462] Âl-i İmrân, 3/190; Rum, 30/21-24; Nahl, 16/11-13, 65-67.

[463] Keskioğlu, a.e., s. 278.

[464] Yazır, a.g.e., c.VII, s. 5195.

[465] En'âm, 6/38.

[466] En'âm, 6/59.

özellikleri mevcut ise, aynen bunun gibi Kur'ân'da da bütün ilimlerin nüvesi ve özü vardır[467]. Yukarıda geçen âyetlerin zahiri manalarından anlaşılacağı üzere Kur'an'da her şey mevcuttur. O, çıkmış ve çıkacak bütün ilimleri ihtiva edip onlara işaret etmektedir[468].

Böyle olmakla birlikte Alûsî'nin de dediği gibi: "Kur'ân âyetlerini felsefenin her dediğine ve fennî her keşfe tatbike kalkışmamalı. Çünkü ilim ve fen sürekli değişiyor. Nazariye ve faraziyeler alt-üst oluyor. Böyle bir durumda henüz nazariye halinde olan bir şeyi dini akidelere karıştırmış oluruz."[469].

Gerçekten de ilim ve fen baş döndürücü bir çabuklukla sürekli bir değişiklik geçirmektedir. Faraziyeler ve nazariyeler birbiri peşine yıkılmakta ve yerlerine başka birisi kaim olmakta, bir müddet sonra o da yıkılıp gitmektedir. Bu nedenle sürekli değişikliğe uğrayan ve her an yanlışlığı muhtemel olan bilimin verilerine Kur'ân âyetlerini bir takım zorlamalarla uydurmaya kalkışmak, ifade edilmeyecek kadar büyük bir hatadır. Çünkü ilmin elde ettiği sonuçlar mutlaka doğru olmayıp izafîdir[470]. İzafî olan bir şey her an yanlışlığı ispatlanabilir demektir. Bir bilim adamına göre doğru olan bir mesele başka birisinin elindeki delillere göre yanlış olabilmektedir. İnsanoğlu her yönüyle olduğu gibi, bilgi yönüyle de sınırlıdır. Yaptığı deneyler sonunda elde ettiği sonuç gerçeğin tamamı değil sadece bir parçasıdır[471]. Bu minval üzere giden ilmî sonuçlara Kur'ân âyetlerini nasıl tatbik edebiliriz?

Ancak bu demek değildir ki, Kur'ân âyetlerini anlama ve yorumlamada bu ilimlerden hiç faydalanmayalım. Zaten her müfessir ister istemez devrinin ilimlerinden etkilenir ve yaptığı yorumlarda bunu yansıtır. Yorumda isabet ettiği gibi hata da edebilir. Peygamberlerin dışında hatasız kul olmayacağına göre bu durum oldukça normaldir. Zaten müçtehidlerin ve müfessirlerin büyüklüğü hiç hata yapmadıklarından değil, az hata yaptıklarındandır[472]. Bununla beraber yapılan bu yorumların gerek kendi devir insanlarına, gerekse sonradan gelenlere Kur'ân'ı anlamada faydalı olduğunu kimse inkâr edemez.

Demek istediğimiz şudur: Kur'ân âyetleri (nassları) asıldır, temeldir ve asla değişmez sabit gerçeklerdir. Ancak bu nasslar aynı zamanda geniş manayı kapsayacak ve her devrin insanlarına hitap edecek mahiyette ve özelliktedir. Bu nedenle bütün asırlardaki insanlar zamanlarının anlayışına uygun bir manayı onda bulabilmişlerdir. ***Ne olursa olsun ve kim yaparsa yapsın hiçbir yorum Kur'ân'ın bizzat kendisi değildir. Sadece ondan anlaşılan mananın bir kısmıdır.*** Bundan dolayı her bir müfessir; "Ben bu

---

467 Keskioğlu, a.g.e., s. 279-280.

468 Kırca, ***Celal, Kur'ân-ı Kerim'de Fen Bilimleri,*** İstanbul, 1989, s. 26.

469 Keskioğlu, a.g.e., s. 281'de Alûsî'den naklen.

470 Balaban, M. Rahmi, ***Son Asrın İlim ve Fen Adamlarına Göre İlim-Ahlâk-İman,*** D.İ.B. Yayınları, Ankara, 1974, s. 20'de Prof. Dr. Th. Flournoy'dan naklen.

471 Yusuf Mürüvve, ***İzafiyet Teorisi ve Kur'ân İlkeleri,*** trc. Recep Çalı, Ankara, 1979, s. 62-63; Ateş, a.g.e., s. 218-225.

472 Kırca, a.g.e., s. 315-316.

âyeti böyle anlıyorum.” diyebilir, fakat “Bu âyetin manası sadece budur, benim anladığım manadır.” diyemez. Zaten böyle bir iddiası olan da yoktur.

Diğer taraftan gelişen modern ilimlerin Kur’ân âyetlerini zamanın seyri içerisinde daha iyi anlamaya yardımcı olmalarının da sebepleri vardır. Çünkü âyetlerin her birisinin açık manasının yanında çok sayıda işarî manaları da bulunmaktadır[473]. İşte zaman içerisinde anlaşılıp ortaya çıkan manalar da bunlardır.

Mesela Kur’ân’da Hz. Süleyman (a.s)’ın bir mucizesi olarak onun rüzgârla bir iki günde iki aylık bir mesafeyi kat ettiği anlatılmaktadır[474]. Bu âyet-i kerime sarih (açık) manası ile Hz. Süleyman (a.s)’ın bir mu‘cizesini bildirmektedir. Ancak rüzgâr bir vasıta, Hz. Süleyman da bir insan olduğuna göre âyetin işarî manası aynı havayı vasıta yapıp çeşitli uzak mesafeleri kısa zamanda kat eden uçak, füze vb. gibi çağımızın harikalarına da işaret ettiğini düşünmek mümkündür[475]. Bu âyetin gelecek asır insanlarına ne gibi manalar sakladığını da o günkü insanlar göreceklerdir.

Yine Kur’ân’da Hz. Süleyman’ın bir mu‘cizesi, Yemen’deki Belkıs’ın tahtının göz açıp kapayıncaya kadar Filistin’e getirilmesi olayıdır[476]. Bu olay Hz. Süleyman’ın yanında bulunan ve “Kitabın bilgisine sahip” bir alim tarafından yapılmıştır[477]. Bu durum aynı zamanda Hz. Süleyman’ın bir mu‘cizesidir[478]. Âyetin sarih manası bu ise de işarî manasında günümüze ne gibi ışık tutmuştur? Acaba bu olay eşyayı bir yerden başka bir yere aynen veya sûreten nakledip gösterme imkânına delâlet eder mi? Belki de bugünkü sesleri ve sûretleri nakleden televizyon bu delâletin bir aşamasıdır[479].

Prof. Dr. Hüseyin Atay, bu âyetin anlaşılması meselesinde şöyle demektedir: “Kur’ân’da Belkıs’ın tahtının Yemen’den Filistin’e göz açıp kapayıncaya kadar getirilmesi anlatılmaktadır. Kur’ân’da anlatılan bu olay, “Uzay Yolu” filminde gösterilen, bir insanı veya bir nesneyi ya da bir maddeyi uzak bir yere ışınlama yolu ile nakletmeye çok benzemektedir. Ancak bu ışınlama olayı ilerler ve gerçekleşirse bu âyet-i kerimenin daha iyi anlaşılacağına inanıyorum. Işınlama metodu henüz bir hayal ve deneme safhasındadır. Bunu söylemekle ışınlamanın Kur’ân’dan alındığını iddia etmiyorum. Bunu icad edenlerin Kur’ân’daki bu olaydan haberleri dahi yoktur. Ama ışınlama veya onun yerine geçebilecek başka ve daha geliştirilmiş bir

---

473 Kırca, a.e., s. 26.

474 Sebe’, 34/12.

475 Kırca, a.e., s. 26-27.

476 Neml, 27/40.

477 Çantay, a.g.e., c.II, s. 679; Sabunî, a.g.e., c.II, s. 409.

478 Prof. Dr. İbrahim Canan, ***“Peygamberimizin Hadislerinde Medeniyet, Kültür ve Teknik”*** isimli eserinde Belkıs’ın tahtının Yemen’den Filistin’e göz açıp kapayıncaya kadar kısa bir zamanda getirilmesi meselesi hakkında, “Mu‘cize olmakla beraber bu mesele sadece mu‘cize deyip geçiştirilemez” diyor. Ona göre bu olay aynı zamanda o günkü beşeriyette çok üstün bir medeniyet ve tekniğin varlığına delildir. Geniş bilgi için bkz. Canan, a.g.e., s. 117.

479 Kırca, a.e., s. 27.

nakil aracı veya mesafeyi kat etme metodu ortaya çıkacak olursa bu âyetin daha iyi anlaşılmasına faydalı olacağında şüphe yoktur. Bu gibi ilmî keşif ve verilerle münasebetleri devam ettirmek ve onlardan istifade etmek Kur'ân'ı anlamak için doğru bir tutum ve kaçınılmaz bir görev olarak kabul edilmelidir."[480].

"Kur'ân-ı Kerim-Modern ilimler" ilişkisinde ölçümüz ne olmalıdır? Bir başka ifade ile müsbet ilimlerin Kur'ân'a uygunluğunu söylerken nelere dikkat etmemiz gerekir ki hata yapmayalım veya hatalarımızı en asgariye indirelim. Bu soruya cevap olarak Prof Dr. Suat Yıldırım şu hususları nazara vermektedir:

1. Kur'ân'ı tabiat ilimlerinin hakemliği önüne çıkarmamak.

2. Kesinleşmemiş nazariyelere göre onu yorumlayarak tutarsız duruma düşmemek.

3. Müslümanları "Kur'ân'ın değişmez gerçekler ihtiva ettiği" inancında şüpheye düşürmemek.

4. Lügavî delâletlerin sınırında kalıp soğuk tekellüflere ve zorlamalara girmemek[481].

Bu maddelerden şunu anlamaktayız ki, tabiat ilimlerini kat'i, sabit gerçekler kabul edip Kur'ân âyetlerinin doğruluğunu bunlarla kontrole kalkışmamak gerekir. Çünkü bunlar izafîdir, değişkendir. Bir müddet sonra yanlışlığı, yetersizliği veya eksikliği ortaya çıkmaktadır. Ancak Kur'ân âyetleri sabit kabul edilerek modern ilimlerin elde ettiği sonuçlar da onun ruhuna uygun düşerse ve onunla uyum sağlarsa o taktirde bu âyetlerin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olur demektir. Aksi taktirde çeşitli zorlamalarla Kur'ân âyetlerine hiç de uygun düşmeyen ve buna muhtaç da olmayan manalar vererek toplumda onulmaz yaralar açabiliriz.

Şimdi müsbet ilimlerin Kur'ân'a uygunluğuna, Kur'ân'ın işaret ettiği bir kısım hususların modern ilimlerce de doğrulandığına birkaç misal vererek bu konuyu bitirelim.

I. Kâinatın ilk yaratılışı Kur'ân âyetlerinde şöyle anlatılmaktadır:

"İnkâr edenler bilmezler mi ki, göklerle yer birbirine bitişik idi. Onları biz ayırdık ve her canlı şeyi sudan yarattık."[482].

"Sonra (Allah'ın iradesi) göğe yöneldi. O zaman gök duman halinde idi."[483].

Zamanımızın astro-fizikçilerinde de genel olarak hakim kanaat bu âyetlerin çizdiği çerçevede dönüp dolaşmaktadır[484]. Kâinatın yaratılışı ile ilgili ileri sürülen hipotezlerden en önemlisi, Laplace ve George Gamow hipotezleridir. Bu hipoteze göre önceleri mekânda gazlardan meydana gelmiş çok büyük bulutlar vardı. Bu gaz bulutları sabit durmayıp döndüklerinden çekim kuvvetinin etkisi ile parçalanmıştır. Parçalanan bölümlerde yine çekimin tesiriyle gitgide kesifleşerek sıkışmaya başlamış, sıkışan ve dönen

---

[480] Yusuf Mürüvve, a.g.esere Hüseyin Atay'ın yazdığı takdim yazısı, s. 18.

[481] Yıldırım, a.g.e., s. 204.

[482] Enbiyâ, 21/30.

[483] Fussilet, 41/11.

[484] Yıldırım, a.g.e., 206.

cisimler belirtildiği gibi, küreye yakın şekiller almıştır. Yoğunluğun artması ile içteki hararet de artmış, bu yüzden merkezde bulunan hidrojen helyuma dönüşerek ısı ve ışık yaymaya başlamıştır. İşte bu bölünen ve parçalanan gaz küreleri; galaksileri, yıldızları ve güneş sistemini meydana getirmiştir[485].

Bu görüş bir hipotez olmakla beraber yukarıdaki âyetlere ters düşmeyen en uygun görüştür. Şöyle ki, âyet-i kerimelerde de yer ve göklerin önceleri duman (gaz) halinde bitişik (retk) olduğu, sonraları Allah'ın onları ayırdığı (fetk ettiği) bildirilmektedir. İşte bu şekilde kâinatın ilk yaratılışı ile ilgili bilgilerin modern ilimle uyum içinde olduğunu görmekteyiz.

II. İnsanın anne rahminde teşekkülü ve gelişme merhaleleri Kur'ân'da şöyle anlatılmaktadır:

"And olsun ki, biz insanı süzülmüş bir çamurdan yarattık; sonra onu sağlamca durup dinlenecek bir yerde nutfe haline getirdik; sonra o nutfeyi kan pıhtısı, kan pıhtısından et parçası yaptık; et parçasını da kemiklere çevirdik; kemiklere de et giydirdik; sonra onu başka bir yaratılışla inşa ettik…"[486].

"Sonra onun (insanın) neslini bayağı bir suyun özünden yaptı; sonra da onu şekillendirip tamamladı ve içine ruhundan üfürdü; sizin için kulaklar, gözler ve gönüller yarattı."[487].

"Gerçekten biz insanı karışık bir damla sudan yarattık."[488].

"O (insan) atılıp dökülen bir sudan yaratıldı ki, bu su bel kemiği ile kaburga kemikleri arasından çıkar."[489].

"Sizi analarınızın karnında üç kat karanlık içinde şekilden şekile değiştirerek yaratır."[490].

"Doğrusu atıldığında meniden erkek ve dişiyi iki çift yaratan O'dur."[491].

Yukarıdaki âyetleri incelediğimiz zaman, insanın muhtelif zamanlardaki yaratılış safhalarının ve şekillerinin anlatıldığını görürüz. Bu âyetlerde insanın menşeinin (ilk topraktan yaratılışı hariç) bir damla su olduğu, sonra da anne karnında muhtelif şekillerdeki yaratılışı nazara verilmektedir. Onun anne karnında geçirdiği devreler ve üç kat karanlık (zar) lar içinde yaratılış şeklini, bugünkü modern tıp ilminin verileri aynen doğrulamaktadır[492]. Bununla beraber bu ilimler gelişip daha sağlam sonuçlar ortaya koydukça bu âyetlerin sakladığı sırlı manalar daha iyi anlaşılacaktır.

III. Yaratılan her şeyin çift çift oluşu Kur'ân âyetlerinde şöyle işlenmektedir:

---

[485] Kırca, a.e., s. 63; a.mlf., ***Kur'ân-ı Kerim ve Modern İlimler,*** İstanbul, 1981, s. 130; Karaçam, a.g.e., s. 221 vdd.

[486] Mü'minûn, 23/12-14.

[487] Secde, 32/8-9.

[488] İnsan, 76/2.

[489] Tarık, 86/6-7.

[490] Zümer, 30/6.

[491] Necm, 53/45-46.

[492] Geniş bilgi için bkz. Özyazıcı, Alpaslan, ***Hücreden İnsana,*** İstanbul, 1979, eserin tümü; Kırca, ***Kur'ân-ı Kerim'de Fen Bilimleri,*** s. 219-226, a.mlf. ***Kur'ân-ı Kerim ve Modern İlimler,*** s. 173; Karaçam, a.g.e., s. 302-310.

"Yeryüzüne bakmazlar mı ki, biz orada bitkilerden nice güzel çiftler bitirdik."[493].

"Size kendi cinslerinizden eşler yarattı; davarlardan da çiftler yarattı."[494].

"İyice düşünürsünüz diye her şeyden çift çift yarattık."[495].

"Yerin bitirdiği şeylerden ve insanların kendi nefislerinden ve daha bilmedikleri şeylerden çiftleri yaratan Allah münezzehtir."[496].

Yukarıda geçen âyetlerdeki çift çift oluşu müfessirler daha çok erkeklik ve dişiliğe hamletmişlerdir[497].

Elmalılı Hamdi Yazır ise bu manalara ek olarak hareket ve sükun, gece ve gündüz, sıhhat ve hastalık gibi eşyada görülen her türlü zıtlıklara işaret ettiğini söylemiştir[498].

Seyyid Kutup da bu âyetlerdeki çiftliğin canlı varlıklarda olduğu gibi, bütün eşyaya da şamil olduğunu anlatmaktadır[499].

Dr. Haluk Nurbaki de son âyet-i kerimeyi üç bölümde incelemektedir:

1. Yerin bitirdiklerinden çift çift yaratılış.

a. Karakter açısından zıt benzerlikler, metaller ve metal olmayanlar.

b. Biyolojik açıdan zıt eşler; bitki ve hayvanların dişi ve erkekleri.

c. Fizikî açıdan zıt eşler; artı ve eksi yüklü iyonlar, dolayısı ile elektriksel yapı zıtlıkları.

d. Toprakta ölüm ve hayatı iç içe değiştiren sentez ve analiz olayları vb. gibi zıtlıklar.

2. Kendi nefislerinde çift çift yaratılış:

a. Erkek ve kadın zıt eşler.

b. Nefislerde ters karakterler; zalim-merhametli, cesur-korkak, cimri-cömert vb. gibi.

c. Birbirine benzeyen, fakat değer hükmü zıt olan hasletler; vahşet-cesaret, mudara-riya, vakar-kibir vb. gibi.

3. Bilmediğimiz şeylerden çift çift yaratılış:

a. Henüz fizik ve astro-fiziğin yeni fark ettiği enerji emilip salınma olayları.

b. Çeken ve iten kuvvetler[500].

---

493 Şuarâ, 26/7.

494 Şûra, 42/11.

495 Zariyât, 51/49.

496 Yasîn, 36/36.

497 Kırca, ***Kur'ân-ı Kerim'de Fen Bilimleri,*** s. 116.

498 Yazır, a.g.e., VI, s. 4543.

499 Kutup, a.g.e., c.VII, s. 25.

500 Nurbaki, Haluk, ***Kur'ân-ı Kerim'den Âyetler ve İmî Gerçekler,*** Ankara, 1988, s. 26-30.

Yukarıda maddeler halinde sunduğumuz görüşün üçüncü maddesinde daha bilmediğimiz çiftlerin neler olduğunu ise gelecekteki ilmî buluşlar açıklayacaklardır. Bugün tespit edilebilen bunlardır. Fakat her şeyi tespit etmek kâinatın sırlarını tamamen çözmek insanoğlu için zaten imkânsızdır. Ancak o, sadece gücü nispetinde bazı şeyleri tespit edebilir.

Bu noktada şunu da söyleyelim ki, modern ilmin on beş asır sonra bulduğu ve hatta hala bulamadığı gelecek asırlara ait gizli hakikatleri Kur'ân-ı Kerim'in asırlar öncesinden haber vermesi mu'cizeden başka ne ile izah edilebilir? Filozofların, fen ve diğer sahalardaki bilim adamlarının görüşleri bir sonraki tarafından çürütüldüğü halde Kur'ân âyetleri için böyle bir şey söz konusu olmamıştır. Bu durum onun Allah kelâmı olduğuna ve mu'cizeliğine en büyük bir delil olmaz mı? Bu kadar yüksek ve harika sözler insan emeğinin mahsulü olamaz[501].

Acaba Tevrat ve İnciller de Kur'ân-ı Kerim gibi modern ilimlerle uyum halinde midirler? Bu soruyu Prof. Dr. Maurice Bucaılle şöyle cevaplandırmaktadır:

"Eski Ahid (Tevrat)'de izah edilmiş mevzulardan çok azı, tıpkı İncillerde olduğu gibi, çağdaş ilmin buluşları ile bir karşılaştırmaya imkân verir. Fakat Tevrat metni ile ilim arasında bir zıddiyet olduğu zaman bu imkân, "temel" diye nitelendirebileceğimiz meselelerde kendini göstermektedir……Tevrat'da mantık açısından çok sayıda çelişki ile doğruya benzemeyişler tespit etmek mümkündür."[502].

Daha sonra yine aynı müellif Tevrat ve İncillerin gelişen müsbet ilimlerle çok açık bir şekilde nasıl ters düştüklerini; buna karşılık Kur'ân-ı Kerim'in bu ilimlerle tam bir uyum içerisinde olduğunu mukayeseli olarak çeşitli örneklerle anlatmaktadır[503].

Müsbet ilimlerin Kur'ân'a uygunluğu mevzusu ayrıca müstakil bir çalışma isteyen ve bu araştırmanın hacmini aşan geniş bir meseledir. Biz sadece bu konu hakkında verdiğimiz birkaç misal ve yaptığımız bu kısa değerlendirme ile yetinmek istiyoruz[504].

Sonuç olarak diyebiliriz ki, müsbet ilimlerle Kur'ân âyetleri arasında kesinlikle herhangi bir çatışma ve uyuşmazlık söz konusu değildir. Eğer böyle bir şeyin varlığı iddia ediliyorsa bu konuda iki durum vardır:

---

[501] Maurice Bucaılle, a.g.e., trc. M. A. Sönmez, s. 97.

[502] Maurice Bucaılle, a.g.e., trc. M. A. Sönmez, s. 49-50.

[503] Söz konusu mukayeseli örneklerle ilgili geniş bilgi için bkz. Maurice Bucaılle'nin ***"Müsbet İlimler Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'ân"*** isimli eserini tavsiye ederiz. Suat Yıldırım ve M. A. Sönmez'in aynı eser için yaptığı tercümeler.

[504] Bu konuda yapılmış müstakil çalışmalar için bkz. Celal Kırca'nın ***"Kur'ân-ı Kerim'de Fen Bilimleri"*** *ve* ***"Kur'ân-ı Kerim ve Modern İlimler"*** isimli eserleri ile, İsmail Karaçam'ın ***"Sonsuz Mu'cize Kur'ân"*** isimli eseri, s. 199-311; Ayrıca Dr. Haluk Nurbaki'nin ***"Kur'ân-ı Kerim'den Âyetler ve İlmî Gerçekler"*** ile ***"Kur'ân Mu'cizeleri"*** (İstanbul, 1985) isimli eserlerini tavsiye ederiz.

a. Ya o müsbet ilim henüz ispatlanmamış bir hipotezdir. Yani daha faraziye ve nazariye halindedir. İspatlanmamış bir teoriyi biz zaten gerçek ilim olarak kabul edemeyiz. Dolayısı ile bu durumun mevzumuzla bir ilgisi yoktur.

b. Veyahut da müsbet ilimlerle çeliştiği iddia edilen âyetin, bizzat iddia sahibi tarafından iyi anlaşılmaması, eksik veya yanlış yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Aksi takdirde modern ilmin doğru olarak tespit ettiği sonuçlarla yanlış veya eksik yorumlanmamış herhangi bir âyet-i kerimenin çelişmesi imkânsızdır[505].

Biz biliyoruz ki, tabiat ilimleri Allah'ın kudret ve irade sıfatlarının bir tecellisi iken, Kur'ân-ı Kerim de yine O'nun kelâm sıfatının tecellisinden başka bir şey değildir. Bir başka ifade ile birisi Allah'ın fiili, diğeri ise sözüdür. Bunların birbiri ile çelişmesi asla düşünülemez[506]. Her bir asırda bulunan yeni keşif ve icatlar onun manası ile ters düşmeyecek, bilakis onu teyid edip daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

---

[505] Atay, Hüseyin,Yusuf Mürüvve'nin a.g.eserine yazdığı takdim, s. 19-20.

[506] Akkâd, Abbas Mahmud, ***Kur'ân Felsefesi,*** trc. Ahmet Demirci, Ankara, tsz., s. 24-26.

SONUÇ

"Kur'ân'ın İlâhî Kitap Oluşu ve Mu'cizeliği" konusu, bütün Müslümanları yakından ilgilendirdiği için sön derece önemlidir. Önemine binaen Asr-ı Saadetten itibaren günümüze kadar tarih boyunca bu mevzu canlılığını muhafaza etmiş ve öyle görünüyor ki gelecekte de edecektir.

Kur'ân-ı Kerim'i tahrif edip asliyetini bozmak için İslam düşmanları her zaman çok sinsi planlar kurup çeşitli vesilelerle ona saldırmışlardır. Bütün bunlara rağmen Kur'ân'ın hiçbir tahrife ve değişikliğe maruz kalmadan günümüze kadar gelmiş olması esasen insanlık tarihinde çok önemli bir vakadır. Çünkü yeryüzünde -beşerî olsun İlahî olsun- hiçbir kitap yoktur ki ilk yazıldığı orijinal şeklini zaman içerisinde aynen muhafaza edebilsin. Bu şeref yalnızca bizim kitabımız Kur'ân'a nasip olmuştur. Bu hadise öyle sıradan basit bir iş değildir. O, nazil olduğu günden itibaren her asırda birbirinden korkunç taarruzlara hedef olduğu halde bir harfi bile değişmemiş ve bu hali ile günümüze kadar gelmiştir. Bu hadise onun korunmasının İlahî teminat altında olduğundan başka ne ile izah edilebilir? Bize gör bu olay, "Kur'ân'ı biz indirdik, onu koruyacak da biziz."[507] âyetindeki İlahî va'din yerine getirilmesinden başka bir şey değildir.

Kur'ân'ın sağlam bir şekilde korunmasında ilk şeref şüphesiz başta Hz. Peygamber (s.a.v) olmak üzere onun ashabına aittir. Ashab-ı kiram Kur'ân'ı muhafazaya son derece önem vermiş; nazil olan âyetleri hem yazı ile hem de ezberlemekle muhafaza etmişlerdir. Sahabe-i kiramın bu çalışmaları Hz. Ebubekir (r.a) döneminde Kur'ân âyetlerinin cem'edilerek mushaf haline getirilmesi ile ve Hz. Osman (r.a) döneminde de Kur'ân'ın çoğaltılarak bazı İslam merkezlerine gönderilmesi ile zirveye ulaşmıştır. Bu merhaleden sonra artık her Müslüman bizzat kendisi bir Kur'ân nüshasına sahip olmak için bu mushaflardan istinsah etmeye başlamış, böylece kısa zaman içerisinde Kur'ân nüshaları hemen hemen her Müslümanın evine girmiş oldu. Bütün bu olaylarda sahabe-i kiramın Kur'ân'ı muhafaza görevini benzeri cihan tarihinde görülmeyecek bir şekilde yerine getirdiklerini ve sağlam bir şekilde kendilerinden sonraki nesle aktardıklarını görmekteyiz.

Kur'ân-ı Kerim gerek tabiin ve gerekse ondan sonra gelen nesillerce de her asırda bütün Müslümanlar tarafından büyük bir titizlikle korunarak günümüze kadar sağlam bir şekilde getirilmiştir. Üstelik her bir asırda milyonlarca hafız tarafından ezberlenmekte ve başta mescitler olmak üzere İslam âleminin her köşesinde okunup dinlenilmektedir.

Bugün Asya'da Himalaya dağları eteklerindeki bir Müslümanın elindeki Kur'ân-ı Kerimle Avrupa veya Afrika'nın en ücra köşelerindeki bir Müslümanın elindeki Kur'ân-ı Kerim tamamen birbirinin aynısıdır. Günümüzde de Kur'ân-ı Kerim'in basım ve yayımını yapan yetkili müesseseler herhangi bir hataya meydan vermemek için gerekli hassasiyeti göstermektedirler. Yine Kur'ân'ı hıfzetme işi gerek

---

[507] Hicr, 15/9.

ülkemizde ve gerekse diğer İslam ülkelerinde canlı bir şekilde devam etmektedir. Bu durum da yine Kur'ân-ı Kerim'e has bir özelliktir.

Diğer taraftan Kur'ân'ın bizatihi kendisinin mu'cize oluşu da dikkatlerden kaçmayan bir husustur. Bu hususu kısaca şöyle maddeleştirebiliriz.

1. Hiçbir eser kendi muarızlarına halde veya istikbalde "hodri meydan", buyurun bir benzerimi meydana getirin diyememiştir. O, bu konuda insanlar ve cinler Allah'dan başka kimi bulursanız bulun, onun da yardımına başvurun, bir araya gelin fakat benim bir benzerimi yapıp meydana getirin[508], dediği halde mübareze meydanında onun hala yalnız kalışı ve kimsenin ona karşı çıkmayışı tarih boyunca dost ve düşmanın gözünden kaçmamıştır. Bu durum şimdi de dikkatleri çekmeye devam eden bir özelliktir.

2. Her bir edip, şair ve müellif yazdığı eserinde mutlaka kendinden öncekilerin ve çağdaşı olan emsallerinin açtığı yolda yürümüş, onlardan ister istemez etkilenmiştir. Gerek üslup ve edebî sanatların kullanılışı gerekse ihtiva ettiği mevzular itibarı ile birbirlerinden etkilenip birbirlerini takip ettikleri gözlenmektedir. Halbuki Kur'ân, hem üslup hem de muhteva ve edebî sanatları kullanma yönünden tamamen farklı ve hiçbir kimsede görülmeyen, alışılmamış ve taklidi imkânsız bir yol izlemiştir. Bundan dolayıdır ki meydan okumasına kimse cevap verememiştir.

3. Kur'ân-ı Kerim'in geçmiş milletler ve kavimlerden haber vermesi, zan ve tahminin ötesinde net bir şekildedir. Yapılan arkeolojik kazılarda şimdiye kadar Kur'ân'ın anlattıklarına zıt belgeler bulunmamıştır. Onun geleceğe dair verdiği haberlerin zamanı gelince istisnasız bir şekilde aynen çıkması yine insanlığın dikkatinden kaçmayan bir i'caz yönüdür.

4. Kur'ân-ı Kerim'in bir çok ilimleri öz olarak ihtiva etmesi ve doğru tespit edilmiş hiçbir ilmî gerçekle çelişmemesidir. Onun müsbet ilimlerle uyum içinde olması ve müsbet ilimle birbirlerini te'yid eder vaziyette bulunmaları yine araştırmacıları hayrette bırakan bir durumdur.

5. Zaman geçtikçe Kur'ân'ın tazeliğini muhafaza etmesi de yine onun i'câz yönlerinden birisidir. Şöyle ki hiçbir eser yoktur ki, zamanın değişmesi ile gerek muhteva ve gerekse diğer yönleri ile eskimesin ve etkisini kaybetmesin. Halbuki Allah kelâmı olan Kur'ân-ı Kerim, zamanın geçmesi ile her geçen gün tazelenmekte ve güçlenmektedir. Her asırda ortaya atılan felsefî doktrinler kısa bir müddet itibar görse bile bunlar insan fikrinin mahsulü oldukları için insan gibi zaman içerisinde eskimeye ve yok olmaya mahkumdur. Halbuki Kur'ân-ı Kerim, indirildiği çağdan itibaren zamanın ilerlemesi ile eskimek şöyle dursun, bütün canlılığı ve tazeliği ile her asırda varlığını devam ettirmektedir. Çağımızda bir çok araştırmacı ve ilim adamlarının Müslüman olmalarının altında Kur'ân'ın bu özelliğinin büyük payı vardır.

Özellikle Kur'ân'ın kâinatla ilgili âyetleri iyice incelendiği zaman bir kristale benzetilebilir. Şöyle ki kristale hangi cephesinden bakarsanız bakın o yönde ışığın değişik bir rengini ve boyutunu

---

[508] Bakara, 2/23.

görebilirsiniz. Aynen bunun gibi, Kur'ân'da insan-kâinat münasebetlerine ait her bir âyetin her asra bakan bir yüzü ve yönü vardır[509]. Bu nedenle o, her asırda tazeliğini muhafaza etmiş, her asrın insanı onu yepyeni olarak karşısında bulmuştur. Diğer bir ifade ile o, her asrın insanına sanki yeniden nazil olmuştur.

Burada hatırda tutulması gereken önemli bir durum da Hz. Peygamberin ümmîliği meselesidir. Çünkü bu kadar harika ve mu'cizevî hususiyetleri içeren bir kelâmın, Milâdî VII. asırda Arabistan çöllerinde cahil bir kavim içerisinde büyüyen ümmî bir insandan sadır olması onun kelâmullah oluşunu ve mu'cizeliğini daha net ve berrak bir şekilde gösteren en önemli bir sebeptir.

Kur'ân'ın müsbet ilimlerle uygunluğunu işlerken şu noktayı da daima hatırda tutmak gerekir. Kur'ân âyetleri Allah kelâmı olduğu için lafız ve manaları ile İlâhîdir. Asla hiçbir tebdil ve tağyire uğramayan sabit gerçeklerdir. Bununla beraber aynı âyetler, muhtelif manaları kapsadığı için değişik zamanlarda, muhtelif şekillerde yorumlanabilirler. Müsbet ilimler ise izafî olup sürekli değişiklik arzetmektedirler. Böyle bir durumda eğer müsbet ilimler Kur'ân'a uyarsa ne a'lâ, o zaman her hangi bir problem yok demektir. Aksi taktirde bizim, Kur'ân âyetlerini çeşitli zorlamalarla izafî olan ve sürekli değişen, üstelik daha hipotez halinde bulunan bazı ilmî yorumlara uydurmaya çalışmamız büyük hatadır.

Bu cümleden olarak şunu diyoruz ki, Kur'ân her yönüyle mu'ciz bir kelâm olup daima beşerî kaidelerin üstünde kalmış ve hiçbir beşerî kaideye tabi olmamıştır. Bu nedenle bazılarının yaptığı gibi Kur'ân âyetlerini müzik notalarına vurmak veya âyetlerden matematiksel şifreler ve hesaplar çıkarmak gibi şeylere onun asla ihtiyacı yoktur.

Bu arada şunu da belirtelim ki, bir kısım Kur'ân âyetleri belki müzik kaidelerine ve notalarına uyabilir[510]. Ancak bundan bütün Kur'ân âyetlerinin bunlara uyacağı manası çıkarılamaz. Bu kaidelere uymayan âyetler hakkında da şüpheyle bakmak veya onların Allah kelâmı olmadıklarını iddia etmek hak yoldan sapmanın en büyük bir göstergesidir.

Nitekim buna benzer bir durum da Dr. Reşat Halife'nin iddia ettiği gibi, Kur'ân-ı Kerim'de "19 mu'cizesi" meselesidir. 19 rakamı veya katları gerçekten de bazı âyet ve sûrelerdeki harf sayısı ile iddia edildiği gibi uyum sağlayabilir. Fakat bu rakam Kur'ân âyetlerinin tamamını kesinlikle bağlamaz. Yani "Kur'ân'daki bir âyet 19 veya başka bir sayı ile eşit geliyorsa bu Allah kelâmıdır, aksi takdirde Allah kelâmı değildir." gibi bir hükme varmamız ilmî olmadığı gibi, insanı dünya ve âhirette büyük bir vebal altında bırakacak bir davranıştır[511].

---

[509] Kırca, ***Kur'ân-ı Kerim'de Fen Bilimleri,*** s. 16.

[510] Ateş, a.g.e., s. 201-202.

[511] Bu konuda geniş bilgi için Tayyar Altıkulaç'ın ***"Yüce Kitabımız Hz. Kur'ân"*** isimli eserini tavsiye ederiz. Müellif, bu eserinin beşinci baskısında ***"Kur'ân'da 19 mu'cizesi meselesi"*** hususunda kendisinin de bu konuda önceleri yanıldığını, sonraları yaptığı araştırma neticesinde bu gibi iddiaların tutarsız ve zorlama ürünü olduğunu, hatta bu iddiaların maksatlı yapıldığını örnekleri ile anlatmaktadır. Bkz. a.g.eserin 5. baskısı, s. 95-105.

Bu hususa dikkat edilmediği müddetçe Kur'ân'ın ruhuna aykırı, onun asliyetini incitecek hükümler vermekten kendimizi kurtaramayız. Önemine binaen bu hususa bir kere daha dikkat edilmesini vurgulamak isterim.

İşte biz bu araştırmamızda konuları işlerken bu anlayışı hakim kılmaya ve ona uygun hareket etmeye çalıştık. Fikirlerimizi ve başkalarının fikirlerini bu anlayışımızın ışığı altında değerlendirdik. Mümkün olduğu kadarı ile yorumlarımızı daha kesinleşmemiş ilmî verilere dayandırmaktan kaçındık. Amacımız günümüz insanına, özellikle de ülkemizdeki Müslümanlara yalnızca bu mevzuya hasredilmiş bir eser takdim edebilmektir.

Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, "Kur'ân'ın İlâhî Kitap Oluşu ve Mu'cizeliği" konusunu, özellikle Kur'ân'ın i'câz yönlerini bütünü ile anlatmaya hiç kimsenin tek başına güç yetiremeyeceği kanaatindeyim. Bu mevzuda tam anlamı ile geniş, muhtevalı ve doyurucu bir araştırmanın ferdî değil, ancak ve ancak ortaklaşa bir çalışmayla mümkün olabileceğine inanıyorum. Bu nedenle Kur'ân'ın ihtiva ettiği ilimler yönünden her bilim dalındaki uzmanların işbirliği halinde yapacakları kapsamlı bir çalışma ile çağımız insanına Kur'ân'ın mu'cizeliğini daha güzel bir şekilde gösterebilirler. Böyle bir çalışmaya da şiddetle ihtiyaç vardır.

Kur'ân'ı Kerim'i insanlara sevdirmek, onu okuyup anlamalarını sağlamak, şüphesiz onlara güzel bir yaklaşımla mümkün olabilir. Kasıtlı hareket edenler hariç, bilmeyerek Kur'ân'a zıt fikirler ileri sürenlere veya Kur'ân hakkında yanlış kanaatlere sahip olanlara karşı yine Kur'ân'ın öngördüğü şekilde yumuşak sözle[512] hikmetle ve güzel öğütle[513] mukabele ederek yanlış kanaatlerini düzeltebiliriz. Unutmayalım ki, insanlara ne ölçüde aklî, mantıkî ve ilmî bir şekilde Kur'ân'ın prensiplerini tebliğ edersek o derecede muvaffakiyet elde edebiliriz. Kurtuluş, yalnız Kur'ân'ı dinlemek ve ona uymakla mümkün olduğuna göre bu konuda sabırla hareket etmek bizim için kaçınılmaz bir görev olmalıdır.

Doğru yola ileten sadece Allah Teâlâ'dır.

[512] Taha, 20/44.

[513] Nahl, 16/125.

BİBLİYOĞRAFYA

ABDULBAKÎ, Muhammed Fuad,

- ***el- Lü'lü'ü ve'l-Mercan,*** İstanbul, 1981 (ofset).

ABDULHAMİD, Muhsin,

- ***İslam'a Yönelen Yıkıcı Hareketler,*** trc. M. Saim Yeprem- Hasan Güleç, Ankara, 1986.

ABDÜSSELÂM, Harun,

- ***Tehzib-ü Siret-i İbn-i Hişam,*** Beyrut, tsz.

AKKÂD, Abbas Mahmud,

- ***Kur'ân Felsefesi,*** trc. Ahmet Demirci, Ankara, tsz.

AKYAVAŞ, Ragıp,

- ***Hz. Muhammed'in Hayatı, Kur'ân Tarihi ve Dinî-Ahlâkî Müsahebeler,*** Ankara, 1970.

ALİYYÜ'L-KARÎ, Ali b. Muhammed Sultan el-Herevî (v. 1014/1606),

- ***Şerhü'ş-Şifa,*** baskı yeri yok, 1264.

ALTIKULAÇ, Tayyar,

- ***Yüce Kitabımız Hz. Kur'ân,*** TDV yayınları, Ankara, 1988.
- ***"2000'e Doğru" dergisinin Kur'ân'ın tahrif edildiği iddialarına karşı yazdığı cevabi makale,*** 6 Haziran 1988 tarihli Tercüman gazetesi.

ARMAĞAN, Servet,

- ***İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler,*** Ankara, D.İ.B.Yayınları, 1987.

ATAY, Hüseyin-KUTLUAY, Yaşar,

- **Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meâl),** D.İ.B. Yayınları, Ankara, 1987.

ATEŞ, Süleyman,

- **İslâm'a İtirazlar ve Kur'an-ı Kerim'den Cevaplar,** Ankara, 1971.

AYDIN, Ali Aslan,

- ***İslam İnançları ve Felsefesi,*** İstanbul, 1979.

BAĞDADÎ, Ebu Mansur Abdulkahir b. Tahir b. Muhammed et-Temimî (v. 429/1037),

- ***Usulü'd-Din,*** İstanbul, 1928 (Ofset).
- ***el-Fark Beyne'l-Firak,*** Kahire, tsz.

BAHÇECİ, Muhittin,

- ***Âyet ve Hadislerde Peygamberler ve Peygamberlik,*** İstanbul, 1977.
- ***Mu'cizenin İmkânı ve Tabiat Kanunlarının Zorunsuzluğu,*** Erciyes Ünv. İ.F.Dergisi, Kayseri, 1983, Sayı: I,

BAKİLLANÎ, Kadı Ebu Bekr Muhammed b. et-Tayyib (v. 403/1013),

- ***Kitabü't-Temhid,*** Kahire, 1947.

- ***İ'câzü'l-Kur'ân,*** Şeyh İmadüddin Ahmed Haydar tahkiki ile, Beyrut, 1987.

BAKTIR, Mustafa,

- ***İslam'da İlk Eğitim Müessesesi Suffa Ashabı,*** İstanbul, 1985.

BALABAN, M. Rahmi,

- ***Son Asrın İlim ve Fen Adamlarına Göre İlim-Ahlâk-İman,*** D.İ.B. Yayınları, Ankara, 1974.

BEYADÎ, Kemaleddin Ahmed b. Hasan b. Sinaneddin (v.1098/1687),

- ***İşârâtü'l-Meram Min İbarâti'l-İmam***, İstanbul, 1949.

BEYDAVÎ, Nasuriddin Abdullah b. Ömer el-Kâdî (v. 685/1286),

- ***Envârü't-Tenzîl ve Esrârüt Te'vîl,*** (Mecmuâtü't-Tefâsir içinde), Beyrut,1317.

BEYHAKÎ, Ebu Bekr Ahmed b. El-Hüseyin b. Ali (v. 485/1066),

- ***el-Esmâ ve's-Sıfât,*** Şeyh İmadüddîn Ahmed Haydar'ın tahkik ve ta'liki ile, Beyrut, 1985.

BİLMEN, Ömer Nasuhi,

- ***Muvazzah İlm-i Kelâm,*** İstanbul, tsz.

(BİR HEY'ET),

- ***el- Mu'cemü'l- Vasit*** "KRN "maddesi, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1986.

BUHARÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (v.256/870),

- ***es-Sahih,*** baskı yeri ve tarihi yok.

CÂMÎ, Mevlânâ Molla Abdurrahman,

- ***ed-Dürretü'l-Fâhire*** (Fahreddin er-Razi'nin Esasü't-Takdîs fî İlmi'l-Kelâm isimli eserinin sonuna ekli), Kahire, 1935.

CANAN, İbrahim,

- ***Peygamberimizin Hadislerinde Medeniyet Kültür ve Teknik,*** İstanbul, 1984.

- ***Peygamberimizin Okuma-Yazma Seferberliği ve Öğretim Siyaseti,*** İstanbul, 1984.

CERRAHOĞLU, İsmail,

- ***Tefsir Usulü***, Ankara, 1979.

CEVDET PAŞA, Ahmed,

- ***Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa,*** Bedir, Yayınları, İstanbul, 1972.

CİSRÎ, Hüseyin,

- ***Risâle-i Hamidiyye,*** trc. Manastırlı İsmail Hakkı, sad. Ahmet Gül, Bahar Yayınları, İstanbul, tsz.

COŞKUN, Ahmet,

- ***Kur'ân-ı Kerim'in Tefsirinde Belağâtın Önemi,*** Erciyes Üniversitesi İ.F.Dergisi, Kayseri, 1988, Sayı: V.

CÜRCANÎ, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed (v. 216/1413),

- Şerhü'l- Mevakıf, Mısır, 1266.
ÇANTAY, Hasan Basri,
- *Kur'ân-ı Hakim ve Meâl-i Kerim,* İstanbul, 1976.
DEEDAT, Ahmed,
- *Kur'ân En Büyük Mucize,* trc., Edip Yüksel, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1983.
DOĞRUL, Ömer Rıza,
- Kur'ân Nedir? D.İ.B.Yayınları, Ankara, 1967.
EBÛ DAVÛT, Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî (v. 275/888),
- *Sünen,* İstanbul, tsz.
EBUZZEHRA, Muhammed,
- *Tarihü'l-Mezahibü'l-İslamiyye,* (İmam Ca'fer'in görüşü), Kahire, tsz.
EMİN, Ahmed,
- *Fecrü'l-İslam,* trc. Ahmed Serdaroğlu, Ankara, 1976.
ERSÖZ, İsmet,
- *Kur'ân'ın Üslûb ve İ'câzı,* Diyanet Dergisi, Ankara, 1987, c. XXIII, Sayı: I.
EŞ'ÂRÎ, Ebu'l-Hasen Ali b. İsmail (v. 324/936),
- *Babü'l-Ebvab Ahalisine Mektup*, trc. Kıvamüddin Burslan, Daru'l-Fünûn İlâhîyât F. Mecmuası, İstanbul, 1927.
FIĞLALI, Ethem Ruhi,
- *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri,* İstanbul, 1980.
FİLİBELİ AHMED HİLMİ, Şehbenderzade,
- *İslam Tarihi*, sad. M. Rahmi, İstanbul, 1987.
FÎRÛZABADÎ, Ebu Tahir Muhammed b. Yakub (v. 816/1413),
- Tenvîru'l-Mikbas min Tefsir-i İbn Abbas, (Mecmuâtü't-Tefasîr içinde), Beyrut, 1317.
GAZALÎ, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed (v.505/1111),
- *İhyâ-u Ulûmi'd-Din*, trc. Ahmet Serdaroğlu, İstanbul, 1975.
- *el-İktisad fi'l-İ'tikad,* Beyrut, 1983.
- *Kavâidü'l-Akâid,* Musa Muhammed Ali tahkik ve ta'liki ile Beyrut, 1985.
GİRİDİ, Sırrı Paşa,
- *Nakdü'l-Kelâm fi Akâidi'l- İslam,* (Osmanlca), Dersaadet, tsz.
GÖLCÜK, Şerafeddin – TOPRAK, Süleyman,
- *Kelâm,* Konya, 1988.
GÖLCÜK, Şerafeddin,
- *İslam Akâidi,* Konya, 1989.

- ***Kelâm Açısından İnsan ve Fiilleri,*** İstanbul, 1979.
HAMİDULLAH, Muhammed,
- ***İslam Peygamberi,*** trc. Salih Tuğ, İstanbul, 1980.
HAZİN, Ali b. Muhammed b.İbrahim (v. 711/1340),
- ***Lübâbü't-Te'vil fi Meani't-Tenzil (Mecmuatün Mine't-Tefasir içinde),*** Beyrut, 1317.
İBN EBÎ İZZ,
- ***Şerhü Akîdetü't-Tahaviyye,*** Beyrut, 1988.
İBN-İ HALDUN, Ebu Zeyd Abdurrahman b. Muhammed (v. 908/1496),
- ***Şifâü's-Sail li Tehzibi'l- Mesâil,*** Aslı ile birlikte haşiyeler ilave edip takdim eden, Muhammed Tavit et-Tanci, İstanbul, 1975.
İBNÜ'L-HÜMAM, Kemalüddin Muhammed b. Abdulvahid (v. 861/1456),
- ***Kitabü'l-Müsayere*** *(Kemal b. Ebî Şerif'in* ***"el-Müsamere"*** isimli şerhi ile birlikte), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1979.
İBN-İ KESİR, İmadüddîn Ebi'l- Fidâ İsmail b. Ömer (v. 774/1373),
- ***Muhtasar-ı Tefsir-i İbn-i Kesir,*** Muhammed Ali es-Sâbunî'nin tahkik ve ihtisariyle, Batı Almanya, 1396.
İBN TEYMİYE, Şeyhu'l-İslam Ahmed b. Abdu'l-Halim (v. 728/1328),
- ***İktezathü's-Sırati'l-Müstakim ve Muhalefetü Ashabi'l-Cahim,*** Muhammed Hamid tahkiki ile, Kahire, 1396.
İSLAM ANSİKLOPEDİSİ (İ.A),
- **Kur'ân maddesi,** İstanbul, 1950, c.IV.
İZMİRLİ, İsmail Hakkı,
- ***Yeni İlm-i Kelâm,*** Ankara,1981.
KARAÇAM, İsmail,
- ***Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri,*** İstanbul, Şamil Yayınevi, 1980.
- **Sonsuz Mu'cize Kur'ân,** Çağrı Yayınları. İstanbul, 1987.
KARADENİZ, Osman,
- ***Kelâmcılara Göre Kur'ân-ı Kerim'in İ'câzı Meselesi,*** Dokuz Eylül Üniversitesi İ.F.Dergisi, İzmir, 1986, Sayı: III.
KESKİOĞLU, Osman,
- ***Kur'an Tarihi,*** İstanbul, tsz.
- ***Son İlahî Kitap Kur'an-ı Kerim,*** D.İ.B. Yayınları, Ankara, 1987.
KESKİOĞLU, Osman- BERKÎ, Ali Himmet,
- ***Hatemü'l-Enbiya Hz. Muhammed ve Hayatı,*** Ankara, 1986.

KIRCA, Celal,

- ***Kur'ân-ı Kerim ve Modern İlimler,*** İstanbul, 1981.
- ***Kur'ân-ı Kerim'de Fen Bilimleri,*** İstanbul, 1989.

KIRCA, Celal- ATİK, M. Kemal,

- ***"2000'e Doğru" dergisinin Kur'ân'ın tahrif edildiği iddialarına karşı yazdıkları cevabi makale,*** 10 Haziran 1988 tarihli Tercüman gazetesi.

KOÇYİĞİT, Talat,

- ***Hadis Usûlü*,** Ankara, 1975.
- ***Hadis Tarihi,*** Ankara, 1981.
- ***Hadisçilerle Kelâmcılar Arasındaki Münakaşalar,*** Ankara, 1988.

KÖKSAL, Mustafa Asım,

- ***Müsteşrik Caetani'nin Yazdığı İslam Tarihindeki İsnad ve İftiralara Reddiye,*** Ankara, 1961.

KUTUP, Seyyid,

- ***Fî Zılali'l- Kur'ân*** (trc. İ. Hakkı Şengüler, M. Emin Saraç, Bekir Karlığa), İstanbul, 1970, c.IV.

LUKKANÎ (VEYA LAKKANÎ), Abdusselam b. İbrahim,

- ***Şerh-ü Cevhereti't Tevhid,*** Mısır, 1955.

MAHALLÎ, Celaleddin (v. 864/1457)- SUYUTÎ, Celaleddin (v. 911/1505),

- ***Tefsirü'l-Celaleyn li Kur'âni'l-Azim,*** İstanbul, 1972.

MATÜRİDÎ, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed (v. 333/944),

- ***Kitabü't-Tevhid,*** Dr. Fethullah Huleyf neşri, İstanbul, 1979.

MAUİRCE BUCAILLE,

- (*La Bible Le Coran Et-La Secience),* Suat Yıldırım'ın bu eser için yaptığı "***Kitab-ı Mukaddes Kur'ân ve Bilim***" isimli tercemesi, İzmir, 1985; Aynı eserin M . Sönmez tarafından yapılmış tercemesi, Ankara, 1988.

MOLLA HÜSREV (v. 885 / 1480),

- ***Mir'âtü'l-Usûl fî Şerh-i Mirkâti'l-Vüsûl,*** baskı yeri ve tarihi yok.

MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyin b. Haccac (v. 261/875).

- ***es-Sahih,*** M. Fuad Abdulbaki neşri, İstanbul, tsz.

NEDVÎ, Ahmed - ENSARÎ, Said Sahib,

- ***Büyük İslam Tarihi Asr-ı Saadet Ashab-ı Kiram,*** trc. Ali Genceli, Sebilürreşad nşr. İstanbul, 1967.

NESEFİ, Ebu'l-Muin Meymun b. Muhammed (v. 508/1115),

- ***Bahru'l-Kelâm fi Akâidi Ehli'l-İslam,*** trc. Cemil Akpınar, "***İslam İnançları ve Mezhepler Arasındaki Görüş Farkları",*** isimli tercüme, Konya, 1977.

NURBAKİ, Haluk,

- ***Kur'ân-ı Kerim'den Âyetler ve İmî Gerçekler,*** Ankara, 1988.

- ***Kur'ân Mu'cizeleri,*** İstanbul, 1985.

ÖZBEK, Abdullah,

- ***Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed,*** Konya, 1988.

ÖZEK, Ali,

- ***Hadis Ricali,*** İstanbul, 1967.

ÖZYAZICI, Alpaslan,

- ***Hücreden İnsana,*** İstanbul, 1979.

PEZDEVÎ, Ebu Yüsr Muhammed b. Muhammed (v. 493/1099),

- ***Ehl-i Sünnet Akaidi*** (trc. Şerafeddin Gölcük), İstanbul, 1980.

RAFİÎ, Mustafa Sadık,

- ***İ'câzü'l-Kur'ân ve'l-Belağatü'n-Nebeviyye,*** Beyrut, 1973.

RAZİ, Muhammed b. Ömer Fahruddîn (v. 606/1210),

- ***Mefatihü'l-Ğayb,*** baskı yeri ve tarihi yok.

- ***Esasü't-Takdis fî İlmi'l-Kelâm,*** Mısır, 1935.

SABUNÎ, Muhammed Ali,

- ***Saffetü't-Tefasîr,*** Dersaadet, tsz.

SABUNİ, Nureddin Ahmed b. Mahmud b. Ebi Bekr (v. 580/1184),

- ***Matüridiyye Akâidi,*** trc. Bekir Topaloğlu, Ankara, 1979.

SOFUOĞLU, Mehmet,

- ***Tefsire Giriş,*** Çağrı yayınları, İstanbul, 1981.

SUPHİ SALİH,

- ***Mebahis fi Ulumi'l-Kur'ân,*** Dersaadet, tsz.

SUYUTÎ, Celaleddin Abdurrahman b. Ebibekr (v. 911 / 1505).

- ***el- İtkan fi Ulumi'l-Kur'an,*** İstanbul, 1978.

ŞENTÜRK, Habil,

- ***Peygamberlerin Diğer İnsanlardan Farkı Vahy,*** Dokuz Eylül Üniversitesi İ.F.D. İzmir, 1986.

TAFTAZANÎ, Sa'duddin b. Mesut b. Ömer (v. 793/1390),

- ***Şerhu'l-Akâid,*** trc. Süleyman Uludağ, İstanbul, 1982.

TALU, Mehmet,

- ***İ'câzü'l-Kur'ân,*** Erciyes Üniversitesi İ.F.Dergisi, Kayseri, 1986, Sayı: 3.

TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (v. 279/892),

- ***Sünen,*** İstanbl, tsz.

TOPALOĞLU, Bekir,

- *Kelâm İlmi – Giriş,* İstanbul, 1981.

TUNÇ, Cihat,

- *Kelâm Ders Notları,* Kayseri, 1988, Basılmamış.

TÜMER, Günay-KÜÇÜK Abdurrahman,

- *Dinler Tarihi,* Ankara, 1988.

ULUDAĞ, Süleyman,

- ***İbn Rüşd'ün "Faslü'l-Makâl"*** *isimli eserinin tercümesi* ***(Felsefe-Din İlişkileri)****'ne yazdığı giriş,* İstanbul, 1985;

YAZIR, Elmalılı Hamdi,

- *Hak Dini Kur'ân Dili, İstanbul,* 1982.

- *Metâlib ve Mezahib*'in dibacesi, İstanbul, 1978.

YILDIRIM, Suat,

- *Kur'an-ı Kerim ve Kur'ân İlimlerine Giriş,* İstanbul, 1983.

YUHANNA İNCİLİ,

- ***(Kitab-ı Mukaddes içinde)*** İbrânî, Kildânî ve Yunanî dillerinden son tashih edilmiş tercümesi, İstanbul, 1982.

YURDAGÜR, Metin,

- *Allah'ın Sıfatları,* İstanbul, 1984.

YUSUF MÜRÜVVE,

- *İzafiyet Teorisi ve Kur'ân İlkeleri,* trc. Recep Çalı, Ankara, 1979.

ZEBİDÎ, Ebu'l-Abbas Zeynüddin Ahmet b. Ahmet b. Abdullatif. (v. 998/1487),

- *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi,* trc. Ahmet Naim- Kâmil Miras, Ankara, 1982.

ZEHEBÎ, Muhammed Hüseyin,

- *et-Tefsir ve'l-Müfessirûn,* Kahire, 1976.

ZEMAHŞERÎ, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer (v. 538/1143),

- *el-Keşşâf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Ekavîl,* Beyrut, tsz.

ZERKANÎ (VEYA ZÜRKANÎ), Muhammed Abdülazim,

- *Menahilü'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'ân,* baskı yeri ve tarihi yok.

ZERKEŞÎ, Bedrüddin Muhammed,

- *el-Burhan fî Ulûmi'l-Kur'ân,* Beyrut, 1362.

ZEYDAN, Abdulkerim,

- *el-Veciz fi Usuli'l-Fıkh,* İstanbul, 1979.